Нэгдсэн сэргээгдэх эрчим хүчний төслийн Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн олон улсын үнэлгээ (ESIA)

180 МВт-ын салхин цахилгаан станц ба батарей хуримтлуурын систем, Цогтцэций сум, Монгол Улс

Хавсралт B: Эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээ

Захиалагч	Огноо	Лавлах дугаар
Net Zero Energy LLC (MCS ба URECA)	2026 оны 11 сарын 2	0747189

БАРИМТ БИЧГИЙН МЭДЭЭЛЭЛ

Доорх мэдээлэл нь нүүр хуудас болон үндсэн хуудасны хөл хэсэгт автоматаар харагдана. АНХААРУУЛГА: Энэ хүснэгтийг баримт бичгээс хасаж БОЛОХГҮЙ.

Үзүүлэлт	Мэдээлэл
БАРИМТ БИЧГИЙН ГАРЧИГ	Нэгдсэн сэргээгдэх эрчим хүчний төслийн Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн олон улсын үнэлгээ (ESIA)
БАРИМТ БИЧГИЙН ДЭД ГАРЧИГ	180 МВт-ын салхин цахилгаан станц ба батарей хуримтлуурын систем, Цогтцэций сум, Монгол Улс
ТӨСЛИЙН ДУГААР	0747189
ОГНОО	2026 оны 11 сарын 2
ХУВИЛБАР	05
ЗОХИОГЧ	ERM-Hong Kong, Limited
ЗАХИАЛАГЧИЙН НЭР	Net Zero Energy LLC (MCS ба URECA)

БАРИМТ БИЧГИЙН ТҮҮХ

Хувилбар	Засвар	Зохиогч	Хянасан	ERM-ийн баталсан (нэр)	Огноо	Тайлбар
Хувилбар	00	TP, FZ	Tom Glenwright	Craig Reid	2025 оны 11 сарын 28	Төсөл
Хувилбар	01	TP, FZ	Tom Glenwright	Craig Reid	2025 оны 12 сарын 19	NZE-ийн саналыг тусгасан
Хувилбар	02	TP	Terence Fong, Tom Glenwright	Craig Reid	2026 оны 05 сарын 08	IFC-ийн саналыг тусгасан
Хувилбар	03	TP	Terence Fong, Tom Glenwright	Craig Reid	2026 оны 05 сарын 15	Эцсийн. NZE-ийн саналыг тусгасан
Хувилбар	04	TP	Terence Fong, Tom Glenwright	Craig Reid	2026 оны 10 сарын 16	Эцсийн. Олон улсын санхүүгийн байгууллагуудын (IFI) саналыг тусгасан
Хувилбар	05	TP	Terence Fong, Tom Glenwright	Craig Reid	2026 оны 11 сарын 2	Эцсийн. Олон улсын санхүүгийн байгууллагуудын (IFI) саналыг тусгасан

ГАРЫН ҮСГИЙН ХУУДАС

Нэгдсэн сэргээгдэх эрчим хүчний төслийн Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн олон улсын үнэлгээ (ESIA)

180 МВт-ын салхин цахилгаан станц ба батарей хуримтлуурын систем, Цогтцэций сум, Монгол Улс

Хавсралт B: Эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээ

0747189

[гарын үсэг]

Craig A. Reid Түнш

ERM-Hong Kong, Limited 2507 One Harbourfront, 18 Tak Fung Street, Хонконг Утас: +852 2271 3000 Факс: +852 3015 8052

© Зохиогчийн эрх 2026, The ERM International Group Limited болон/эсвэл түүний охин компаниуд (“ERM”). Бүх эрх хуулиар хамгаалагдсан. ERM-ийн урьдчилсан бичгээр өгсөн зөвшөөрөлгүйгээр энэхүү бүтээлийн аль ч хэсгийг ямар нэг хэлбэр, аргаар хуулбарлах, дамжуулахыг хориглоно.

АГУУЛГА

Дугаар	Гарчиг
B1.	ОРШИЛ
B1.1	ТӨСЛИЙН ТОДОРХОЙЛОЛТ
B2.	АРГА БАРИЛ БА АРГА ЗҮЙ
B2.1	ЭГЗЭГТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧНЫ ҮНЭЛГЭЭНИЙ АРГЫН ТОЙМ
B2.2	НОМ ЗОХИОЛЫН ТОЙМ БА ЭГЗЭГТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧНЫ УРЬДЧИЛСАН ШАЛГАЛТ
B2.3	АНХДАГЧ МЭДЭЭЛЭЛ ЦУГЛУУЛАХ БА БОЛОМЖИТ МЭДЭЭЛЛИЙГ БАТАЛГААЖУУЛАХ
B2.4	ЭГЗЭГТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧНЫГ ТОДОРХОЙЛОХ
B2.5	БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ТЭРГҮҮЛЭХ ОНЦЛОГИЙГ ТОДОРХОЙЛОХ
B2.6	IFC PS6-ИЙН 1(C) БОЛОН EBRD ESR6-ИЙН 2(C) ШАЛГУУРЫН ТОДРУУЛГА
B2.7	МЭРГЭЖИЛТНҮҮДТЭЙ ЗӨВЛӨЛДӨХ
B3.	БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ҮНЭТ ЗҮЙЛСИЙН ХУРААНГУЙ
B3.1	ЭКО-БҮСИЙН ТОДОРХОЙЛОЛТ
B3.2	ХУУЛИАР ХАМГААЛАГДСАН БОЛОН ОЛОН УЛСАД ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨГДСӨН БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ГАЗРУУД
B3.2.1	Байгалийн ба өөрчлөгдсөн амьдрах орчин
B4.	ЭКОЛОГИЙН ХУВЬД ТОХИРОМЖТОЙ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ТАЛБАЙ
B5.	ЭГЗЭГТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧНЫ ҮНЭЛГЭЭНИЙ ДҮГНЭЛТ
B5.1	PS6-ИЙН 1-3 БОЛОН ESR6-ИЙН 2-4 ДҮГЭЭР ШАЛГУУР
B5.2	PS6-ИЙН 4 БОЛОН ESR6-ИЙН 1 ДҮГЭЭР ШАЛГУУР: ХОВОРДСОН БОЛОН/ЭСВЭЛ ӨВӨРМӨЦ ЭКОСИСТЕМ
B5.3	PS6-ИЙН 5 ДУГААР ШАЛГУУР: ХУВЬСЛЫН ГОЛ ҮЙЛ ЯВЦ
B6.	БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ТЭРГҮҮЛЭХ ОНЦЛОГИЙН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ДҮГНЭЛТ
B7.	ДҮГНЭЛТ БА ТӨСӨЛД ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨ
B7.1	БАЙГАЛИЙН АМЬДРАХ ОРЧИН БА БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ТЭРГҮҮЛЭХ ОНЦЛОГИЙН ЦЭВЭР АЛДАГДАЛГҮЙ БАЙДАЛ
B7.2	ЭГЗЭГТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧНЫ ЦЭВЭР ӨСӨЛТ
Хавсралт A	Эгзэгтэй амьдрах орчинд хамаарахгүй зүйлүүд

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Дугаар	Гарчиг
Хүснэгт B2-1	IFC PS6-ийн эгзэгтэй амьдрах орчны шалгуур ба босго утга
Хүснэгт B2-2	EBRD ESR6-ийн эгзэгтэй амьдрах орчны шалгуур ба босго утга
Хүснэгт B2-3	EBRD ESR6-ийн биологийн олон янз байдлын тэргүүлэх онцлогийн шалгуур ба босго утга

Дугаар	Гарчиг
Хүснэгт B2-4	Зөвлөлдсөн биологийн олон янз байдлын мэргэжилтнүүд
Хүснэгт B3-1	Төслийн талбайгаас 50 км-ийн дотор орших тусгай хамгаалалттай болон олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн газрын жагсаалт
Хүснэгт B3-2	Биологийн олон янз байдлын AoI доторх байгалийн ба өөрчлөгдсөн амьдрах орчин
Хүснэгт B5-1	Баримтжуулсан амьдрах орчин болон мэдэгдэж буй тархалтад үндэслэн зүйлийн тохиолдох магадлалыг тооцоолоход ашигласан ерөнхий матриц
Хүснэгт B6-1	Биологийн олон янз байдлын тэргүүлэх онцлогт хамаарах зүйлүүд (EBRD ESR6)
Хүснэгт B-7-1	Шувууны эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээ
Хүснэгт B-7-2	Хөхтөн амьтдын эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээ

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Дугаар	Гарчиг
Зураг B1-1	Төслийн байршил
Зураг B2-1	Есөн ангилалт хамгааллын ангиллын систем
Зураг B3-1	Монгол орны эко-бүсүүд
Зураг B3-2	Төслийн талбайгаас 50 км-ийн доторх биологийн олон янз байдлын мэдрэмтгий газрууд
Зураг B3-3	Нүүдлийн замууд
Зураг B3-4	Биологийн олон янз байдлын AoI доторх байгалийн ба өөрчлөгдсөн амьдрах орчин
Зураг B4-1	Төслийн экологийн хувьд тохиромжтой шинжилгээний талбай
Зураг B7-1	Хуланы (Equus hemionus) дэлхийн тархалт
Зураг B7-2	Хуланы (Equus hemionus) Монгол дахь тархалт
Зураг B7-3	2012-2015 оны судалгааны талбай
Зураг B7-4	Хуланы амьдрах орчны тохиромжтой байдлын таамаглал
Зураг B7-5	Оюу толгойн 2024 оны хяналт шинжилгээний судалгааны трансект болон бүртгэгдсэн хуланы байршил
Зураг B7-6	Монголын говь дахь хуланы нүүдлийн коридорууд
Зураг B7-7	Зүүн өмнөд говь дахь усны цэгүүдэд хулан ирэх давтамж
Зураг B7-8	EAAA-тай харьцуулсан бүс нутгийн усны цэгүүд
Зураг B7-9	Бүс нутгийн гол авто замын сүлжээтэй харьцуулсан хуланы нүүдлийн коридорууд
Зураг B7-10	A. mongolica-ийн дэлхийн тархалт
Зураг B7-11	A. mongolica-ийн Монгол дахь тархалт (Монгол орны Улаан данс, 2012)
Зураг B7-12	A. mongolica-ийн Монгол дахь тархалт (iNaturalist, 2026)
Зураг B7-13	Ховордсон ангиллыг үнэлэх IUCN-ийн B шалгуур

ТОВЧИЛСОН ҮГ, ТОВЧЛОЛ

Товчлол	Тайлбар
AoI	Нөлөөллийн бүс (Area of Influence)
BAP	Биологийн олон янз байдлын үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (Biodiversity Action Plan)
CHA	Эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээ (Critical Habitat Assessment)
CR	Устаж байгаа (Critically Endangered)
DD	Мэдээлэл дутмаг (Data Deficient)
DEIA	Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ (БОННҮ)
EAAA	Экологийн хувьд тохиромжтой шинжилгээний талбай (Ecologically Appropriate Area(s) of Analysis)
EN	Устаж болзошгүй (Endangered)
EOO	Тархацын хүрээ (Extent of Occurrence)
ESIA	Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээ (Environmental and Social Impact Assessment)
GN	Удирдамж тэмдэглэл (Guidance Note)
IBA	Шувуу ба биологийн олон янз байдлын чухал газар нутаг (Important Bird and Biodiversity Area)
IBAT	Биологийн олон янз байдлын нэгдсэн үнэлгээний хэрэгсэл (Integrated Biodiversity Assessment Tool)
IFC	Олон улсын санхүүгийн корпораци (International Finance Corporation)
IFC PS6	Олон улсын санхүүгийн корпораци: Гүйцэтгэлийн стандарт 6 (Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах ба амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежмент)
IUCN	Байгаль хамгаалах олон улсын холбоо (International Union for Conservation of Nature)
KBA	Биологийн олон янз байдлын түлхүүр газар нутаг (Key Biodiversity Area)
LC	Анхааралд өртөхөөргүй (Least Concern)
MW	Мегаватт (Mega Watt)
NE	Үнэлэгдээгүй (Not Evaluated)
NT	Ховордож болзошгүй (Near Threatened)
PS	Гүйцэтгэлийн стандартууд (Performance Standards)
SPA	Дархан цаазат газар (Strictly Protected Area)
VU	Эмзэг (Vulnerable)
WWF	Дэлхийн байгаль хамгаалах сан (World Wildlife Fund)

B1. ОРШИЛ

Net Zero Energy (NZE) нь ERM-Hong Kong Ltd. (ERM)-д Монгол Улсын Өмнөговь аймгийн Цогтцэций суманд ("Талбай") байрлах 180 МВт-ын хуурай газрын салхин цахилгаан станцад ("Төсөл") Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээ (ESIA) бэлтгэх ажлын хүрээнд Эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээ (СНА) хийх даалгавар өгсөн. Энэхүү СНА-г Олон улсын санхүүгийн корпорацийн (IFC) Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах ба амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежментийн тухай Гүйцэтгэлийн стандарт (PS) 6 (2012) болон Европын Сэргээн босголт, хөгжлийн банкны (EBRD) Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага 6 (ESR6)-ийн дагуу гүйцэтгэсэн. СНА-ийн зорилго нь IFC PS6 болон EBRD ESR6-ийн дагуу илүү тодорхой бууруулах төлөвлөлт шаардах Эгзэгтэй амьдрах орчинд (СН) хамаарах биологийн олон янз байдлын онцлог болон/эсвэл Биологийн олон янз байдлын тэргүүлэх онцлог (PBF) байгаа эсэхийг тодорхойлох явдал юм.

ESIA-ийн хамрах хүрээг тогтоох үйл явцын хүрээнд Эгзэгтэй амьдрах орчны (СН) урьдчилсан шалгалт хийсэн. Энэхүү Эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээг (СНА) уг үйл явцад шалгасан бүх зүйл болон 2024 оны 8 сараас 2025 оны 5 сарын хооронд хийсэн зургаан суурь судалгааны үр дүнг харгалзан гүйцэтгэсэн.

Энэхүү СНА-ийн гол зорилтууд нь:

- Төслийн мэдээлэл, боломжит мэдээлэл ба шинжлэх ухааны бүтээлийн тойм, Төсөлд зориулж хийсэн хээрийн үнэлгээгээр цуглуулсан анхдагч мэдээлэлд үндэслэн Төсөлтэй холбоотой СН-д хамаарах биологийн олон янз байдлын аливаа үнэт зүйл болон/эсвэл PBF байгаа эсэхийг үнэлэх;
- СНА-ийн дүгнэлтийн үр дүн, Төсөлд үзүүлэх нөлөөг танилцуулах;
- IFC PS6 болон EBRD ESR6-ийн шаардлагыг хангахад санал болгож буй дараагийн алхмуудыг тодорхойлох.

B1.1 ТӨСЛИЙН ТОДОРХОЙЛОЛТ

Төслийн салхин цахилгаан үүсгүүрүүд байрлах газар нь Монгол Улсын өмнөд хэсэгт орших Өмнөговь (Ömnögovi гэж мөн бичдэг) аймгийн Цогтцэций суманд байрлах бөгөөд агаарын цахилгаан дамжуулах шугамаар холбогдох Оюу толгой (ОТ) уурхайгаас ойролцоогоор 60 км зайтай.

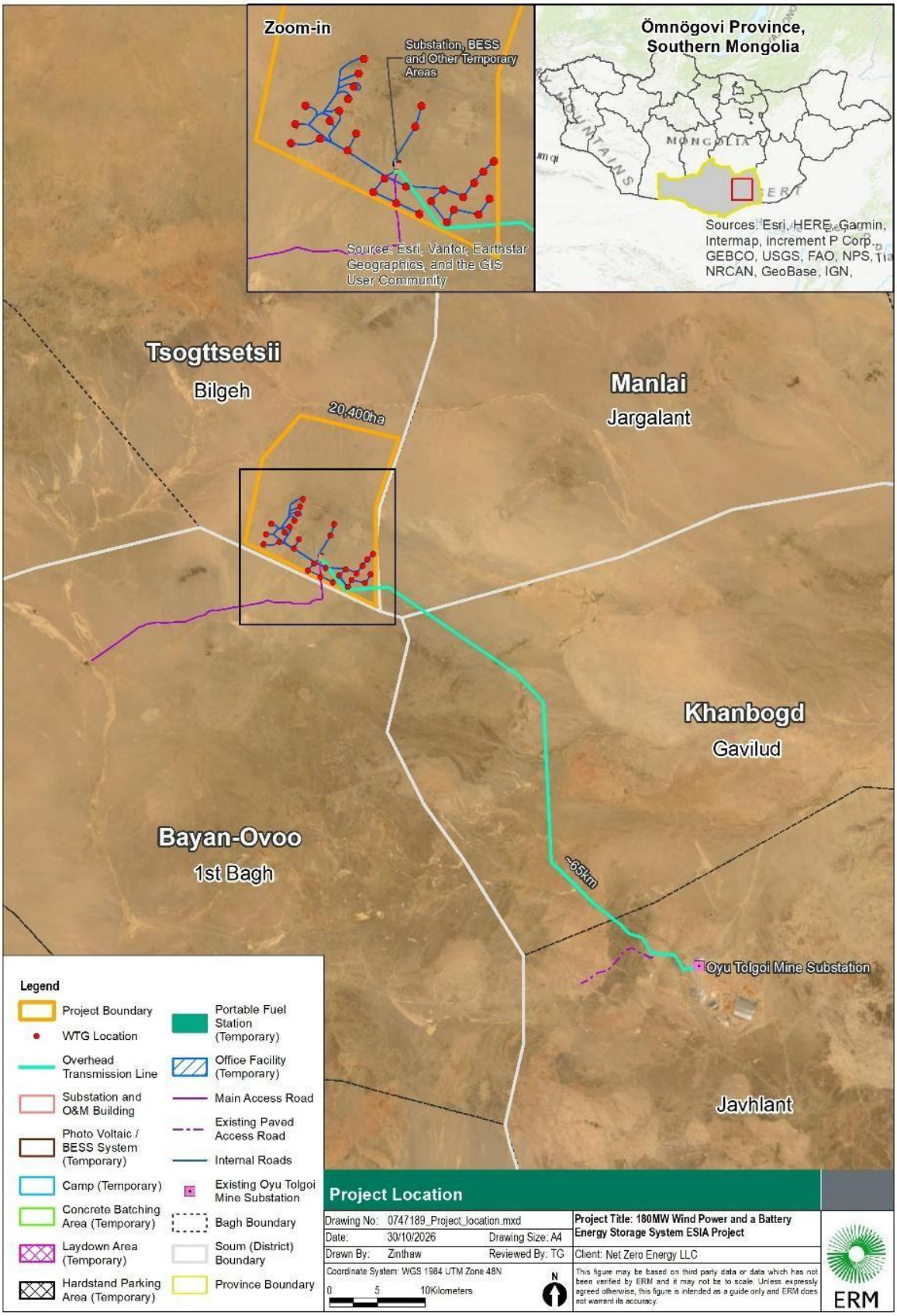
Төсөл нь дараах бүрэлдэхүүн хэсгүүдээс бүрдэнэ (дэлгэрэнгүйг Бүлэг 3-аас үзнэ үү):

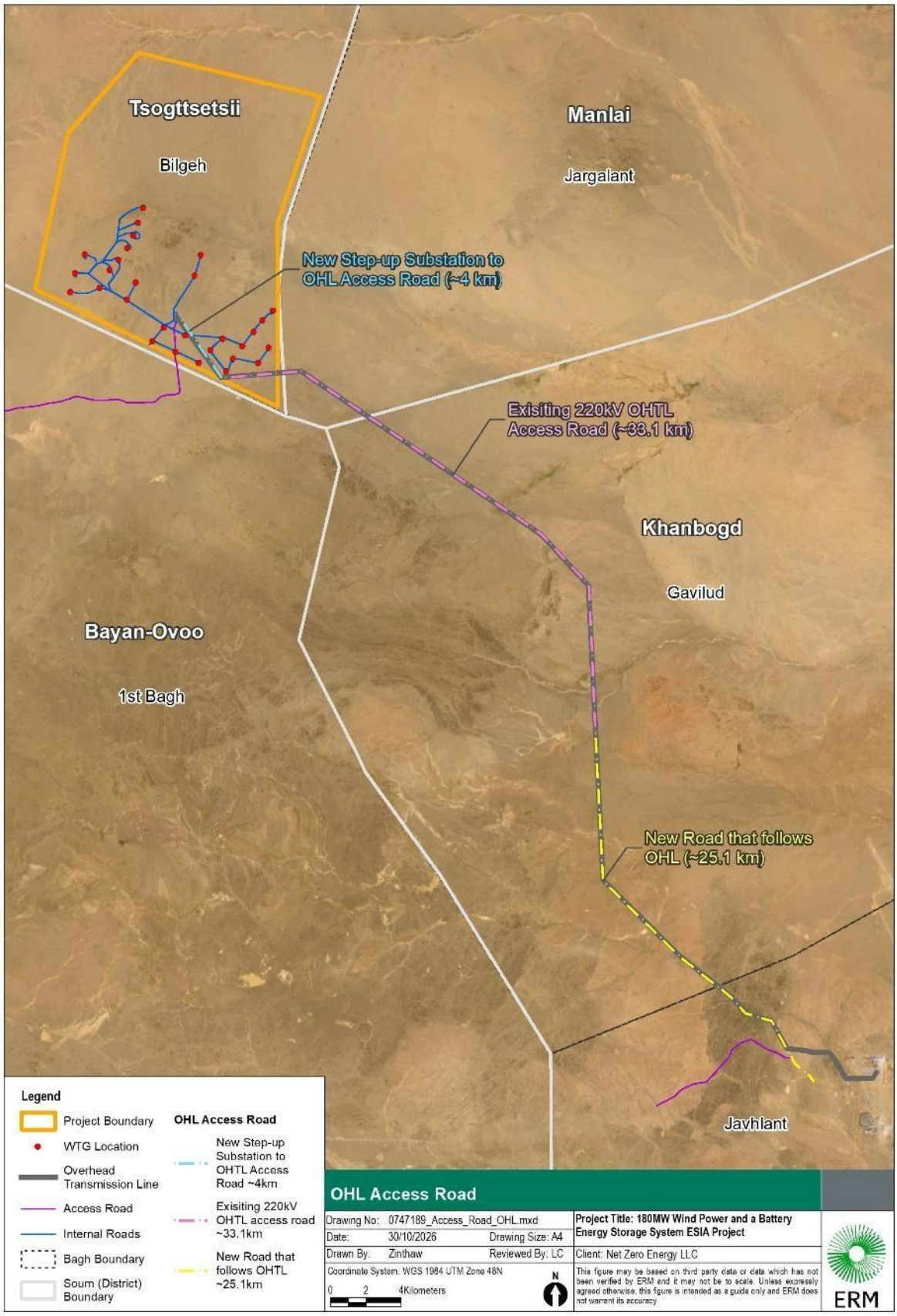
- 29 салхин цахилгаан үүсгүүр (СЦҮ);
- Салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайн ойролцоо байрлах, 2x120 МВА-ийн хүчний трансформатортой, удирдлагын өрөөгөөр тоноглогдсон дэд станц;
- 50 МВт, 100 МВт.ц-ийн батарей хуримтлуурын систем (БХС);
- Салхин цахилгаан станцын талбайгаас зүүн өмнө чиглэлд Оюу толгойн уурхайн төв дэд станц (Хувилбар 1) эсвэл Зэс Оюу 220 кВ-ын залгах станц (Хувилбар 2) хүртэл холбогдох ~65 км урт, хоёр хэлхээт 220 кВ-ын агаарын цахилгаан дамжуулах шугам (ЦДАШ);
- Одоо байгаа хүнд даацын нүүрс тээврийн замыг салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайтай холбох ~30.9 км сайжруулсан/хучилтгүй зам;
- Салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбай доторх байгууламжуудыг холбох ойролцоогоор ~56 км дотоод зам;
- ЦДАШ-ын барилга угсралт, ашиглалтыг дэмжих нийт ойролцоогоор 62.2 км урт ЦДАШ-ын нэвтрэх зам;

- Ажилчдын байр, оффис, материал түр хадгалах (агуулах ба овоолгын) талбай, бетон зуурмагийн үйлдвэр, талбай дээрх нарны цахилгаан үйлдвэрлэх талбай (нарны зайн хавтан ба БХС) болон СЦҮ угсрах турбин суурилуулах талбай зэрэг түр байгууламжууд.

Төслийн бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг Зураг B1-1-д үзүүлэв. Уншихад хялбар, тодорхой байлгах үүднээс энэхүү тайланд ашигласан тодорхойлолтуудын жагсаалтыг дор өгөв:

- "Төсөл" гэдэг нь дээр жагсаасан байгууламжуудыг нийтэд нь хэлнэ.
- "Салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбай" гэдэг нь Төсөл салхин цахилгаан үүсгүүр суурилуулахаар газар эзэмших эрх болон газар эзэмших гэрчилгээ авсан талбайг хэлнэ.
- "Төслийн талбай" гэдэг нь Төсөл болон түүний байгууламжууд байнга эзэмших газрын талбайг хэлнэ.

Zoom-in
Substation, BESS and Other Temporary Areas
Source: Esri, Vantor, Earthstar Geographics, and the GIS User Community
Ömnögovi Province, Southern Mongolia
Sources: Esri, HERE, Garmin, Intermap, increment P Corp., GEBCO, USGS, FAO, NPS, NRCAN, GeoBase, IGN,
Tsogttsetsii
Bilgeh
20,400ha
Manlai
Jargalant
Khanbogd
Gavilud
Bayan-Ovoo
1st Bagh
~65km
Oyu Tolgoi Mine Substation
Javhlant
Legend
Project Boundary
WTG Location
Overhead Transmission Line
Substation and O&M Building
Photo Voltaic / BESS System (Temporary)
Camp (Temporary)
Concrete Batching Area (Temporary)
Laydown Area (Temporary)
Hardstand Parking Area (Temporary)
Portable Fuel Station (Temporary)
Office Facility (Temporary)
Main Access Road
Existing Paved Access Road
Internal Roads
Existing Oyu Tolgoi Mine Substation
Bagh Boundary
Soum (District) Boundary
Province Boundary
Project Location
Drawing No: 0747189_Project_location.mxd
Project Title: 180MW Wind Power and a Battery Energy Storage System ESIA Project
Date: 30/10/2026 Drawing Size: A4
Drawn By: Zinthaw Reviewed By: TG
Client: Net Zero Energy LLC
Coordinate System: WGS 1984 UTM Zone 48N
0 5 10Kilometers
N
This figure may be based on third party data or data which has not been verified by ERM and it may not be to scale. Unless expressly agreed otherwise, this figure is intended as a guide only and ERM does not warrant its accuracy.
ERM

ЗУРАГ B1-1: ТӨСЛИЙН БАЙРШИЛ

B2. АРГА БАРИЛ БА АРГА ЗҮЙ

B2.1 ЭГЗЭГТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧНЫ ҮНЭЛГЭЭНИЙ АРГЫН ТОЙМ

Эгзэгтэй амьдрах орчин гэдэг нь IFC PS6-д тодорхойлж, холбогдох IFC PS6-ийн Удирдамж тэмдэглэлийн (2019) GN69-97 дахь заалтуудад дэлгэрүүлсэн биологийн олон янз байдлын өндөр үнэ цэнийн таван шалгуурын[1] дор хаяж нэг буюу түүнээс дээшийг агуулсан газар нутаг юм (СН-ийн шалгуурын дэлгэрэнгүйг Хүснэгт B2-1-ээс үзнэ үү). Эгзэгтэй амьдрах орчин нь зөвхөн хөндөгдөөгүй байгалийн газраар хязгаарлагдахгүй бөгөөд тогтоосон шалгуурыг хангасан биологийн олон янз байдлын өндөр үнэт зүйлсийг тэтгэдэг өөрчлөгдсөн болон байгалийн амьдрах орчныг хамарч болно, өөрөөр хэлбэл Эгзэгтэй амьдрах орчин нь өөрчлөгдсөн амьдрах орчин болон байгалийн амьдрах орчны аль алиных нь дэд хэсэг байж болно. Төслийн төлөвлөлт болон бууруулах арга хэмжээний шаардлагыг тодорхойлоход туслахын тулд төсөл Эгзэгтэй амьдрах орчинд нөлөөлөх эсэхийг тогтоох нь чухал. Энэхүү СНА-г гүйцэтгэх арга барилыг доор тоймлов.

B2.2 НОМ ЗОХИОЛЫН ТОЙМ БА ЭГЗЭГТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧНЫ УРЬДЧИЛСАН ШАЛГАЛТ

Төслийн AoI-д тохиолдож болзошгүй биологийн олон янз байдлын үнэт зүйлсийн талаар анхан шатны ойлголт авахын тулд боломжит ном зохиол, хоёрдогч мэдээллийн суудлын тойм судалгаа хийсэн. Үүнийг дараах гол эх сурвалжуудыг ашиглан гүйцэтгэсэн:

- Биологийн олон янз байдлын ач холбогдол бүхий тусгай хамгаалалттай болон олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн газруудын онлайн мэдээллийн сан, үүнд Биологийн олон янз байдлын түлхүүр газар нутгийн ("KBA") түншлэл, BirdLife-ийн Шувуу ба биологийн олон янз байдлын чухал газар нутгийн ("IBA") мэдээллийн хуудас, Устахаас сэргийлэх холбооны (Alliance for Zero Extinction) газрууд, ЮНЕСКО-гийн Дэлхийн өвийн газар, НҮБ-ын Байгаль орчны хөтөлбөрийн Дэлхийн байгаль хамгааллын хяналт шинжилгээний төвийн (UNEP-WCMC) Protected Planet багтана.
- Зүйлийн онлайн мэдээллийн сан, үүнд IUCN-ийн Ховордсон зүйлийн Улаан дансны 2025-2 хувилбар ("IUCN" эсвэл "IUCN-ийн Улаан данс"), Дэлхийн биологийн олон янз байдлын мэдээллийн байгууллага ("GBIF"), iNaturalist, BirdLife DataZone, eBird, Avibase багтана.
- Төсөлд зориулж гаргасан тухайн талбайн Биологийн олон янз байдлын нэгдсэн үнэлгээний хэрэгслийн ("IBAT") тайлан;
- Монгол Улсын Улаан ном (1987 онд хэвлэгдэж, хамгийн сүүлд 2014 онд шинэчлэгдсэн);
- Бүс нутгийн Улаан дансны цувралын Монгол орны Улаан дансууд, үүнд:
    - Монголын хөхтөн амьтдын Улаан данс (2006),
    - Монголын хэвлээр явагчид ба хоёр нутагтны Улаан данс (2011),
    - Монгол орны шувуудын Улаан данс (2011);
    - Монгол орны ургамлын Улаан данс (2012).
- Устах аюулд орсон зэрлэг амьтан, ургамлын аймгийн төрөл зүйлийг олон улсад худалдаалах тухай конвенц[2];
- Зэрлэг амьтдын нүүдлийн зүйлийг хамгаалах тухай конвенц (CMS);
- Олон нийтэд нээлттэй мэдээлэл болон шинжлэх ухааны бүтээл[3];
- Захиалагчийн гаргаж өгсөн мэдээлэл, үүнд Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу гүйцэтгэсэн, урьдчилсан, хязгаарлагдмал биологийн олон янз байдлын хээрийн судалгаа багтсан Төслийн Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ (БОННҮ);
- Оюу толгой (ОТ) уурхайн төслөөс гаргаж өгсөн хяналт шинжилгээний тайлан, мэдээлэл.

[1] GN53. IFC Guidance Note (2019) of PS6 (2012).

[2] Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora. Appendices I, II and III valid from 7 February 2025. Available at: https://cites.org/sites/default/files/eng/app/2025/E-Appendices-2025-02-07.pdf

[3] Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS). Appendices I and II effective 17 May 2024. Available at: https://www.cms.int/sites/default/files/uploads/revised-appendices_cop14_e.pdf

Энэхүү тойм нь ESIA-ийн хамрах хүрээг тогтоох судалгааны хүрээнд хийсэн Эгзэгтэй амьдрах орчны урьдчилсан шалгалтын үндэс болсон. Төсөлд зориулсан IBAT тайланг Төслийн талбайгаас 50 км-ийн радиуст тохиолдож болзошгүй, CH-ийн 1, 2, 3 дугаар шалгуурын босгыг хангаж болзошгүй биологийн олон янз байдлын өндөр үнэт зүйлсийг тодорхойлоход ашигласан. Түүнчлэн боломжит мэдээллийн тоймыг (дээр жагсаасан) нэмэлт экологийн мэдрэмтгий байдлыг тодорхойлж, хамгааллын ач холбогдол бүхий боломжит зүйлүүдийн жагсаалтыг гаргахад ашигласан. Эгзэгтэй амьдрах орчны (CH) урьдчилсан шалгалтад зүйл CH-ийн шалгуурын босгыг хангах эсэх нь тодорхойгүй тохиолдолд урьдчилан сэргийлэх хандлагыг хэрэглэсэн.

Хуурай газрын зүйлүүдийн дотроос Төслийн талбай болон түүний ойр орчимд тохиолдож болзошгүй дор хаяж 243 зүйл байв. Эдгээрээс урьдчилсан үр дүнгээр Төслийн талбайгаас 50 км-ийн радиуст эндемик болон/эсвэл тархац хязгаарлагдмал зүйл, CR ба EN зүйл, болон/эсвэл нүүдлийн, бөөгнөрөл үүсгэдэг зүйл болох CH-д нэр дэвших 110 зүйл тохиолдож болзошгүй байв. Үүнд нэг (1) CR, таван (5) EN, есөн (9) VU, арван (10) NT, гурван (3) Мэдээлэл дутмаг (DD) зүйл багтана. Үлдсэн зүйлүүд LC ангилалд багтах боловч эндемик болон/эсвэл бөөгнөрөл үүсгэдэг байж болно.

Ургамлын зүйлийн хувьд IBAT тайлангийн үр дүнгээр Төслийн талбайгаас 50 км-ийн радиуст CH-д хамаарч болзошгүй ургамлын зүйл тодорхойлогдоогүй. Иймд Төслийн AoI-д байж болзошгүй хамгааллын ач холбогдол бүхий найман (8) ургамлын зүйлийн урьдчилсан жагсаалтыг гаргахын тулд шинжлэх ухааны бүтээл, ойролцоох төслүүдэд (Оюу толгойн уурхай зэрэг) хийсэн өмнөх ESIA болон хяналт шинжилгээний тайлан, Монголын өмнөд хэсгийн Зүүн говийн бүс нутгийн ургамлын зүйлийн Монгол орны Улаан дансны үнэлгээг хянасан.

B2.3 АНХДАГЧ МЭДЭЭЛЭЛ ЦУГЛУУЛАХ БА БОЛОМЖИТ МЭДЭЭЛЛИЙГ БАТАЛГААЖУУЛАХ

Анхан шатны суудлын тойм судалгаа болон CH-ийн урьдчилсан шалгалтыг баталгаажуулах, Төслийн AoI-ийн одоогийн суурь нөхцөлийг тогтоох анхдагч мэдээлэл цуглуулах, Биологийн олон янз байдлын нөлөөллийн үнэлгээ болон Эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээнд мэдээлэл өгөх зорилгоор 2024 оны 8 сараас 2025 оны 5 сарын хооронд хуурай газрын биологийн олон янз байдлын зургаан (6) хээрийн судалгаа хийсэн. Энэ хугацаанд хийсэн судалгаанд доор жагсаасан судалгаанууд багтах бөгөөд судалгаа тус бүрийн арга зүйн дэлгэрэнгүйг Бүлэг 6 Суурь нөхцөлөөс үзнэ үү.

Хийсэн судалгааны огноо:

- Зорилтот ангиллын бүлгээр хийсэн судалгаа:
  - Хуурай газрын ургамал, ургамлын бүлгэмдэл (квадрат, трансект, талбайгаар явган үзлэг);
  - Шувуу (ажиглалтын цэгийн судалгаа, трансект ба цэгийн тооллого, үүрний хайгуулын судалгаа, 2x3 км трансект бүхий сэг зэмийн судалгаа, Азийн тодогт чиглэсэн трансект);

- Том хөхтөн амьтан (трансект, камер хавх, нутгийн иргэдтэй хийсэн ярилцлага; Хулан, Хар сүүлт зээр, Аргаль, Ирвэсэд чиглэсэн);
- Жижиг хөхтөн амьтан (трансект ба амьд барих хавх);
- Хэвлээр явагчид ба хоёр нутагтан (трансект ба идэвхтэй хайлт);
- Сарьсан багваахай (идэвхгүй акустик хяналт шинжилгээний судалгаа, торон хавх, хоргодох байрны хайлт).

- Зургаан (6) суурь судалгааны огноо:
  - 2024 оны 8 сарын 24 – 9-р сарын 3
  - 2024 оны 9 сарын 20 – 10-р сарын 3
  - 2024 оны 11 сарын 1-14
  - 2025 оны 1 сарын 3-16
  - 2025 оны 4 сарын 2-15
  - 2025 оны 5 сарын 7-20

B2.4 ЭГЗЭГТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧНЫГ ТОДОРХОЙЛОХ

Эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээ нь Хүснэгт B2-1 болон Хүснэгт B2-2-т тус тус үзүүлсэн IFC PS6 болон EBRD ESR6-д тодорхойлсон шалгуур, босго утгад үндэслэнэ. IFC PS6-ийн Эгзэгтэй амьдрах орчны 1-3 дугаар шалгуур нь IUCN-ийн Биологийн олон янз байдлын түлхүүр газар нутгийн (KBA) стандартад мөн ашигладаг шалгуур, босго утгад үндэслэсэн.[4] IFC PS6-ийн CH-ийн 1-4 дүгээр шалгуур болон EBRD ESR6-ийн CH-ийн 1-4 дүгээр шалгуурын хувьд тоон болон чанарын босго (хангах шаардлага) тогтоогдсон бол IFC PS6-ийн CH-ийн 5 дугаар шалгуурыг мэргэжилтний чанарын дүгнэлтэд үндэслэн тодорхойлно. ERM-ийн мэргэжилтнүүд Төсөл аливаа Эгзэгтэй амьдрах орчинд байрлаж байгаа эсэх, хэрэв байгаа бол биологийн олон янз байдлын ямар өндөр үнэт зүйлсийн хувьд болохыг тодорхойлохын тулд дээр дурдсан эхний хоёр алхмын явцад цуглуулсан мэдээллийг хянаж, шинжилсэн.

Хэрэв экологийн хувьд тохиромжтой шинжилгээний талбайн (EAAA) хувьд аль нэг шалгуур хангагдвал бусад шалгуурыг хангаагүй эсэхээс үл хамааран түүнийг Эгзэгтэй амьдрах орчин гэж үзнэ, өөрөөр хэлбэл шалгуур бүрийг хослуулалгүйгээр тусад нь хэрэглэх бөгөөд оноо хуримтлагдахгүй. Мөн нэгээс олон шалгуур хамаарч болно (жишээ нь, эндемик эсвэл тархац хязгаарлагдмал ховордсон зүйл).

IFC PS6 болон EBRD ESR6-ийн холбогдох удирдамж тэмдэглэлүүд нь CH-ийг хэрхэн тодорхойлох талаар тодорхой шалгуур, босго утгаар нэмэлт зааварчилгаа өгдөг. Монгол Улс нь Европын Холбооны (ЕХ) гишүүн орон биш бөгөөд Бернийн конвенцид нэгдээгүй тул ЕХ-ны Амьдрах орчны удирдамж, ЕХ-ны Шувууны удирдамж болон Бернийн конвенцтой холбоотой EBRD ESR6 болон EIB ESS4-ийн CH-ийн зарим шалгуур энэхүү төсөлд хамаарахгүйг анхаарна уу.

ХҮСНЭГТ B2-1: IFC PS6-ИЙН ЭГЗЭГТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧНЫ ШАЛГУУР БА БОСГО УТГА

Шалгуур	IFC PS6-ийн босго утга
1 дүгээр шалгуур: Устаж байгаа (CR)/Устаж болзошгүй (EN) зүйл	(a) IUCN-ийн Улаан дансанд орсон EN эсвэл CR зүйлийн дэлхийн хэмжээнд чухал бөөгнөрлийг тэтгэдэг газар (CR эсвэл EN зүйлийн дэлхийн популяцийн ≥ 0.5% БА ≥ 5 үржлийн нэгж). (b) IUCN-ийн Улаан дансанд орсон Эмзэг (VU) зүйлийн дэлхийн хэмжээнд чухал бөөгнөрлийг тэтгэдэг, алдагдвал IUCN-ийн Улаан дансны статусыг EN эсвэл CR болгон өөрчлөх бөгөөд (a)-д заасан босгыг хангах газар.

Шалгуур	IFC PS6-ийн босго утга
	(c) Шаардлагатай бол үндэсний эсвэл бүс нутгийн жагсаалтад орсон EN эсвэл CR зүйлийн чухал бөөгнөрөл бүхий газар.
2 дугаар шалгуур: Эндемик болон/эсвэл тархац хязгаарлагдмал зүйлд онцгой ач холбогдолтой амьдрах орчин	(a) Тухайн зүйлийн дэлхийн популяцийн ≥ 10% БА ≥ 10 үржлийн нэгжийг тогтмол агуулдаг газар.
3 дугаар шалгуур: Нүүдлийн болон/эсвэл бөөгнөрөл үүсгэдэг зүйлийн дэлхийн хэмжээний ач холбогдол бүхий бөөгнөрлийг тэтгэдэг амьдрах орчин	(a) Нүүдлийн эсвэл бөөгнөрөл үүсгэдэг зүйлийн дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг зүйлийн амьдралын мөчлөгийн аль нэг үед мөчлөгт эсвэл бусад байдлаар тогтмол тэтгэдэг нь мэдэгдэж буй газар. (b) Байгаль орчны стрессийн үед зүйлийн дэлхийн популяцийн ≥ 10%-ийг урьдчилан таамаглахуйц тэтгэдэг газар.
4 дүгээр шалгуур: Эрс ховордсон болон/эсвэл өвөрмөц экосистем	(a) IUCN-ийн CR эсвэл EN статусын шалгуурыг хангасан экосистемийн төрлийн дэлхийн тархалтын ≥ 5%-ийг төлөөлөх газар. (b) IUCN-ээр хараахан үнэлэгдээгүй боловч бүс нутгийн эсвэл үндэсний системчилсэн хамгааллын төлөвлөлтөөр хамгааллын өндөр ач холбогдолтой гэж тогтоогдсон бусад газар.
5 дугаар шалгуур: Хувьслын гол үйл явцтай холбоотой газар	Тоон босго тогтоогоогүй бөгөөд тохиолдол бүрээр тодорхойлно. Хувьслын үйл явцтай холбоотой орон зайн онцлогийн жишээнд орон зайн өндөр олон янз байдал бүхий ландшафт нь зүйл үүслийн хөдөлгөгч хүч болох; амьдрах орчин хоорондын холбоо (жишээ нь, биологийн коридор) нь зүйлийн нүүдэл, генийн урсгалыг хангадаг бөгөөд энэ нь хуваагдсан амьдрах орчинд болон метапопуляцийг хамгаалахад онцгой чухал зэрэг багтана.

Тайлбар:

Эндемик/тархац хязгаарлагдмал зүйл = Дараах байдлаар тодорхойлно: (i) Тархацын хүрээ (EOO) нь 50,000 км²-ээс бага хуурай газрын сээр нуруутан болон ургамал; (ii) EOO нь 100,000 км²-ээс бага далайн зүйл; (iii) аль ч цэгтээ 200 км-ээс хэтрэхгүй өргөнтэй (жишээ нь, гол) амьдрах орчинд амьдардаг, дэлхийн тархац нь 500 км ба түүнээс бага шугаман газарзүйн хүрээтэй (өөрөөр хэлбэл, хамгийн алслагдсан эзэмшсэн байршлуудын хоорондын зай) эргийн, голын болон бусад усны зүйл.

Нүүдлийн зүйл = Гишүүдийн нэлээд хэсэг нь нэг газарзүйн бүсээс нөгөөд (нэг экосистем дотор оролцуулан) мөчлөгтэй, урьдчилан таамаглахуйц байдлаар шилжин явдаг аливаа зүйл.

Бөөгнөрөл үүсгэдэг зүйл = Бодгалиуд нь мөчлөгтэй эсвэл бусад байдлаар тогтмол болон/эсвэл урьдчилан таамаглахуйц байдлаар том бүлгээр цугларадаг зүйл.

Үржлийн нэгж = Тухайн байршилд амжилттай үржих босгыг хангахад шаардлагатай бэлгийн төлөвшсөн бодгалийн хамгийн бага тоо, хослол. Таван үржлийн нэгжийн жишээнд таван хос, нэг гарем дахь таван үржлийн эм, ургамлын зүйлийн таван үржлийн бодгаль багтана.

Эх сурвалж: IFC-ийн Удирдамж тэмдэглэл 6, 2019 оны 6 сарын 27-нд шинэчилсэн.

[4] IUCN, "A Global Standard for the Identification of Key Biodiversity Areas", 2016. Available at: https://portals.iucn.org/library/node/46259.

ХҮСНЭГТ B2-2: EBRD ESR6-ИЙН ЭГЗЭГТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧНЫ ШАЛГУУР БА БОСГО УТГА

Шалгуур	Эгзэгтэй амьдрах орчин
Тэргүүлэх экосистем	
1. Ховордсон экосистем/амьдрах орчин a. ЕХ-ны Амьдрах орчны удирдамжийн 1-р хавсралтад (зөвхөн ЕХ-ны гишүүд) эсвэл Бернийн конвенцийн 4-р тогтоолд (зөвхөн нэгдэн орсон улсууд)* орсон амьдрах орчин b. IUCN-ийн Улаан дансны EN эсвэл CR экосистем c. Үндэсний системчилсэн хамгааллын төлөвлөлтөд орсон экосистем/амьдрах орчин	**ESR 6-ийн 14 (i) дэх заалт** a. ЕХ-ны Амьдрах орчны удирдамжийн 1-р хавсралтад "тэргүүлэх амьдрах орчны төрөл" гэж тэмдэглэгдсэн амьдрах орчны төрөл b. IUCN-ийн CR эсвэл EN статустай экосистемийн төрлийн дэлхийн тархалтын ≥5%-ийг эзлэх ЕААА c. Үндэсний системчилсэн хамгааллын төлөвлөлтөөр хамгааллын өндөр ач холбогдолтой гэж тогтоогдсон экосистем/амьдрах орчны ЕААА
Тэргүүлэх зүйл ба тэдгээрийн амьдрах орчин	
2. Ховордсон зүйл a. ЕХ-ны Амьдрах орчны удирдамж болон Шувууны удирдамжид (зөвхөн ЕХ-ны гишүүд) эсвэл Бернийн конвенцид (зөвхөн нэгдэн орсон улсууд)* орсон зүйл ба тэдгээрийн амьдрах орчин b. IUCN-ийн дэлхийн Улаан дансны VU, EN эсвэл CR зүйл c. IUCN-ийн үндэсний эсвэл бүс нутгийн (жишээ нь, Европ) Улаан дансны EN эсвэл CR зүйл (эсвэл түүнтэй адилтгах үндэсний жагсаалт)	**ESR 6-ийн 14 (ii) дэх заалт** a. ЕААА нь Амьдрах орчны удирдамжийн II хавсралтад "тэргүүлэх зүйл" гэж тэмдэглэгдсэн зүйлийг тэтгэдэг b. ЕААА нь CR эсвэл EN зүйлийн дэлхийн популяцийн ≥0.5% БА ≥5 үржлийн нэгжийг тэтгэдэг, эсвэл IUCN-ийн Улаан дансны статусыг EN эсвэл CR болгон өөрчлөгдөхөөс сэргийлэхэд шаардлагатай VU зүйлийн дэлхийн хэмжээний ач холбогдол бүхий популяцийг тэтгэдэг. c. Үндэсний эсвэл бүс нутгийн EN эсвэл CR статустай зүйлийн чухал бөөгнөрлийн ЕААА.
3. Тархац хязгаарлагдмал зүйл a. Тархац хязгаарлагдмал бүх зүйл	**ESR 6-ийн 14 (iii) дахь заалт** a. ЕААА нь тухайн зүйлийн дэлхийн популяцийн ≥10% БА ≥10 үржлийн нэгжийг тогтмол агуулдаг
4. Нүүдлийн болон бөөгнөрөл үүсгэдэг зүйл b. Нүүдлийн бүх зүйл c. Бөөгнөрөл үүсгэдэг бүх зүйл	**ESR 6-ийн 14 (iv) дэх заалт** a. ЕААА нь зүйлийн амьдралын мөчлөгийн аль нэг үед дэлхийн популяцийн ≥1%-ийг мөчлөгт эсвэл бусад байдлаар тогтмол тэтгэдэг. b. ЕААА нь байгаль орчны стрессийн үед дэлхийн популяцийн ≥10%-ийг урьдчилан таамаглахуйц тэтгэдэг

*Тайлбар: Монгол Улс нь ЕХ-ны гишүүн биш бөгөөд Бернийн конвенцид нэгдээгүй.

B2.5 БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ТЭРГҮҮЛЭХ ОНЦЛОГИЙГ ТОДОРХОЙЛОХ

СН-ийн үнэт зүйлсээс гадна EBRD ESR6 нь PBF-ийг харгалзахыг шаарддаг. PBF нь орлуулшгүй эсвэл эмзэг боловч эгзэгтэй амьдрах орчноос доогуур тэргүүлэх түвшний биологийн олон янз байдлын дэд хэсэг юм. PBF-д дараах зүйлс багтана:

- Ховордсон амьдрах орчин;
- Эмзэг зүйл;

- Өргөн хүрээний оролцогч талууд эсвэл засгийн газраас тодорхойлсон биологийн олон янз байдлын ач холбогдол бүхий онцлог;
- Дээр дурдсан биологийн олон янз байдлын тэргүүлэх онцлогийн амьдрах чадварыг хадгалахад шаардлагатай экологийн бүтэц, үүрэг.

PBF-ийг эгзэгтэй амьдрах орчноос мэдрэмж багатай (бууруулах, менежментийн арга хэмжээ хатуу бус шаардах) гэж үздэг ч ESIA-ийн үйл явцын хүрээнд үнэлэх шаардлагатай хэвээр байна. PBF-ийг тодорхойлох шалгуур, босго утгыг EBRD ESR6-ийн Удирдамж тэмдэглэлд (2025) тодорхойлсон бөгөөд Хүснэгт B2-3-т үзүүлэв.

ХҮСНЭГТ B2-3: EBRD ESR6-ИЙН БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ТЭРГҮҮЛЭХ ОНЦЛОГИЙН ШАЛГУУР БА БОСГО УТГА

Шалгуур	**Биологийн олон янз байдлын тэргүүлэх онцлог**
Тэргүүлэх экосистем	
1. Ховордсон экосистем/амьдрах орчин d. ЕХ-ны Амьдрах орчны удирдамжийн 1-р хавсралтад (зөвхөн ЕХ-ны гишүүд) эсвэл Бернийн конвенцийн 4-р тогтоолд (зөвхөн нэгдэн орсон улсууд)* орсон амьдрах орчин e. IUCN-ийн Улаан дансны EN эсвэл CR экосистем f. Үндэсний системчилсэн хамгааллын төлөвлөлтөд орсон экосистем/амьдрах орчин	**ESR 6-ийн 12 (i) дэх заалт** a. ЕХ-ны Амьдрах орчны удирдамжийн 1-р хавсралт эсвэл Бернийн конвенцийн 4-р тогтоолд орсон амьдрах орчны төрөл b. IUCN-ийн EN эсвэл CR статустай экосистемийн төрөл
Тэргүүлэх зүйл ба тэдгээрийн амьдрах орчин	
2. Ховордсон зүйл d. ЕХ-ны Амьдрах орчны удирдамж болон Шувууны удирдамжид (зөвхөн ЕХ-ны гишүүд) эсвэл Бернийн конвенцид (зөвхөн нэгдэн орсон улсууд)* орсон зүйл ба тэдгээрийн амьдрах орчин e. IUCN-ийн дэлхийн Улаан дансны VU, EN эсвэл CR зүйл f. IUCN-ийн үндэсний эсвэл бүс нутгийн (жишээ нь, Европ) Улаан дансны EN эсвэл CR зүйл (эсвэл түүнтэй адилтгах үндэсний жагсаалт)	**ESR 6-ийн 12 (ii) дахь заалт** a. Нөлөөллийн талбайд байгаа, Амьдрах орчны удирдамжийн II хавсралт, Шувууны удирдамжийн I хавсралт эсвэл Бернийн конвенцийн 6-р тогтоолд орсон зүйл b. Нөлөөллийн талбайд **байгаа, IUCN-ийн дэлхийн Улаан дансны VU, EN эсвэл CR статустай зүйл** **c. Нөлөөллийн талбайд байгаа, үндэсний эсвэл бүс нутгийн EN эсвэл CR статустай зүйл**
3. Тархац хязгаарлагдмал зүйл **d. Тархац хязгаарлагдмал бүх зүйл**	ESR 6-ийн 12 (ii) дахь заалт **1 Нөлөөллийн талбайд** байгаа тархац хязгаарлагдмал бүх зүйл
4. Нүүдлийн болон бөөгнөрөл үүсгэдэг зүйл e. Нүүдлийн бүх зүйл f. Бөөгнөрөл үүсгэдэг бүх зүйл	**ESR 6-ийн 12 (ii) дахь заалт** c. Нөлөөллийн талбайд **байгаа нүүдлийн бүх зүйл**

***Монгол Улс нь ЕХ-ны гишүүн биш бөгөөд Бернийн конвенцид нэгдээгүй.**

****Нөлөөллийн талбайг EBRD ESR6-ийн Удирдамж тэмдэглэлийн (2025) 39 дүгээр зүүлтэд "төслийн үйл ажиллагааны талбай доторх болон гадна нөлөөлөлд өртөх магадлалтай нийт талбай. Үүнд шууд, шууд бус (өдөөгдсөн) болон хуримтлагдсан нөлөөлөл багтана" гэж тодорхойлсон.**

B2.6 IFC PS6-ИЙН 1(C) БОЛОН EBRD ESR6-ИЙН 2(C) ШАЛГУУРЫН ТОДРУУЛГА

IFC PS6-ийн CH-ийн 1(c) шалгуур болон EBRD ESR6-ийн CH-ийн 2(c) шалгуур нь бүс нутгийн эсвэл үндэсний жагсаалтад орсон CR болон EN зүйлийг харгалзахыг шаарддаг. IFC PS6-ийн 11 дүгээр зүүлтэд:

- **"Бусад жагсаалтад үндэслэн эгзэгтэй амьдрах орчныг тодорхойлох нь дараах байдалтай байна: (i) Хэрэв зүйл IUCN-ийн удирдамжийг баримталдаг улсад үндэсний/бүс нутгийн хэмжээнд устаж байгаа эсвэл устаж болзошгүй гэж жагсаагдсан бол эгзэгтэй амьдрах орчныг төсөл тус бүрээр мэргэшсэн мэргэжилтнүүдтэй зөвлөлдөн тодорхойлно; (ii) үндэсний эсвэл бүс нутгийн жагсаалтад орсон зүйлийн ангилал IUCN-ийн ангилалтай сайн нийцэхгүй тохиолдолд (жишээ нь, зарим улс зүйлийг ерөнхийд нь "хамгаалагдсан" эсвэл "хязгаарлагдсан" гэж жагсаадаг) жагсаалтын үндэслэл, зорилгыг тодорхойлох үнэлгээ хийнэ. Энэ тохиолдолд эгзэгтэй амьдрах орчныг ийм үнэлгээнд үндэслэн тодорхойлно" гэж заасан.**

EBRD ESR6-ийн Удирдамж тэмдэглэлд "analogous national listing" (үүнтэй адилтгах үндэсний жагсаалт)-ыг хэрхэн тайлбарлах талаар нэмэлт мэдээлэл өгөөгүй боловч "IUCN-ийн үндэсний эсвэл бүс нутгийн Улаан дансанд EN эсвэл CR гэж орсон зүйл" гэдэг нь IUCN-ийн дэлхийн Улаан дансны шалгуур, удирдамжийн дагуу боловсруулсан аль нэг улс эсвэл бүс нутгийн Улаан дансыг хэлж байгаа нь тодорхой.

Хэлэлцсэн бүх зүйлийн хувьд дэлхийн хамгааллын статусыг IUCN-ийн Улаан дансанд, бүс нутгийн хамгааллын статусыг Монгол орны Улаан дансанд үндэслэн тодорхойлсон. Эдгээр хоёулаа Зураг B2-1-д үзүүлсэн есөн ангилалт системийг ашигладаг. Монгол орны Улаан дансны ангилал нь IUCN-ийн удирдамжийг баримталдаг гэж үздэг тул Монгол орны Улаан дансанд Устаж байгаа (CR) болон Устаж болзошгүй (EN) гэж орсон зүйлүүдийг "үндэсний эсвэл бүс нутгийн жагсаалтад орсон EN эсвэл CR зүйлийн чухал бөөгнөрөл бүхий газар"-тай холбоотой CH-ийн 1(c) шалгуурт хамааруулан үзнэ.

Монгол Улсын хууль тогтоомжоор тогтоосон үндэсний зүйлийн ангиллын хувьд Монгол Улсын Засгийн газар ургамал, амьтныг хамгаалах эрх зүйн үндсийг дараах баримт бичгээр тогтоосон:

- **1995 оны Ургамлын тухай хууль болон түүнд хавсаргасан Ховор ургамлын жагсаалт (Монгол Улсын Засгийн газрын 153 дугаар тогтоолын хавсралт)**
- **2000 оны Амьтны тухай хууль болон түүний 2001 оны шинэчлэл (Монгол Улсын Засгийн газрын 264 дүгээр тогтоол);**
- **1987 онд гарч, 1997 болон 2011 онд Монгол Улсын Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яамнаас шинэчилсэн Монгол Улсын Улаан ном.**

Эдгээр хууль болон холбогдох тогтоолууд нь ургамал, амьтныг "Нэн ховор" болон "Ховор" зүйл гэж ангилдаг бөгөөд тэдгээрийн тодорхойлолтыг доор тайлбарлав.

- **Нэн ховор (Амьтны тухай хууль) – "Сэргэх чадвар нь хязгаарлагдмал, тархац нь хязгаарлагдмал, ашиглах нөөцгүй, устах аюулд орсон зэрлэг амьтны зүйл."[5]**
- **Нэн ховор (Ургамлын тухай хууль) – "Байгалийн жамаар сэргэх чадваргүй, тархац нь маш хязгаарлагдмал, ашиглах нөөцгүй, устах аюулд орсон ургамлын зүйл (энэ ангилал нь энэхүү хуулийн хавсралтад орсон ургамалд хамаарна).[6]**

- **Ховор (Амьтны тухай хууль) – "Сэргэх чадвар хязгаарлагдмал, тархац хязгаарлагдмал, тоо толгой цөөн, устах аюулд орж болзошгүй амьтан."**
- **Ховор (Ургамлын тухай хууль) – "Байгалийн жамаар сэргэх чадвар хязгаарлагдмал, тархац болон нөөц нь хязгаарлагдмал, устах эрсдэлд орж болзошгүй ургамлын зүйл."**

Энэхүү зохицуулалтын хүрээнд зүйлд хууль эрх зүйн хамгаалалт олгох нь зөвхөн "Нэн ховор" эсвэл "Ховор" гэж жагсаагдсан зүйлд хамаарах тул жагсаалтад ороогүй аливаа зүйл хамгаалагдахгүй.

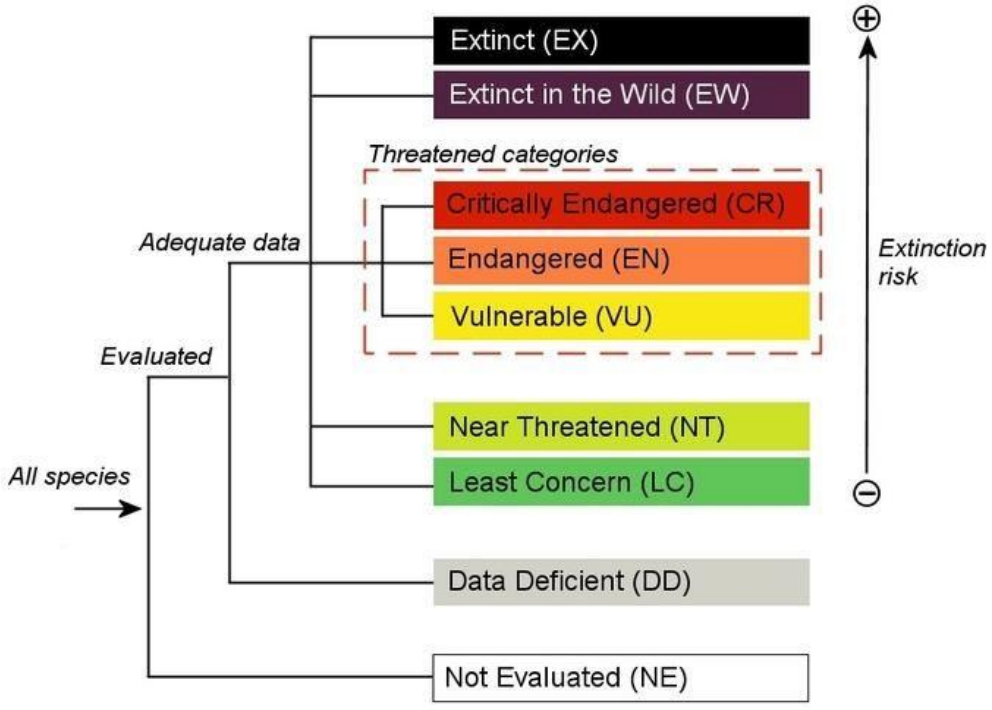
Ерөнхийдөө дээр тайлбарласан зүйлийг хуулиар хамгаалах Монгол Улсын зохицуулалтын хүрээ нь хамгааллын статусыг үнэлэхэд IUCN-ийн ашигладаг илүү нарийвчилсан есөн ангилалт системтэй нийцэхгүй бөгөөд IUCN-ийн Улаан дансны шалгуурыг үндэсний болон бүс нутгийн түвшинд хэрэглэх удирдамжтай ч тохирохгүй.[7] Иймд Нэн ховор эсвэл Ховор гэж ангилагдсан зүйлүүд нь Монгол орны Улаан дансанд EN эсвэл CR гэж мөн ороогүй л бол IFC PS6-ийн CH-ийн 1(c) шалгуур болон EBRD ESR6-ийн 2(c) шалгуур, түүнтэй холбоотой PBF болон CH-ийн босгод хамаарахгүй.

Жишээлбэл, суурь судалгааны үеэр бүртгэгдсэн хамгааллын ач холбогдол бүхий 13 ургамлын зүйлийн 12 нь Ховор эсвэл Нэн ховор гэж тогтоогдсон. Гэвч эдгээр Ховор/Нэн ховор зүйлийн 11 нь IUCN-ийн Улаан дансанд үнэлэгдээгүй бөгөөд Монгол орны ургамлын Улаан дансанд мөн CR эсвэл EN гэж ороогүй (хамгааллын статус нь NE-ээс LC, NT, VU хүртэл) тул эдгээр 11 зүйлийг EBRD ESR6-ийн дагуу PBF болон CH-ийн үнэт зүйл, мөн IFC PS6-ийн дагуу CH-ийн үнэт зүйлээс хасав.

[5] Mongolian Law on Fauna, 2000. Ulaanbaatar. https://faolex.fao.org/docs/pdf/mon77263E.pdf

[6] Mongolian Law on Natural Flora, 1995. Ulaanbaatar. https://faolex.fao.org/docs/pdf/mon77264E.pdf

[7] IUCN, 2012. Guidelines for application of IUCN Red List criteria at regional and national levels: Version 4.0. Available at https://portals.iucn.org/library/node/10336

Эх сурвалж: IUCN

ЗУРАГ B2-1: ЕСӨН АНГИЛАЛТ ХАМГААЛЛЫН АНГИЛЛЫН СИСТЕМ

B2.7 МЭРГЭЖИЛТНҮҮДТЭЙ ЗӨВЛӨЛДӨХ

Эгзэгтэй амьдрах орчинд хамаарах үнэт зүйлсийн үнэлгээг дэмжих зорилгоор урьдчилан СН-ийн үнэт зүйл гэж тодорхойлсон зүйлүүдэд төвлөрөн орон нутгийн биологийн олон янз байдлын мэдлэгтэй тухайн салбарын мэргэжилтнүүдтэй (SME) зөвлөлдсөн бөгөөд үр дүнг СНА-д тусгасан. Эдгээр мэргэжилтний мэдээллийг доорх хүснэгтэд үзүүлэв.

ХҮСНЭГТ B2-4: ЗӨВЛӨЛДСӨН БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН МЭРГЭЖИЛТНҮҮД

№	Нэр	Мэргэшил	Албан тушаал, туршлага	Огноо
1	Доктор Магсарын Ургамал	Ургамал	Доктор Магсарын Ургамал нь Монголын ургамлын аймгийн мэргэжилтэн бөгөөд Ботаникийн цэцэрлэгт хүрээлэн, судалгааны хүрээлэнгийн (Шинжлэх ухааны академи) Ургамлын систематик, филогенетикийн тасгийн лабораторийн эрхлэгч. Тэрээр Монгол орон даяар, түүний дотор өмнөд болон зүүн говийн бүс нутгийг хамарсан нутгийн болон эндемик ургамлын судалгааны өгүүлэл, жагсаалтуудыг хэвлүүлсэн. Түүнтэй Монгол бүйлэс (Amygdalus mongolica)-ийн талаар зөвлөлдсөн.	2026 оны 4 сарын 28
2	Доктор Баярбаатарын Бүүвэйбаатар	Туурайтан	Доктор Баярбаатарын Бүүвэйбаатар нь Зэрлэг амьтан хамгаалах нийгэмлэгийн (WCS) Монгол дахь хөтөлбөрийн ахлах эрдэмтэн бөгөөд Монголын нүүдлийн ховордсон туурайтны популяцийн динамик, шилжилт хөдөлгөөний экологи, зан төлөв, амьдрах орчны ашиглалт, хүний үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй туурайтны амьдрах орчны доройтол, хуваагдлын нөлөөгөөр мэргэшсэн. Тэрээр Хулан (Equus hemionus), Хар сүүлт зээр (Gazella subgutturosa), Бөхөн (Saiga tatarica), Цагаан зээр (Procapra gutturosa) зэрэг зүйлийн талаар олон судалгааны өгүүлэл хэвлүүлсэн. Түүнтэй Хуланы талаар зөвлөлдсөн.	2026 оны 4 сарын 29
3	Сүндэвийн Гомбобаатар	Шувуу	Сүндэвийн Гомбобаатар нь Улаанбаатар дахь Монгол Улсын Их Сургуулийн профессор, Монголын шувуу судлалын нийгэмлэгийн ерөнхийлөгч бөгөөд Монгол орны шувуудын Улаан данс (2011), Princeton Field Guide to the Birds of Mongolia (2019) болон Монголын шувууны олон судалгааны өгүүллийн хамтран зохиогч. Түүнтэй хоёр (2) зүйл – Хонин тоодог (Otis tarda) болон Азийн тодог (Chlamydotis macqueenii)-ийн талаар зөвлөлдсөн.	2026 оны 4 сарын 29

В3. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ҮНЭТ ЗҮЙЛСИЙН ХУРААНГУЙ

Энэ хэсэгт хоёрдогч мэдээллийн тойм болон Төсөлд зориулж хийсэн хээрийн судалгаагаар цуглуулсан анхдагч мэдээллийг оруулан Бүлэг 6: Байгаль орчин, нийгмийн суурь нөхцөлд танилцуулсан биологийн олон янз байдлын суурь үнэлгээний мэдээллийг нэгтгэн харуулав. Энэхүү мэдээллийг СН-д нэр дэвшигчдийн нэмэлт судалгаатай хамт энэхүү Эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээнд авч үзэх биологийн олон янз байдлын үнэт зүйлсийг үнэлэхэд ашиглана.

В3.1 ЭКО-БҮСИЙН ТОДОРХОЙЛОЛТ

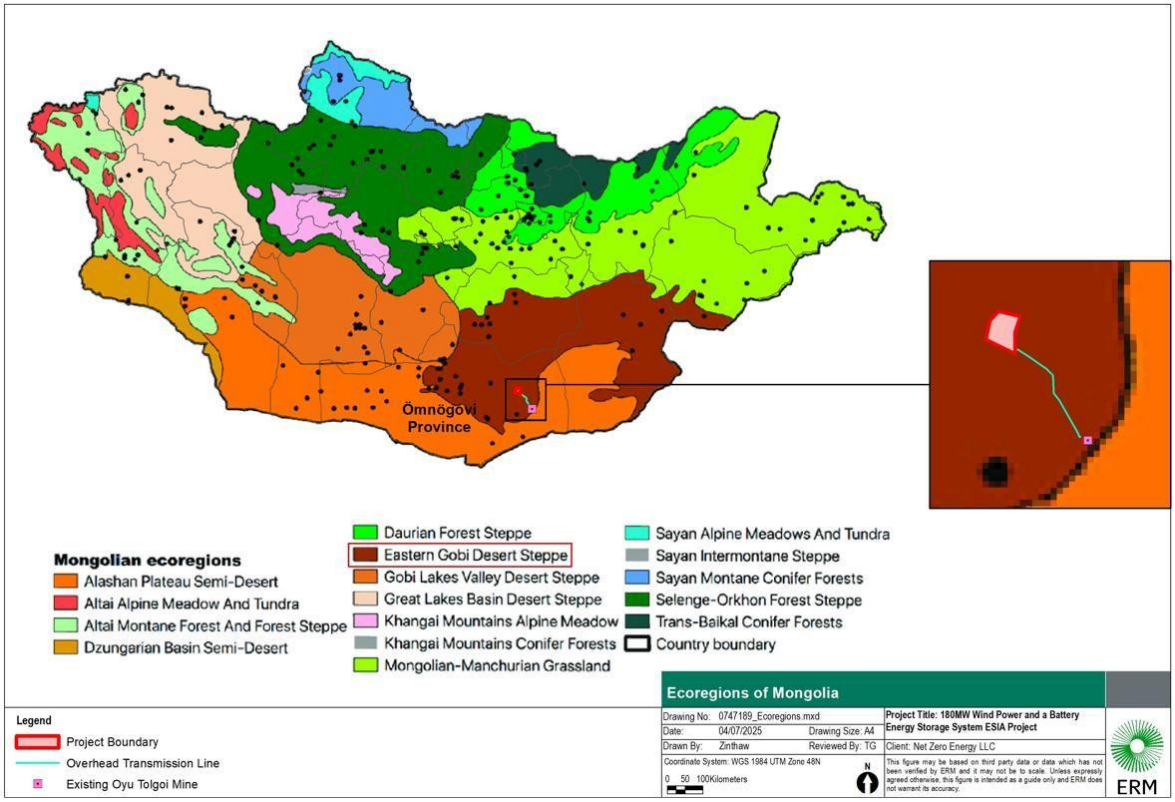
Төсөл нь Зүүн Говийн цөлөрхөг хээрийн эко-бүст, Алашаны тэгш өндөрлөгийн хагас цөлийн баруун болон хойд талд байрладаг (Зураг В3-1-ийг үзнэ үү).[8] Эдгээр хоёр эко-бүсийг ялгах тодорхой зааг байхгүй бөгөөд хойд талын илүү хээрийн шинжтэй бэлчээрийн экосистем болон өмнөд талын илүү хуурай, цөлийн шинжтэй экосистемийн хоорондох ойролцоо хилийг заадаг.

Энэ бүс нутаг нь маш хүйтэн өвөл, газарзүйн хувьд урьдчилан таамаглах боломжгүй унадаг маш бага хур тунадасаар онцлогтой. Хулан (Equus hemionus), Хар сүүлт зээр (Gazella subgutturosa) зэрэг нүүдлийн хэв шинжтэй суурин том өвсөн тэжээлтэн энэ экосистемийн онцлог бөгөөд тэд бэлчээрийн чанар, цаг агаарын нөхцөл, усны хүртээмжийн өөрчлөлтөд хариу үйлдэл болгон жилийн турш маш өргөн хагас нүүдлийн шилжилт хийдэг.

Өмнөд говь нь эндемизмээрээ онцлогтой биш бөгөөд энэ бүс нутагт мэдэгдэж буй ихэнх зүйлийн тархац баруун тийш хуурай бүс нутгаар (ялангуяа Монголын баруун хэсэг, Хятадын баруун хойд хэсэг хүртэл) алс үргэлжилдэг. Өмнөд говийн бүс нутгийн дэлхийн биологийн олон янз байдлын гол үнэ цэнэ нь өнөөг хүртэл хүний үйл ажиллагаанд харьцангуй бага өртсөн явдал юм. Байнгын суурин харьцангуй цөөн, хүн ам харьцангуй бага байдгаас уламжлалт өргөн уудам нүүдлийн мал аж ахуй байгалийн экосистемд хязгаарлагдмал нөлөө үзүүлсэн боловч сүүлийн хэдэн арван жилд малын хэт бэлчээрлэлт болон бүс нутаг дахь томоохон бүтээн байгуулалтын нөлөө нэмэгдсэн. Гэсэн хэдий ч түүхэн бага түвшний үймээн нь Монголоос гадуурх хуучин тархацын ихэнх хэсэгт алга болсон дээр дурдсан том туурайтны бүлгэмдлийг хадгалахад тусалсан.

Энэ эко-бүсийн ургамалжилт нь өргөн уудам нутагт нэгэн төрлийн гэж үздэг бөгөөд гандуу нөхцөлд дасан зохицсон сөөг, сийрэг тархсан намхан өвсөөс бүрддэг. Энэ эко-бүсийн онцлог зүйлүүдэд Хулан (Equus hemionus), Хар сүүлт зээр (Gazella subgutturosa), Цагаан зээр (Procapra gutturosa), Азийн тодог (Chlamydotis undulata), Нөмрөг тас (Aegypius monachus), Идлэг шонхор (Falco cherrug), Нохой шаазгай (Syrrhaptes paradoxus), Монгол хуланжороо (Podoces hendersoni), мөн бусад шувуу болон алагдааган зүйлүүд багтана.

[8] WWF Terrestrial Ecoregions, based on Olson, D. et al. 2001. Terrestrial ecoregions of the world: a new map of life on Earth. Bioscience 51(11):933-938. https://doi.org/10.1641/0006-3568(2001)051[0933:TEOTWA]2.0.CO;2

ЗУРАГ В3-1: МОНГОЛ ОРНЫ ЭКО-БҮСҮҮД

В3.2 ХУУЛИАР ХАМГААЛАГДСАН БОЛОН ОЛОН УЛСАД ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨГДСӨН БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ГАЗРУУД

Төслөөс 50 км-ийн дотор биологийн олон янз байдлын ач холбогдол бүхий нийт таван (5) газар тодорхойлогдсон бөгөөд үүнд орон нутгийн хамгаалалттай гурван (3) газар, нэг (1) дархан цаазат газар, нэг (1) KBA/IBA багтана. Зураг В3-2-т эдгээр таван газрыг Төслийн хил хязгаартай харьцуулан харуулсан бөгөөд Хүснэгт В3-1-д эдгээр газрын гол мэдээллийг нэгтгэв. Орон нутгийн хамгаалалттай газар, дархан цаазат газар, KBA, IBA-ийн тодорхойлолт болон доор жагсаасан газар тус бүрийн дэлгэрэнгүйг дараагийн хэсгүүдэд өгөв.

ХҮСНЭГТ В3-1: ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙГААС 50 КМ-ИЙН ДОТОР ОРШИХ ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТТАЙ БОЛОН ОЛОН УЛСАД ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨГДСӨН ГАЗРЫН ЖАГСААЛТ

№	Биологийн олон янз байдлын газар	Төрөл	Төслийн талбайгаас хамгийн ойрын шулуун зай (км)
1	Гурван гавлууд, Хар дэлийн толгод	Орон нутгийн хамгаалалттай газар	Төслийн цахилгаан дамжуулах шугамтай давхцана
2	Их бага луус	Орон нутгийн хамгаалалттай газар	Төслийн нэвтрэх замтай давхцана
3	Түлэгтийн тал	Орон нутгийн хамгаалалттай газар	1.6 км
4	Галба говь	KBA ба IBA	26.4 км
5	Говийн бага А	Дархан цаазат газар	ЦДАШ-ын өмнөд төгсгөлөөс

№	Биологийн олон янз байдлын газар	Төрөл	Төслийн талбайгаас хамгийн ойрын шулуун зай (км)
	дархан цаазат газар		**36.3 км, салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайгаас 75-85 км**

Галба говь[9]

Галба говийн KBA ба IBA нь нийт 828,328 га талбайтай бөгөөд долгионт толгод, элсэн манхан, хайлас, заг модтой хуурай сайр бүхий 100 км урт цөлийн хөндийгөөр онцлогтой. Энэ нутагт зарим хадархаг толгод, баян бүрд байдаг. Сүүлийн жилүүдэд Ховордож болзошгүй (NT) Хулан (Equus hemionus) болон бусад зэрлэг амьтны хулгайн агнуур нэмэгдсэн. Монголын өмнөд хэсгийн хуланы популяцийн ашигладаг бэлчээр нь малын бэлчээртэй давхцдаг тул хүнс, усны төлөөх өрсөлдөөн үүсдэг. Өмнөговь аймгийн уурхайнуудыг Хятадын хилтэй холбосон одоо байгаа зам энэ газрыг хоёр хуваадаг. Энэ газар нь дэлхийн хэмжээнд ховордсон зүйлүүдийг агуулж, биомоор хязгаарлагдсан бүлгэмдлийг тэтгэдэг тул IBA-д бүртгэгдсэн бөгөөд IBA-д хамаарах зүйлүүдэд Эмзэг (VU) Азийн тодог (Chlamydotis macqueenii), Анхааралд өртөхөөргүй (LC) Монгол хуланжороо (Podoces hendersoni), LC Нохой шаазгай (Syrrhaptes paradoxus), LC Загийн бор шувуу (Passer ammodendri) багтана.[10] Галба говьд тохиолддог хамгааллын ач холбогдол бүхий бусад зүйлүүдэд тус газарт мөн үүрлэдэг Устаж болзошгүй (EN, IUCN) Идлэг шонхор (Falco cherrug), Ховордож болзошгүй (NT) Нөмрөг тас (Aegypius monachus), LC Могойч бүргэд (Circaetus gallicus), LC Одой бүргэд (Hieraaetus pennatus), LC Амарын шонхор (Falco amurensis) зэрэг дэлхийн хэмжээнд ховордсон болон нүүдлийн шувууд багтана. Галба говьд тохиолддог шувуунаас бусад зүйлд EN Хулан (Equus hemionus), VU Хар сүүлт зээр (Gazella subgutturosa), NT Аргаль (Ovis ammon), NT Янгир (Capra sibirica), LC Соно алагдаага (Euchoreutes naso) багтана.[11]

Говийн бага А дархан цаазат газар (ДЦГ)

Монголын зүүн өмнөд хэсэгт, Говийн цөлийн нэг хэсэгт орших Говийн бага ДЦГ (мөн "Говийн бага" гэж нэрлэдэг) нь 1975 онд байгуулагдсан бөгөөд Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хуулийн (1994) дагуу дархан цаазат газрын ангилалд хэвээр үлдсэн. Энэ нь тухайн үед бэлчээрлэлт, ан агнуурын үймээн харьцангуй бага байсан Монголын зүүн өмнөд говийн өвөрмөц байгалийн амьдрах орчныг хамгаалах зорилгоор дархан цаазат газар болгон тогтоогдсон. Мөн IUCN-ийн Ib ангиллын тусгай хамгаалалттай газарт хамаардаг. ДЦГ нийтдээ ойролцоогоор 18,304 км² талбайг хамрах бөгөөд 11,478 км² талбай бүхий Говийн бага "А", 6,826 км² талбай бүхий Говийн бага "Б" гэсэн тусдаа хоёр хэсгээс бүрдэнэ.[12] Эдгээр хоёр хэсгээс зөвхөн Говийн бага А нь Төслөөс 50 км-ийн радиуст байрладаг.

Говийн бага ДЦГ нь цөлөрхөг хээр, хагас цөл, тэгш болон долгионт гадаргуу, бэлчээр, элсэн манхан, хуурай сайр, хадархаг цохиос бүхий хуурай ландшафтаар онцлогтой бөгөөд хил дамнасан зэрлэг амьтныг хамгаалахад, ялангуяа Хулан (Equus hemionus), Хар сүүлт зээр (Gazella subgutturosa), Янгир (Capra sibirica), Аргаль (Ovis ammon) зэрэг өргөн нутагт тархдаг болон нүүдлийн туурайтныг хамгаалахад чухал үүрэгтэй. ДЦГ-т бүртгэгдсэн хамгааллын ач холбогдол бүхий бусад зүйлүүдэд (ховор тохиолддог) Шилүүс (Lynx lynx) болон Ирвэс (Panthera uncia) багтана.[13]

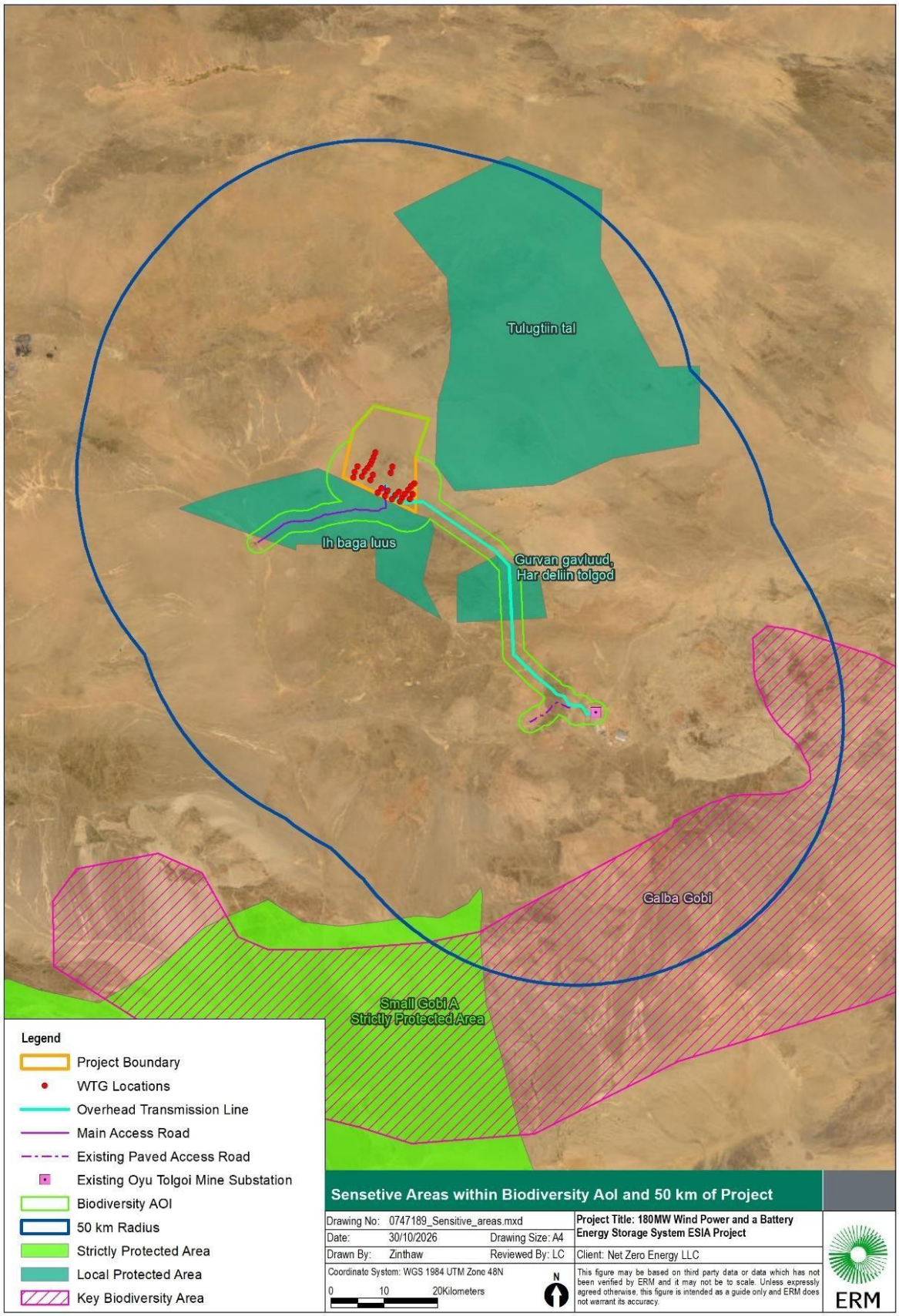
[9] BirdLife International (2025). Site factsheet: Galba Gobi. Available at: https://datazone.birdlife.org/site/factsheet/galba-gobi

[10] Ibid.

[11] Key Biodiversity Areas Partnership (2025) Key Biodiversity Areas factsheet: Galba Gobi. Extracted from the World Database of Key Biodiversity Areas. Available at: https://www.keybiodiversityareas.org/site/factsheet/28296/assessment

[12] UNEP-WCMC (2025). Protected Area Profile for Gobiin baga /A/ from the World Database on Protected Areas, November 2025. Available at: https://www.protectedplanet.net/124309

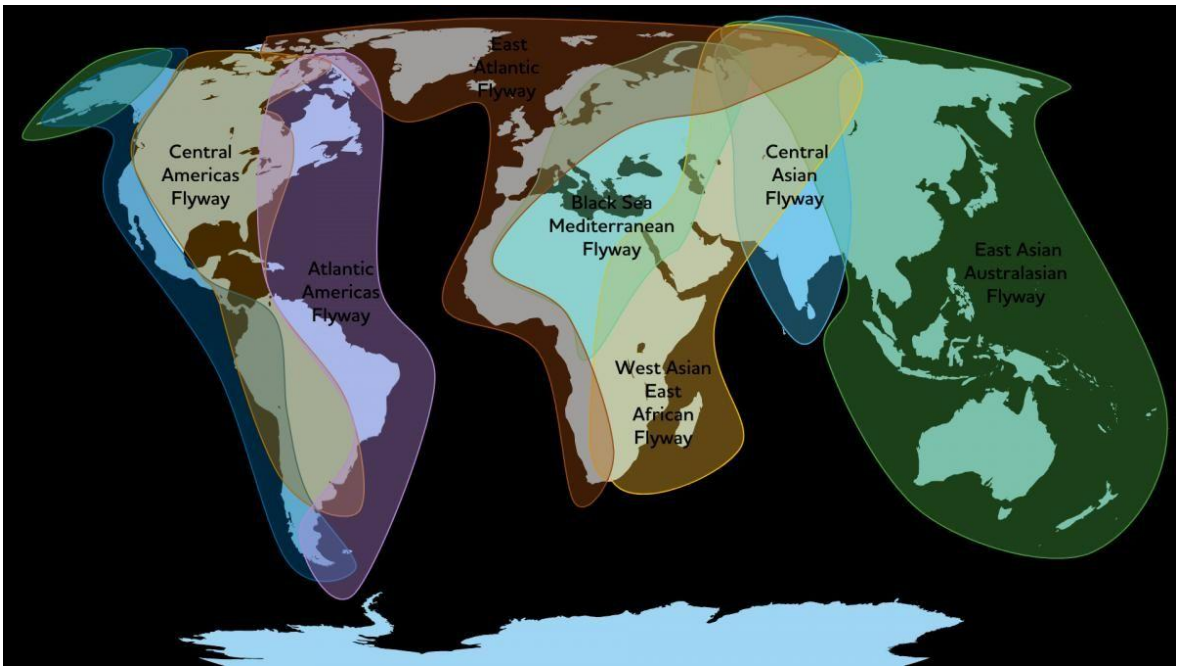
[13] Augugliaro, C., Paniccia, C., Janchivlamdan, C., Monti, I. E>, Boldbaatar, T., and Munkhtsog, B. 2019. Mammal inventory in the Mongolian Gobi, with the southeasternmost documented record of the Snow Leopard, Panthera uncia (Schreber, 1775), in the country. Check List 15(4): 565-578. https://doi.org/10.15560/15.4.565

ЗУРАГ В3-2: ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙГААС 50 КМ-ИЙН ДОТОРХ БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН МЭДРЭМТГИЙ ГАЗРУУД

Нүүдлийн замууд

Төслийн талбай нь нүүдлийн шувуудын дэлхийн гурван (3) нүүдлийн зам буюу Зүүн Ази–Австралийн нүүдлийн зам, Төв Азийн нүүдлийн зам, Баруун Ази–Зүүн Африкийн нүүдлийн замын нийлсэн хэсэгт доорх зурагт үзүүлсэнчлэн байрладаг. Нислэгийн замууд маш сул тодорхойлогдсон хил хязгаартай ч Төсөл EAAF-д, магадгүй CAF-д багтах магадлалтай. Нүүдлийн улирал шувууны зүйлээс хамааран өөр өөр байх боловч Төслийн хувьд хаврын нүүдэл ерөнхийдөө 3-р сарын дунд үеэс 6-р сарын эхэн хүртэл, намрын нүүдэл 8-р сараас 10-р сарын эхэн хүртэл явагдаж, 9-р сарын дундуур оргилдоо хүрдэг гэж үздэг. Үржлийн улирал мөн тухайн зүйлээс хамааран өөр өөр байна.

ЗУРАГ B3-3: НҮҮДЛИЙН ЗАМУУД

B3.2.1 БАЙГАЛИЙН БА ӨӨРЧЛӨГДСӨН АМЬДРАХ ОРЧИН

Төсөл нь AoI-д байнгын болон урсгал гадаргын усны биет, байгууламж тодорхойлогдоогүй хуурай цөлөрхөг хээрийн орчинд байрладаг. Амьдрах орчны анхан шатны шинжилгээнд боломжит хоёрдогч мэдээлэл, хиймэл дагуулын зураг, ERM-ийн 2024 оны 9 сард хийсэн хамрах хүрээг тогтоох талбайн айлчлалын ажиглалтыг ашигласан бөгөөд дараа нь зургаан суурь судалгааны үеэр газар дээр нь баталгаажуулах замаар нарийвчилсан.

Ерөнхийдөө Төслийн ландшафт нь голчлон тэгш болон бага зэрэг долгионт цөлөрхөг хээр, толгод ба гүвээ, уул ба хөндий, хуурай байгалийн ус зайлуулах суваг, сайраар онцлогтой. Ургамалжилт нь голчлон ил талд өргөн тархсан элсэрхэг, хайрга/хайргархаг хөрсөнд ургадаг хүйтэн болон ганд дасан зохицсон намхан өвс, сөөгөөс бүрддэг. Эдгээр ургамлын хэсгүүд нь сүүдэрт газар (хөхтөн амьтдын амрах газар) болон шувуудын үүрлэх бичил амьдрах орчныг бүрдүүлж, нутгийн биологийн олон янз байдлыг тэтгэхэд чухал үүрэгтэй. Төслийн талбайд мод болон бусад том биетэй ургамал маш хязгаарлагдмал.

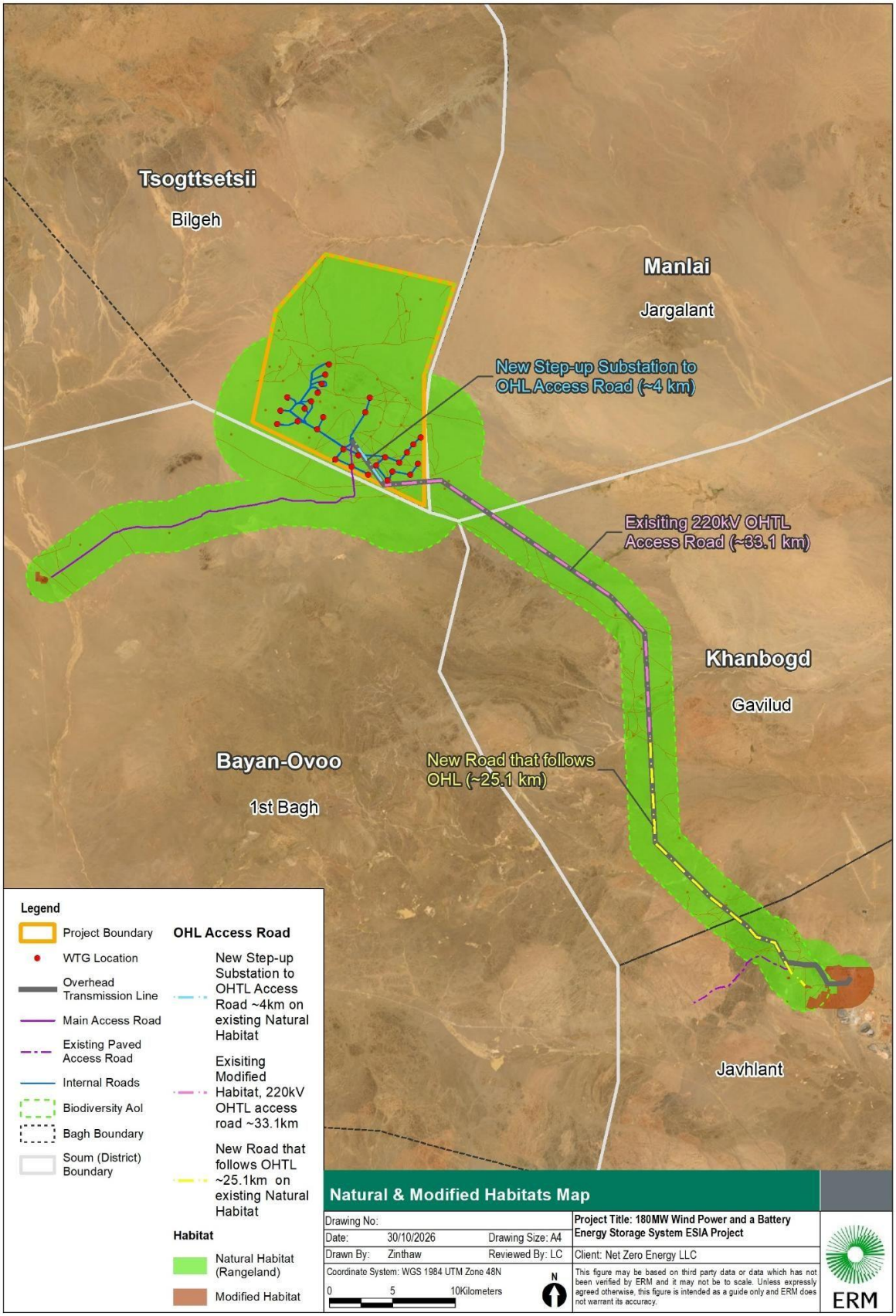
AoI доторх амьдрах орчныг байгалийн ландшафт, газрын гадаргын онцлог, ургамлын бүлгэмдэл болон хүний үйл ажиллагааны дарамтын түвшинд үндэслэн ялгасан.

Доорх Зураг B3-4 болон Хүснэгт B3-2-т үзүүлсэнчлэн Төслийн талбай нь голдуу байгалийн амьдрах орчноос бүрдэх бөгөөд өөрчлөгдсөн амьдрах орчин маш бага.

Мал маллах, үхэр бэлчээрлүүлэх, нүүдэллэх зэрэг үйл ажиллагааны хүний үймээн бүх нутагт байгаа боловч эдгээр амьдрах орчныг бүхэлд нь өөрчлөгдсөн амьдрах орчин гэж ангилахуйц хэмжээнд мэдэгдэхүйц өөрчлөх эсвэл доройтуулахуйц их биш гэж үзэж байна. Дараагийн хэсгүүдэд AoI дахь байгалийн болон өөрчлөгдсөн амьдрах орчны талаар нэмэлт мэдээлэл өгнө.

ХҮСНЭГТ В3-2: БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН AOI ДОТОРХ БАЙГАЛИЙН БА ӨӨРЧЛӨГДСӨН АМЬДРАХ ОРЧИН

Амьдрах орчин	Талбай (га)	Нийт талбайд эзлэх хувь
Байгалийн	**64,242**	**>99% (~99.63%)**
Өөрчлөгдсөн	**240**	**<1% ~(0.37%)**
Нийт	**64,482**	**100%**

ЗУРАГ В3-4: БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН AOI ДОТОРХ БАЙГАЛИЙН БА ӨӨРЧЛӨГДСӨН АМЬДРАХ ОРЧИН

B4. ЭКОЛОГИЙН ХУВЬД ТОХИРОМЖТОЙ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ТАЛБАЙ

Төслийн AoI-д байгаа, эгзэгтэй амьдрах орчинд хамаарч болзошгүй зүйл эсвэл экосистем байгаа эсэхийг тодорхойлох зорилгоор Төслийн Экологийн хувьд тохиромжтой шинжилгээний талбайг (EAAA) тогтооход мэдээлэл өгөхийн тулд Бүлэг 6-ийн хүрээнд бүс нутгийн экологийн тоймыг хийж, B2.5-р хэсэгт нэгтгэсэн.

EAAA-г тогтооход дараах зүйлсийг харгалзах шаардлагатай: (i) төслийн хүлээгдэж буй үйл ажиллагаа, нөлөөллийн магадлалтай газарзүйн хүрээ; (ii) ямар нэг байдлаар нөлөөлөлд өртөж болзошгүй экосистемийн бүрэн хүрээ; (iii) эдгээр экосистем эсвэл тэдгээртэй холбоотой биологийн олон янз байдлыг тэтгэхэд үүрэгтэй аливаа нэмэлт газар. IFC PS-ийн Удирдамж тэмдэглэлд заасанчлан орон зайн хамрах хүрээг зүйл эсвэл экосистемийн тархалт болон тэдгээрийг хадгалахад шаардлагатай экологийн хэв маяг, үйл явц, онцлог, үүргийг, тухайлбал ус хурах талбай, томоохон гол мөрөн эсвэл геологийн онцлогийг харгалзан экологийн үндэслэлээр тодорхойлох ёстой (IFC PS6 GN59). EAAA нь ихэвчлэн Төслийн биет талбайгаас хол давж, тухайн зүйлийн экологийг харгалзан AoI-оос том байх төлөвтэй. Гэсэн хэдий ч хэд хэдэн зүйлийг хамарсан EAAA байх эсвэл экосистем, экологийн хүчин зүйлээс хамааран хэд хэдэн EAAA байхыг зөвшөөрдөг.

Төслийн талбай нь голчлон тэгш болон долгионт гадаргуу, түүнчлэн өргөн уудам ил цөлөрхөг хээр, хагас цөлийн амьдрах орчинд тархсан толгод ба гүвээ, хөндий, хуурай сайр бүхий хуурай цөлөрхөг хээр, хагас цөлийн экосистемээр онцлогтой. Энэхүү ландшафтын гол онцлог нь зэрлэг амьтны шилжилтэд байгалийн саад, зэрлэг амьтны коридор хоорондын зааг, эсвэл нүүдлийн зүйл дайран өнгөрөхдөө "юүлэгдэх" давчуу хэсэг болж болох тод илэрхий газрын гадаргын, усзүйн эсвэл геологийн онцлог байхгүй явдал юм. Евразийн цөлөрхөг хээрийн орчинд онцлог ургамал, амьтны зүйлүүд (ган, хүйтэнд тэсвэртэй намхан өвс, сөөг, цөлд дасан зохицсон жижиг хөхтөн амьтад гэх мэт) байх бөгөөд тэдгээр нь экологи, амьдрах орчны хувьд ихэвчлэн ижил төстэй сонголттой байдаг нь тус нутгийн ландшафт, амьдрах орчны харьцангуй нэгэн төрлийн байдлыг илтгэнэ. Иймд байгалийн тод хил хязгаар эсвэл зүйлийн экологийн шаардлагын ялгаа байхгүй тул EAAA-г тодорхойлох арга барил нь Төслийн нөлөөллийн бүс болон амьдрах орчны үргэлжлэл дээр төвлөрсөн.

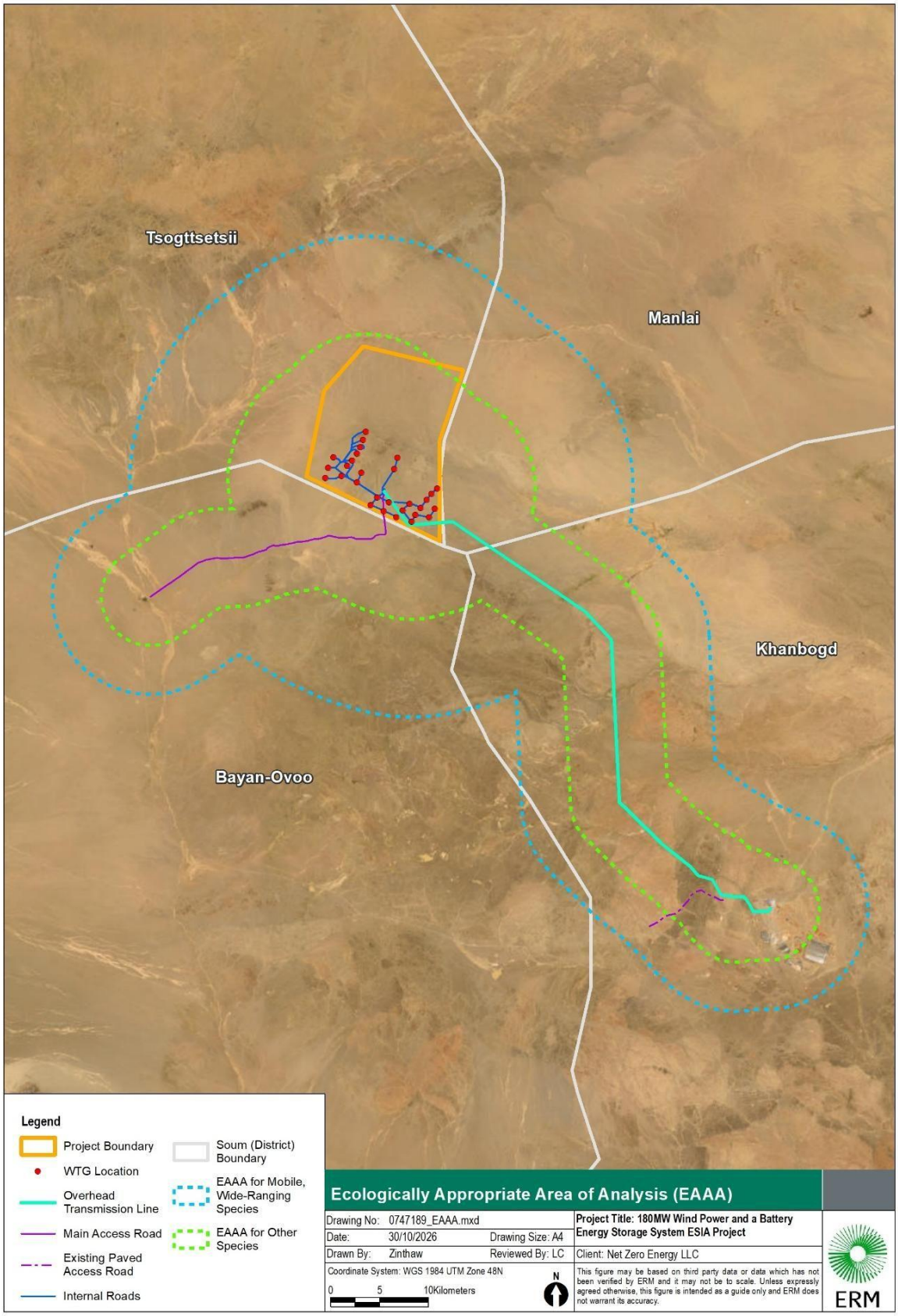
Түүнчлэн салхин цахилгаан станцын бүтээн байгуулалтын хувьд гол нөлөөлөл нь турбины далбааны эргэлтээс үүсэх мөргөлдөх эрсдэлийн бүстэй харилцан үйлчлэх голчлон нисдэг зүйлийн (жишээ нь, шувуу) үхэл эсвэл нүүдэллэлтээс үүсдэг тул AoI болон EAAA-г тодорхойлох нь онцгой хүндрэлтэй байж болно. Холын зайн нүүдлийн зүйл байгаа нь үүнийг улам хүндрүүлж болох бөгөөд ийм зүйлийн газарзүйн бүрэн тархцыг хамруулбал CH-ийн шалгуурын тоон босготой харьцуулан үнэлэхэд популяцийн маш том экстраполяц гарна. Иймд нүүдлийн шувуу, туурайтан зэрэг өргөн тархацтай зарим зүйлийн хувьд IFC PS6 GN59-ийн дагуу мэдээлэл байгаа тохиолдолд бөөгнөрөх, нөхөн үржих чухал газар, зүйлийн идээшлийн нутаг болон амьдрах орчны бусад онцлогийг мөн харгалзсан.

Ерөнхийдөө Төсөлд доор танилцуулж, Зураг B4-1-д зураглалаар үзүүлсэн хоёр EAAA-г тогтоосон.

- **Хөдөлгөөнт, өргөн тархацтай зүйлд (жишээ нь, нисдэг амьтан ба нүүдлийн туурайтан) зориулсан EAAA-г салхин цахилгаан үүсгүүр бүрээс 20 км, ЦДАШ**

болон үндсэн нэвтрэх замын төв шугамаас 10 км-ийн бүсээр тодорхойлсон. Энэхүү ЕААА-ийн нийт хэмжээ 3,021 км² (эсвэл 302,076 га).

- **Бусад ургамал, амьтны зүйлд зориулсан ЕААА-г салхин цахилгаан үүсгүүр бүрийн эргэн тойронд 10 км, ЦДАШ болон үндсэн нэвтрэх замын төв шугамаас 5 км-ийн бүсээр тодорхойлсон. Энэхүү ЕААА-ийн нийт хэмжээ 1,350 км² (эсвэл 134,969 га).**

ЗУРАГ B4-1: ТӨСЛИЙН ЭКОЛОГИЙН ХУВЬД ТОХИРОМЖТОЙ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ТАЛБАЙ

B5. ЭГЗЭГТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧНЫ ҮНЭЛГЭЭНИЙ ДҮГНЭЛТ

Нийтдээ 21 шувуу, 6 хөхтөн амьтан, 1 ургамлын зүйл энэхүү бүрэн Эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээнд авч үзэх CH-д нэр дэвшигч байв. ESIA тайлангийн нэг хэсэг болох энэхүү CHA нь дараагийн хэсгүүдэд тусгасанчлан суудлын судалгаа, 2024 оны 8 сараас 2025 оны 5 сарын суурь судалгааны үеэр цуглуулсан анхдагч мэдээлэл, мэргэжилтнүүдтэй хийсэн зөвлөлдөөнд үндэслэн эдгээр 28 зүйлийн нэмэлт шинжилгээг гаргана.

B5.1 PS6-ИЙН 1-3 БОЛОН ESR6-ИЙН 2-4 ДҮГЭЭР ШАЛГУУР

Эхлээд зүйлийн тохиолдох боломжийг (эсвэл магадлалыг) боломжит мэдээлэл болон Төсөлд хийсэн Эгзэгтэй амьдрах орчны урьдчилсан шалгалтад үндэслэн суудлын түвшинд үнэлж, биологийн олон янз байдлын суурь үнэлгээний дүгнэлтээр нөхсөн (Бүлэг 6 Суурь нөхцөлөөс үзнэ үү). Суудлын Эгзэгтэй амьдрах орчны урьдчилсан шалгалтад зүйл CH-ийн 1-3 дугаар шалгуурыг хангах эсэх нь тодорхойгүй тохиолдолд урьдчилан сэргийлэх хандлагыг хэрэглэсэн бөгөөд өмнө дурдсанчлан 118 зүйлийг CH-д нэр дэвшигч гэж үзсэн. Дараа нь CH-д нэр дэвшигч зүйлийн жагсаалтыг нарийвчлахын тулд суурь судалгааны үеэр бүртгэгдсэн зүйлүүдийг CH-ийн урьдчилсан шалгалттай тулгасан.

CH-д нэр дэвшигч бүрийн экологийн шаардлага, амьдрах орчны сонголтыг боломжит ном зохиолд үндэслэн нэмэлт судалж, Хүснэгт B5-1-д үзүүлсэн матрицыг ашиглан тодорхойлсон тэргүүлэх зүйл бүрийн тохиолдох боломжийг тооцоолохын тулд Төслийн талбай болон EAAA-д баримтжуулсан зүйлийн мэдэгдэж буй тархалт, амьдрах орчны төрөлтэй харьцуулсан. Энэ үйл явцаар нэмэлт зүйлүүдийг хассан бөгөөд үүнд газарзүйн тархац нь EAAA-тай давхцдаггүй зүйл, тохиромжтой болон/эсвэл илүүд үздэг амьдрах орчин нь EAAA-д байхгүй зүйл, тухайн нутагт устаж, цаашид тохиолддоггүй болсон зүйл, IUCN-ийн Улаан дансны 2025-2 хувилбарын шинэчлэлийн хүрээнд хамгааллын статус нь өөрчлөгдсөн байж болзошгүй зүйлүүд багтана. Шалгалтын үйл явцын дараа үлдсэн нийт 28 нэр дэвшигчийг энэхүү CHA-ийн хүрээнд үнэлсэн.

ХҮСНЭГТ B5-1: БАРИМТЖУУЛСАН АМЬДРАХ ОРЧИН БОЛОН МЭДЭГДЭЖ БУЙ ТАРХАЛТАД ҮНДЭСЛЭН ЗҮЙЛИЙН ТОХИОЛДОХ МАГАДЛАЛЫГ ТООЦООЛОХОД АШИГЛАСАН ЕРӨНХИЙ МАТРИЦ

		Зүйлийн амьдрах орчны шаардлага / сонголт: Бүрэн хангагдсан	Ихэвчлэн хангагдсан	Хангагдаагүй / Тохиромжгүй
Зүйлийн тархалт	**Амьдрах орчин нь зүйлийн баримтжуулсан газарзүйн болон/эсвэл өндрийн тархцын дотор оршдог**	**Магадлал маш өндөр**	**Магадлалтай**	**Магадлал бага**
	Амьдрах орчин нь зүйлийн баримтжуулсан газарзүйн болон/эсвэл өндрийн тархцын захад оршдог	**Боломжтой**	**Боломжтой**	**Магадлал бага**
	Амьдрах орчин нь зүйлийн	**Магадлал**	**Магадлал**	**Магадлал маш**

	Зүйлийн амьдрах орчны шаардлага / сонголт: Бүрэн хангагдсан	Ихэвчлэн хангагдсан	Хангагдаагүй / Тохиромжгүй
баримтжуулсан газарзүйн болон/эсвэл өндрийн тархцаас гадна оршдог	**бага**	**бага**	**бага / Боломжгүй**

Үнэлсэн СН-д нэр дэвшигч бүх 28 зүйлээс аль нь ч PS6-ийн СН-ийн 1-3 болон ESR6-ийн СН-ийн 2-4 дүгээр шалгуурын дагуу эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангаагүй. **СН-ийн таван шалгуурын алийг нь ч хангаагүй СН-д нэр дэвшигчдийн бүрэн үнэлгээг Хавсралт А-д үзүүлэв.**

B5.2 PS6-ИЙН 4 БОЛОН ESR6-ИЙН 1 ДҮГЭЭР ШАЛГУУР: ХОВОРДСОН БОЛОН/ЭСВЭЛ ӨВӨРМӨЦ ЭКОСИСТЕМ

Эрс ховордсон эсвэл өвөрмөц экосистемийг урт хугацааны чиг хандлага, ховор байдал, экологийн нөхцөл, гол аюул зэрэг хүчин зүйлсийн хослолоор тодорхойлдог. IFC PS6 нь 4 дүгээр шалгуурын босгод дараах зүйлсийг хамааруулдаг:

- **Экосистемийн талбай эсвэл чанар мэдэгдэхүйц буурах эрсдэлтэй;**
- **Орон зайн хүрээ нь бага; болон/эсвэл**
- **Биомоор хязгаарлагдсан зүйлийн бүлгэмдэл эсвэл бөөгнөрлийг оролцуулан зүйлийн өвөрмөц бүлгэмдлийг агуулдаг.**

ЕААА доторх амьдрах орчинд PS6-ийн 4(a) болон ESR6-ийн 1(b) шалгуурын дагуу IUCN-ээс үнэлгээ хийгээгүй тул энэ шалгуурыг үнэлэх зорилгоор ангилагдаагүй.

PS6-ийн 4(b) болон ESR6-ийн 1(c) шалгуурын хувьд ЕААА нь мөн бүс нутгийн эсвэл үндэсний системчилсэн хамгааллын үнэлгээгээр үнэлэгдсэн газрыг агуулдаггүй. Төслөөс 50 км-ийн радиуст тусгай хамгаалалттай газар болон КВА байдаг хэдий ч эдгээр нь экосистемийн аюулын системчилсэн хамгааллын үнэлгээний тодорхойлолтыг хангахгүй гэж үзнэ. Түүнчлэн ЕААА дахь цөлөрхөг хээр, хагас цөлийн экосистем нь баруун талд Алтайн өвөр говиос зүүн тийш Алашаны говь, Зүүн говь хүртэлх Монголын өмнөд хэсэг, түүнчлэн Хятадын хойд хэсэг дэх Өвөр Монголын говийн хэсгүүдийг оролцуулан Говь цөл даяар өргөн тархсан. Иймд 4 дүгээр шалгуурын дагуу эгзэгтэй амьдрах орчны босго хангагдаагүй гэж үзнэ.

B5.3 PS6-ИЙН 5 ДУГААР ШАЛГУУР: ХУВЬСЛЫН ГОЛ ҮЙЛ ЯВЦ

IFC PS6 нь 5 дугаар шалгуурын босгыг дараах байдлаар тодорхойлдог:

- **Тодорхой хувьслын үйл явцтай холбоотой байж болох ландшафтын биет онцлог (жишээ нь, тусгаарлагдсан газар, эндемизм өндөртэй газар, орон зайн олон янз байдал, байгаль орчны градиент, хөрсний зааг, биологийн коридор эсвэл уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицоход ач холбогдол нь нотлогдсон газар); болон/эсвэл**
- **Филогенетик эсвэл морфогенетикийн хувьд ялгаатай бөгөөд өвөрмөц хувьслын түүхийнхээ улмаас хамгааллын онцгой анхаарал шаардаж болох**

зүйлийн дэд популяци. Сүүлийнхэд хувьслын ач холбогдол бүхий нэгжүүд болон хувьслын хувьд ялгаатай, дэлхийн хэмжээнд ховордсон зүйлүүд багтана.

5 дугаар шалгуурт тоон босго байхгүй тул энэ шалгуурын дагуу эгзэгтэй амьдрах орчинд хамаарах аливаа үнэт зүйлсийг тодорхойлоход мэргэжилтний дүгнэлт, чанарын үнэлгээ шаардлагатай.

ЕААА дотор Зүүн Говийн цөлөрхөг хээрийн эко-бүсийн өргөн ландшафтаас ялгаатай хувьслын үйл явцтай холбоотой гэж мэдэгдэж буй биет онцлог байхгүй. Нутгийн эндемизм (эсвэл тархцын хязгаарлалт)-ын нотолгоо хязгаарлагдмал, голдуу өргөн тархсан хээр, цөлийн ургамлын зүйлээс бүрдсэн сийрэг ургамалжилт, түүнчлэн өргөн тархацтай амьтад болон амьтны зүйлийн ерөнхий нягтшил бага байгааг харгалзвал Төслийн талбайд хувьслын гол үйл явц явагдах магадлал маш бага. Иймд ЕААА нь СН-ийн 5 дугаар шалгуурын босгыг хангахгүй гэж үзнэ.

B6. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ТЭРГҮҮЛЭХ ОНЦЛОГИЙН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ДҮГНЭЛТ

Ерөнхийдөө EBRD ESR6-ийн шалгуур, босгын дагуу нийт 62 зүйл PBF-д хамаарах бөгөөд доор нэгтгэн, Хүснэгт B6-1-д жагсаав.

- **Дөрвөн (4) зүйл 2(b) шалгуурын босгыг хангана, өөрөөр хэлбэл суурь судалгааны үеэр Төслийн нөлөөллийн талбайд бүртгэгдсэн, IUCN-ийн Улаан дансанд VU, EN эсвэл CR ангилалтай зүйлүүд. Үүнд Идлэг шонхор (Falco cherrug), Тарважи бүргэд (Aquila nipalensis), Хонин тоодог (Otis tarda), Хар сүүлт зээр (Gazella subgutturosa) багтана. Эдгээр дөрвөн зүйл 4(a) шалгууруар мөн PBF-д хамаарахыг анхаарна уу.**
- **Таван (5) зүйл 2(c) шалгуурын босгыг хангана, өөрөөр хэлбэл суурь судалгааны үеэр нөлөөллийн талбайд бүртгэгдсэн, Монгол орны Улаан дансанд EN эсвэл CR ангилалтай зүйлүүд. Үүнд Могойч бүргэд (Circaetus gallicus), Хулан (Equus hemionus), Цагаан зээр (Procapra gutturosa), Аргаль (Ovis ammon), Монгол бүйлэс (Amygdalus mongolica) багтана. Могойч бүргэд, Хулан, Цагаан зээр, Аргаль 4(a) шалгууруар мөн PBF-д хамаарахыг анхаарна уу.**
- **Нүүдлийн 61 зүйл 4(a) шалгуурын босгыг хангана, өөрөөр хэлбэл суурь судалгааны үеэр нөлөөллийн талбайд бүртгэгдсэн нүүдлийн зүйлүүд бөгөөд үүнд ЕААА-д PBF гэж үзсэн 56 шувуу, 5 хөхтөн амьтан багтана. Дээр дурдсанчлан эдгээр зүйлийн зарим нь 2(b) болон/эсвэл 2(c) шалгуурыг мөн хангана.**

ХҮСНЭГТ B6-1: БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ТЭРГҮҮЛЭХ ОНЦЛОГТ ХАМААРАХ ЗҮЙЛҮҮД (EBRD ESR6)

№	Шинжлэх ухааны нэр	Нийтлэг нэр (англиар)	IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	EBRD ESR6-ийн шалгуур
Шувуу					
1	**Falco cherrug**	**Saker Falcon**	**EN**	**VU**	**Шалгуур 2(b), 4(a)**

№	Шинжлэх ухааны нэр	Нийтлэг нэр (англиар)	IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	EBRD ESR6-ийн шалгуур
2	Aquila nipalensis	Steppe Eagle	EN	LC	Шалгуур 2(b), 4(a)
3	Otis tarda	Great Bustard	EN	VU	Шалгуур 2(b), 4(a)
4	Circaetus gallicus	Short-toed Snake Eagle	LC	EN	Шалгуур 2(c), 4(a)
5	Aegypius monachus	Cinereous Vulture	NT	LC	Шалгуур 4(a)
6	Gyps himalayensis	Himalayan Griffon	NT	LC	Шалгуур 4(a)
7	Accipiter nisus	Eurasian Sparrowhawk	LC	LC	Шалгуур 4(a)
8	Alauda arvensis	Eurasian Skylark	LC	LC	Шалгуур 4(a)
9	Anthus hodgsoni	Olive-backed Pipit	LC	LC	Шалгуур 4(a)
10	Aquila chrysaetos	Golden Eagle	LC	LC	Шалгуур 4(a)
11	Buteo hemilasius	Upland Buzzard	LC	NE	Шалгуур 4(a)
12	Buteo japonicus	Eastern Buzzard	LC	NE	Шалгуур 4(a)
13	Calcarius lapponicus	Lapland Longspur	LC	LC	Шалгуур 4(a)
14	Calliope calliope	Siberian Rubythroat	LC	LC	Шалгуур 4(a)
15	Carpodacus erythrinus	Common Rosefinch	LC	LC	Шалгуур 4(a)
16	Charadrius leschenaultii	Greater Sandplover	LC	LC	Шалгуур 4(a)
17	Circus cyaneus	Hen Harrier	LC	LC	Шалгуур 4(a)
18	Corvus dauuricus	Daurian Jackdaw	LC	LC	Шалгуур 4(a)
19	Cuculus canorus	Common Cuckoo	LC	LC	Шалгуур 4(a)
20	Cuculus saturatus	Oriental Cuckoo	LC	LC	Шалгуур 4(a)
21	Curruca nana	Asian Desert Warbler	LC	LC	Шалгуур 4(a)
22	Cygnus cygnus	Whooper Swan	LC	LC	Шалгуур 4(a)
23	Emberiza pallasi	Pallas's Bunting	LC	LC	Шалгуур 4(a)
24	Emberiza pusilla	Little Bunting	LC	LC	Шалгуур 4(a)
25	Eremophila alpestris	Horned Lark	LC	LC	Шалгуур 4(a)
26	Falco amurensis	Amur Falcon	LC	LC	Шалгуур 4(a)
27	Falco columbarius	Merlin	LC	LC	Шалгуур 4(a)
28	Falco naumanni	Lesser Kestrel	LC	LC	Шалгуур 4(a)
29	Falco tinnunculus	Common Kestrel	LC	LC	Шалгуур 4(a)
30	Ficedula albicilla	Red-throated Flycatcher	LC	LC	Шалгуур 4(a)

№	Шинжлэх ухааны нэр	Нийтлэг нэр (англиар)	IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	EBRD ESR6-ийн шалгуур
31	Geokichla sibirica	Siberian Thrush	LC	LC	Шалгуур 4(a)
32	Jynx torquilla	Eurasian Wryneck	LC	LC	Шалгуур 4(a)
33	Lanius cristatus	Brown Shrike	LC	LC	Шалгуур 4(a)
34	Lanius excubitor	Great Grey Shrike	LC	LC	Шалгуур 4(a)
35	Lanius isabellinus	Isabelline Shrike	LC	LC	Шалгуур 4(a)
36	Melanocorypha mongolica	Mongolian Lark	LC	LC	Шалгуур 4(a)
37	Milvus migrans	Black Kite	LC	LC	Шалгуур 4(a)
38	Motacilla alba	White Wagtail	LC	LC	Шалгуур 4(a)
39	Motacilla cinerea	Grey Wagtail	LC	LC	Шалгуур 4(a)
40	Motacilla citreola	Citrine Wagtail	LC	LC	Шалгуур 4(a)
41	Muscicapa dauurica	Asian Brown Flycatcher	LC	LC	Шалгуур 4(a)
42	Oenanthe deserti	Desert Wheatear	LC	LC	Шалгуур 4(a)
43	Oenanthe oenanthe	Northern Wheatear	LC	LC	Шалгуур 4(a)
44	Oenanthe pleschanka	Pied Wheatear	LC	LC	Шалгуур 4(a)
45	Pernis ptilorhynchus	Oriental Honey-buzzard	LC	LC	Шалгуур 4(a)
46	Phalacrocorax carbo	Great Cormorant	LC	LC	Шалгуур 4(a)
47	Phoenicurus auroreus	Daurian Redstart	LC	LC	Шалгуур 4(a)
48	Phylloscopus proregulus	Pallas’s Leaf Warbler	LC	LC	Шалгуур 4(a)
49	Phylloscopus trochiloides	Greenish Warbler	LC	LC	Шалгуур 4(a)
50	Platalea leucorodia	Eurasian Spoonbill	LC	LC	Шалгуур 4(a)
51	Syrrhaptes paradoxus	Pallas’s Sandgrouse	LC	LC	Шалгуур 4(a)
52	Tadorna ferruginea	Ruddy Shelduck	LC	LC	Шалгуур 4(a)
53	Turdus eunomus	Dusky Thrush	LC	LC	Шалгуур 4(a)
54	Turdus ruficollis	Red-throated Thrush	LC	LC	Шалгуур 4(a)
55	Upupa epops	Eurasian Hoopoe	LC	LC	Шалгуур 4(a)
56	Zoothera aurea	White's Thrush	LC	LC	Шалгуур 4(a)
Хөхтөн амьтан					
57	Equus hemionus	Asiatic Wild Ass (Хулан)	NT	EN	Шалгуур 2(c), 4(a)

№	Шинжлэх ухааны нэр	Нийтлэг нэр (англиар)	IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	EBRD ESR6-ийн шалгуур
58	Gazella subgutturosa	Goitered Gazelle (Хар сүүлт зээр)	VU	VU	Шалгуур 2(b), 4(a)
59	Procapra gutturosa	Mongolian Gazelle (Цагаан зээр)	LC	EN	Шалгуур 2(c), 4(a)
60	Ovis ammon	Argali (Аргаль)	NT	EN	Шалгуур 2(c), 4(a)
61	Vespertilio murinus	Parti-coloured Bat (Алаг сарьсан багваахай)	LC	LC	Шалгуур 4(a)
Ургамал					
62	Amygdalus mongolica	- (Монгол бүйлэс)	NE	EN	Шалгуур 2(c)

Тайлбар: EN – Устаж болзошгүй; VU – Эмзэг; NT – Ховордож болзошгүй; DD – Мэдээлэл дутмаг; LC – Анхааралд өртөхөөргүй; NE – Үнэлэгдээгүй.

B7. ДҮГНЭЛТ БА ТӨСӨЛД ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨ

B7.1 БАЙГАЛИЙН АМЬДРАХ ОРЧИН БА БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ТЭРГҮҮЛЭХ ОНЦЛОГИЙН ЦЭВЭР АЛДАГДАЛГҮЙ БАЙДАЛ

Дүгнэлтээс харахад Төсөл нь Биологийн олон янз байдлын AoI-ийн <99%-ийг эзлэх голдуу байгалийн амьдрах орчинд (цөлөрхөг хээрийн бэлчээр) байрладаг. IFC PS6-ийн 14 дүгээр заалт нь дараах бүх зүйл нотлогдохоос бусад тохиолдолд Төсөл байгалийн амьдрах орчныг мэдэгдэхүйц хувиргах, доройтуулахгүй байхыг[15] шаарддаг:

- **Бүс нутагт төслийг өөрчлөгдсөн амьдрах орчинд хэрэгжүүлэх өөр боломжит хувилбар байхгүй;**
- **Зөвлөлдөх уулзалтаар хувиргалт, доройтлын цар хүрээний талаар Нөлөөлөлд өртөх олон нийтийг оролцуулан оролцогч талуудын санал бодлыг тодорхойлсон;**
- **Аливаа хувиргалт эсвэл доройтлыг бууруулах арга хэмжээний шатлалын дагуу бууруулсан.**

Түүнчлэн IFC PS6-ийн 15 дугаар заалтын дагуу байгалийн амьдрах орчинд боломжтой тохиолдолд биологийн олон янз байдлын цэвэр алдагдалгүй байдалд[16] хүрэхээр бууруулах арга хэмжээг боловсруулна. Зохих арга хэмжээнд дараах зүйлс багтана:

- **Нөөцлөн хамгаалах газар[17]-ыг тодорхойлж хамгаалах замаар биологийн олон янз байдалд үзүүлэх нөлөөллөөс зайлсхийх;**
- **Биологийн коридор зэрэг амьдрах орчны хуваагдлыг багасгах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;**
- **Үйл ажиллагааны явцад болон/эсвэл дараа амьдрах орчныг нөхөн сэргээх;**
- **Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээ хэрэгжүүлэх.**

Үүнтэй адил EBRD ESR6 нь Биологийн олон янз байдлын тэргүүлэх онцлог нөлөөлөлд өртөж буй Төслүүдэд дараах шаардлагыг тавьдаг:

- **Төсөл нь техник, эдийн засгийн хувьд боломжтой өөр хувилбар байхгүйг нотлох ёстой;**
- **Оролцогч талуудтай ESR 10-ийн дагуу зөвлөлдсөн байх;**
- **Төсөл нь биологийн олон янз байдлын тэргүүлэх онцлогийг харгалзан холбогдох байгаль орчны хууль тогтоомжийн дагуу зөвшөөрөгдсөн байх;**
- **Хэмжигдэхүйц хамгааллын үр дүнд хүрэхийн тулд биологийн олон янз байдлын тэргүүлэх онцлог болон тэдгээрийг тэтгэдэг амьдрах орчин, экологийн үүргийн цэвэр алдагдалгүй байдал, боломжтой бол цэвэр өсөлтийг урт хугацаанд хангахаар бууруулах арга хэмжээний шатлалын дагуу зохих бууруулах арга хэмжээг авсан байх.**

IFC PS6 болон EBRD ESR6-ийн удирдамж, мөн 2026 оны 9 сард IFC болон EBRD-тэй хийсэн зөвлөлдөөний дагуу Төслийн нөлөөлөлд өртсөн байгалийн амьдрах орчин, Биологийн олон янз байдлын тэргүүлэх онцлог эсвэл эгзэгтэй амьдрах орчны цэвэр алдагдалгүй байдалд хүрэхийн тулд үлдэгдэл нөлөөллийг бууруулах зорилт, стратеги, менежментийн арга хэмжээг баримтжуулсан Биологийн олон янз байдлын үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг (BAP) Төсөлд боловсруулахыг зөвлөж байна. Зорилт бүр нь хэд хэдэн арга хэмжээ, гүйцэтгэлийн шалгуур үзүүлэлт эсвэл хяналт шинжилгээний зорилт, хариуцагч болон хугацааг тусгах ёстой. Мөн биологийн олон янз байдалтай холбоотой бүх амлалт, Төслийн барилгын болон ашиглалтын үе шатны бууруулах, хяналт шинжилгээний арга хэмжээг тусгахын тулд BAP-тай хамт Биологийн олон янз байдлын менежментийн төлөвлөгөө (BMP) боловсруулах ёстой.

[15] IFC PS6-ийн 7 дугаар зүүлт: Мэдэгдэхүйц хувиргалт эсвэл доройтол гэдэг нь (i) газар эсвэл ус ашиглалтын томоохон болон/эсвэл урт хугацааны өөрчлөлтөөс үүдэн амьдрах орчны бүрэн бүтэн байдал арилах эсвэл эрс буурах; эсвэл (ii) амьдрах орчны нутгийн зүйлүүдийн амьдрах чадвартай популяцийг хадгалах чадварыг ихээхэн бууруулсан өөрчлөлт юм.

[16] IFC PS6-ийн 9 дүгээр зүүлт: Цэвэр алдагдалгүй байдал гэдэг нь төсөлтэй холбоотой биологийн олон янз байдалд үзүүлэх нөлөөллийг төслийн нөлөөллөөс зайлсхийх, багасгах, талбай дээр нөхөн сэргээлт хийх, эцэст нь мэдэгдэхүйц үлдэгдэл нөлөөлөл байгаа бол түүнийг зохих газарзүйн түвшинд (жишээ нь, орон нутаг, ландшафт, үндэсний, бүс нутгийн) нөхөн олгох арга хэмжээгээр тэнцвэржүүлсэн цэгийг хэлнэ.

[17] IFC PS6-ийн 10 дугаар зүүлт: Нөөцлөн хамгаалах газар гэдэг нь төслийн талбай доторх эсвэл үйлчлүүлэгчийн менежментийн хяналтад байдаг, бүтээн байгуулалтаас чөлөөлөгдөж, хамгааллыг сайжруулах арга хэмжээ хэрэгжүүлэхээр зориулсан газар юм. Нөөцлөн хамгаалах газар нь биологийн олон янз байдлын ач холбогдол бүхий үнэт зүйлсийг агуулах болон/эсвэл орон нутаг, үндэсний болон/эсвэл бүс нутгийн түвшинд ач холбогдол бүхий экосистемийн үйлчилгээ үзүүлэх магадлалтай. Нөөцлөн хамгаалах газрыг олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн арга барил, аргачлалаар (жишээ нь, Хамгааллын өндөр үнэ цэнэ, системчилсэн хамгааллын төлөвлөлт) тодорхойлох ёстой.

B7.2 ЭГЗЭГТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧНЫ ЦЭВЭР ӨСӨЛТ

Энэхүү Эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээнд үзүүлсэнчлэн Төслийн талбайд илэрсэн биологийн олон янз байдлын үнэт зүйлсийн аль нь ч EAAA-г эгзэгтэй амьдрах

орчинд хамааруулахгүй тул IFC PS6 болон EBRD ESR6-ийн дагуу CH болон цэвэр өсөлтийн шаардлагатай холбоотой нэмэлт алхам шаардлагагүй.

ХАВСРАЛТ А. ЭГЗЭГТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧИНД ХАМААРАХГҮЙ ЗҮЙЛҮҮД

Энэ хэсэгт CH-ийн таван шалгуурын алийг нь ч хангаагүй зүйлүүдийн эгзэгтэй амьдрах орчны бүрэн үнэлгээг үзүүлэх бөгөөд шувууны үнэлгээг Хүснэгт B-7-1-д, хөхтөн амьтдын үнэлгээг Хүснэгт B-7-2-т тус тус өгөв. Үнэлгээ бүрт зүйл тус бүрийн дэлхийн түвшний (IUCN-ийн Улаан данс), бүс нутгийн түвшний (Монголын шувуу, хөхтөн амьтан, ургамлын Улаан данс) болон үндэсний түвшний (Монгол Улсын хууль тогтоомж, Монгол Улсын Улаан номд заасан Нэн ховор эсвэл Ховор гэсэн хууль эрх зүйн хамгааллын статус) хамгааллын статусыг багтаав.

Хүснэгт B-7-1: Шувууны эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээ

Товчлол: CR – Устаж байгаа, EN – Устаж болзошгүй, VU – Эмзэг, NT – Ховордож болзошгүй, LC – Анхааралд өртөхөөргүй, VR – Нэн ховор, R – Ховор, EOO – Тархацын хүрээ, AOO – Эзэмшлийн талбай. C1–C3 – CH-ийн 1–3 дугаар шалгуур (✓ – тухайн шалгууруар авч үзсэн).

1. Aquila nipalensis – Steppe Eagle (Тарважи бүргэд)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
EN	LC	-	✓	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Тарважи бүргэд нь Европын Оросоос зүүн тийш Казахстан, Киргиз, Хятад, Монгол хүртэл үүрлэж, Ойрх Дорнод, Өмнөд Ази, Африкийн өмнөд хэсэгт өвөлждөг нүүдлийн зүйл юм. Зүйлийн дэлхийн EOO-г 12,600,000 км² гэж тооцоолсон бөгөөд эзэмшлийн талбайг тоогоор тодорхойлоогүй. Дэлхийн популяцийн хэмжээг 78,000 – 110,000 бодгаль (буюу 52,000 – 73,500 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль, магадгүй 37,000-аас бага үүрлэгч хос) гэж тооцоолдог.**

Хамгийн чухал үүрлэгч популяциуд нь баруун Казахстан (12,000 үүрлэгч хос), зүүн Казахстан (9,000 үүрлэгч хос), баруун Монгол/Орос (3,000 үүрлэгч хос, ихэнх нь Оросын Алтай-Саяны бүс нутагт), төв Монгол (4,000 үүрлэгч хос)-д байдаг.[18] Тарважи бүргэд мөн Монголын өмнөд хэсэгт, тухайлбал Говь-Алтайн нуруу (далайн түвшнээс дээш 2,500 м-ээс доош) болон Хойд говьд бүртгэгдсэн. Гэвч Төсөл байрладаг Алтайн өвөр говь болон Зүүн говийн хотгорын бүс нутагт маш ховор үүрлэж, голдуу эдгээр нутгаар дайран нүүдэллэдэг.[19] Үржлийн улирал 4-р сарын дунд эсвэл 5-р сарын эхнээс 7-р сар хүртэл үргэлжилж, дараа нь 8-11-р сарын хооронд өвөлжөө рүүгээ нүүдэллэдэг. Шинжлэх ухааны бүтээлүүдэд Монголын өмнөд хэсэгт (ялангуяа Зүүн говийн цөлд) үүрлэх нь ихэвчлэн ажиглагддаггүй гэж заасан тул[20,21,22] Төслийн ЕААА дахь энэ зүйлийн статус нь өвөлжөө рүүгээ явж буй дайран өнгөрөгч нүүдлийн шувуу байх магадлалтай.

Энэ зүйл ихэвчлэн хээр, хагас цөлийн амьдрах орчинд тохиолддог.[23] Газар дээр том тавцан хэлбэрийн үүр засдаг боловч сүүлийн үеийн амьдрах орчны өөрчлөлтөөс үүдэн үүрээ байгалийн (жишээ нь, мод, хад, хадан багана гэх мэт) болон хиймэл (жишээ нь, шон, хаягдсан барилгын дээвэр, хог хаягдлын цэг гэх

мэт) суурь дээр хэдэн метр өндөрт засах болсон. Голдуу жижиг хөхтөн амьтан, хааяа жижиг шувуугаар хооллодог.[24]

Амьдрах орчны сүйрэл (ялангуяа хээрийг газар тариалангийн талбай болгох), хавчлага, цахилгааны шугамд мөргөх зэргээс шалтгаалан зүйлийн популяци буурч байна. Европын тархацад популяци маш хурдан буурсны улмаас 2020 онд IUCN-ийн Улаан дансанд Ховордсон гэж үнэлэгдсэн. Тархацын ихэнх хэсэг нь Европоос гадна байдаг бөгөөд тэнд өмнө нь Эмзэг ангиллын босгод ойртохуйц хурдтай буурахгүй гэж үздэг байсан ч одоо Европоос гадуурх популяци хүлээгдэж байснаас илүү их аюулд өртөж болзошгүй гэж сэжиглэж байна. 2009 оны Монгол орны Улаан дансны үнэлгээгээр Тарважи бүргэдийг бүс нутгийн хэмжээнд Анхааралд өртөхөөргүй гэж жагсаасан боловч Европоос гадна буурч буй тухай сүүлийн үеийн нотолгоог харгалзвал энэ нь хуучирсан байж болзошгүй.

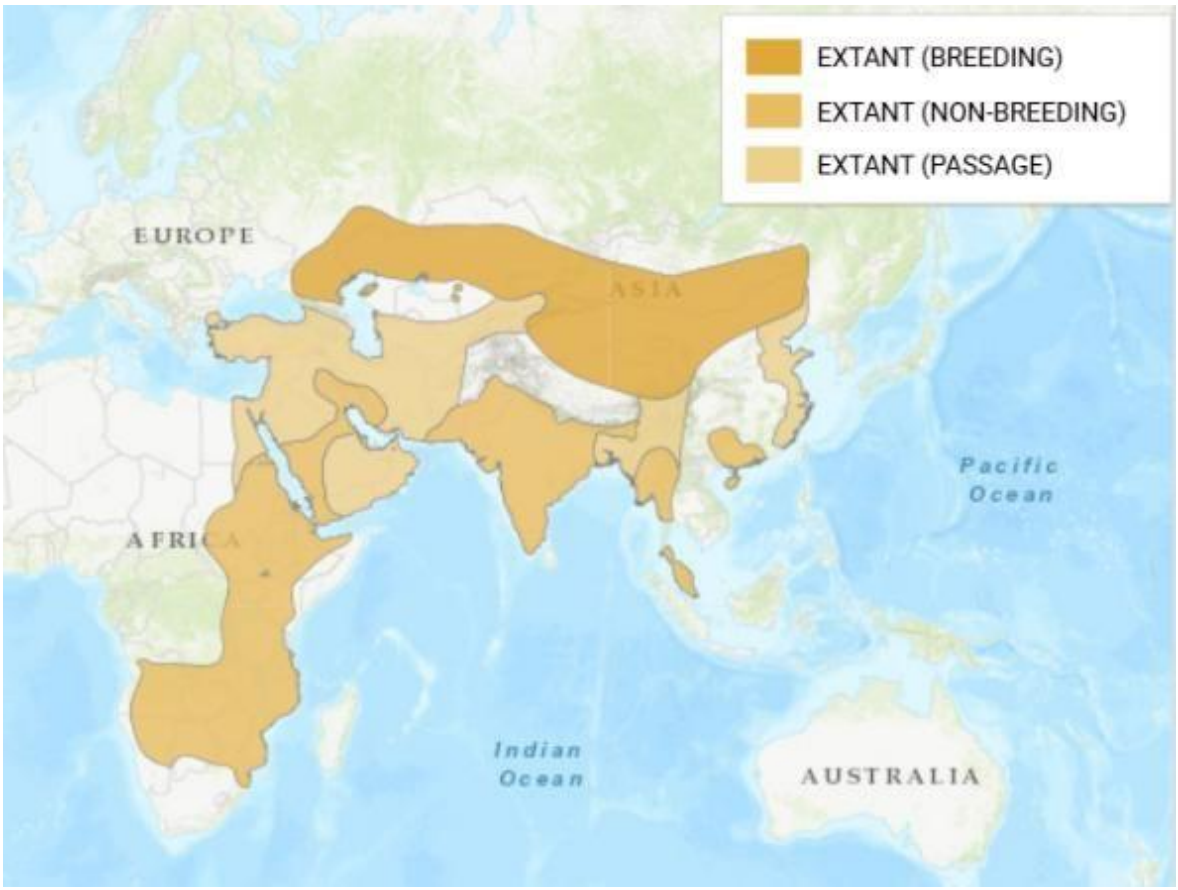
Суурь судалгааны үеэр 2024 оны 9 сарын судалгаагаар салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайд 2 ажиглалтаар гурван (3) Тарважи бүргэд бүртгэгдсэн нь түүний нүүдлийн үетэй давхцаж байна. Судалгаагаар үржлийн идэвхжил эсвэл үүр бүртгэгдээгүй. Иргэдийн шинжлэх ухааны eBird, iNaturalist мэдээллийн санд 2019 оны 5 сар, 2019 оны 10 сар, 2020 оны 10 сард EAAA-ийн хил дотор гурван ажиглалт мэдээлэгдсэн.

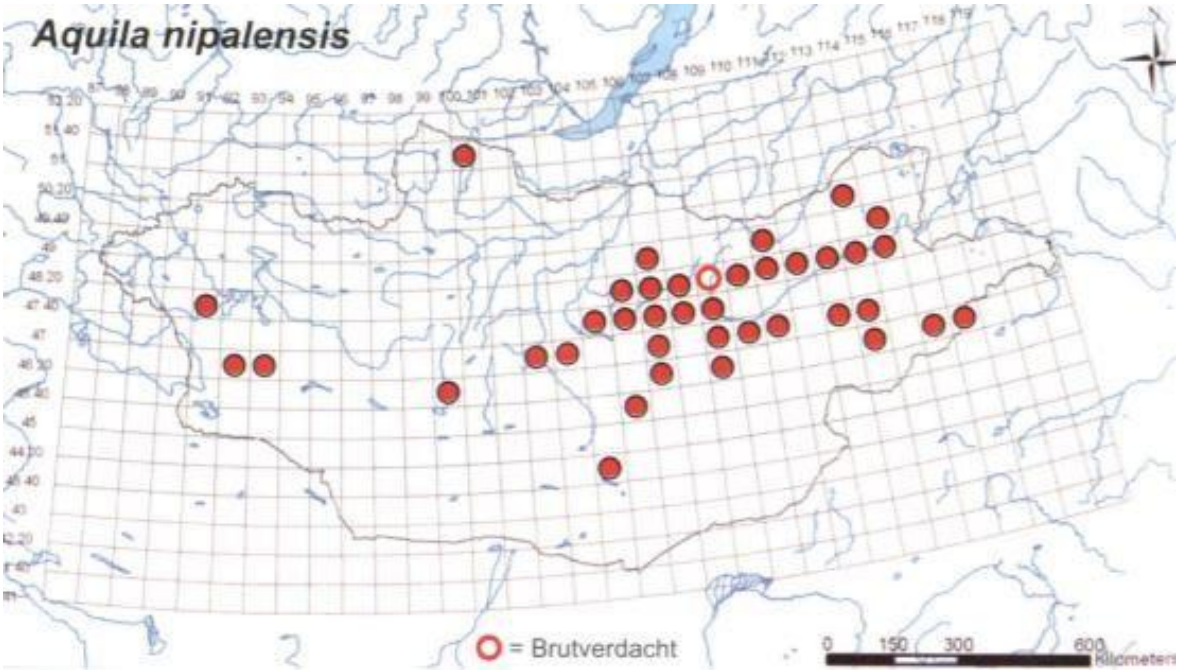
СН-ийн үндэслэл. **Ерөнхийдөө Төслийн 3,020.76 км² EAAA нь зүйлийн EOO (12,600,000 км²)-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.03%). Боломжит мэдээллээс харахад Тарважи бүргэд Зүүн говийн бүс нутагт ховор тохиолддог бөгөөд тохиолдох үедээ голдуу үүрлэх болон өвөлжих газар хооронд аялж буй дайран өнгөрөгч нүүдлийн шувуу байдаг тул Зүүн говийн бүс нутгаас үржлийн идэвхжил баримтжуулаагүй бөгөөд суурь судалгааны хугацаанд ч ажиглагдаагүй.**

Түүнчлэн 2024 оны 9 сарын судалгаагаар ердөө гурван (3) бодгаль ажиглагдсан бол судалгааны бусад хугацаанд (2024 оны 8, 11-р сар, 2025 оны 1, 4, 5-р сар) нэг ч бодгаль бүртгэгдээгүй. Энэ тохиолдлын түвшин нь намрын нүүдлийн улиралд хүлээгдэж байснаас бага бөгөөд энэ нь Тарважи бүргэд нүүдлийн үедээ уулын оройг илүүд үздэгтэй холбоотой байж болох юм; харин биологийн олон янз байдлын судалгааны талбайн ихэнх хэсэг нь ил задгай газар дахь намхан толгод, хөндий, хотгороос бүрддэг.

Үүнд үндэслэн Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 0.5% (дор хаяж 390-550 бодгаль) болон ≥ 5 үржлийн нэгжийг (дор хаяж 5 үүрлэгч хос) тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Тарважи бүргэд нь PS6-ийн 1(a) болон ESR6-ийн 2(b) шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

Үүнтэй адил EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар) эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэдэггүй гэж үзнэ. Тарважи бүргэд нь PS6-ийн 3 эсвэл ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

Тарважи бүргэдийн дэлхийн тархалт (IUCN-ийн Улаан данс); Монгол дахь Тарважи бүргэдийн үүрлэж болзошгүй нутаг (Stubbe et al., 2010)

[18] BirdLife International. 2021. Aquila nipalensis. The IUCN Red List of Threatened Species 2021: e.T22696038A205452572. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2021-3.RLTS.T22696038A205452572.en.

[19] Gombobaatar, S. and Monks, E.M. (compilers), Seidler, R., Sumiya, D., Tseveenmyadag, N., Bayarkhuu, S., Baillie, J. E. M., Boldbaatar, Sh., Uuganbayar, Ch.

(editors) (2011). Regional Red List Series Vol 7. Birds. Zoological Society of London, National University of Mongolia and Mongolian Ornithological Society.

[20] Stubbe M., Stubbe A., Batsajchan N., Gombobaatar S., Stenzel T., von Wehrden H., Boldbaatar Sh., Nyambayar B., Sumjaa D., Ceveenmjadag N., Bold A. Grid mapping and breeding ecology of raptors in Mongolia. – Erforsch. Boil. Ress. Mongolei (Halle/Saale). 2010. 11. P. 23–175.

[21] Gombobaatar, S. and Monks, E.M. (compilers) et al. (2011). Regional Red List Series Vol 7. Birds. Zoological Society of London, National University of Mongolia and Mongolian Ornithological Society.

[22] Karyakin, I. V. 2013. Review of the Modern Population Status of the Steppe Eagle in the World and in Russia. Raptors Conservation 26: 22-43.

[23] Ibid.

[24] Gombobaatar, S. et al. 2012. Breeding Ecology of the Steppe Eagle (Aquila nipalensis) in Mongolia. Ornis Mongolica, 1(1):13-19. https://www.researchgate.net/publication/258278480_Breeding_Ecology_of_the_Steppe_Eagle_Aquila_nipalensis_in_Mongolia

2. Falco cherrug – Saker Falcon (Идлэг шонхор)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
EN	**VU**	**-**	✓	**-**	✓	**Үгүй**

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Идлэг шонхор нь Монголд хэсэгчлэн нүүдэллэдэг, оршин суугч үүрлэгч, ховордсон нүүдлийн зүйл юм. Зүйлийн ЕОО-г 19,100,000 км² гэж тооцоолсон бөгөөд АОО-г тоогоор тодорхойлоогүй. Дэлхийн популяцийн хэмжээг 12,200 – 29,800 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль (буюу 6,100 – 14,900 үүрлэгч хос) гэж тооцоолдог бөгөөд үүнээс ойролцоогоор 4,000 – 10,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль (2,000 – 5,000 хос) Монголд байдаг. Иймд тус улс дэлхийн популяцийн 33% орчмыг (буюу 4,026 – 9,834 бодгаль) агуулдаг.[25] Монголын зүүн говь дахь зүйлийн нягтшилыг 100 км² тутамд 0.13 үүрлэгч хос гэж тооцоолсон.[26]**

Зүүн говийн хотгор болон Алтайн өвөр говьд үүрлэдэг нь мэдэгдэж байгаа боловч намгархаг газар, тайга, өтгөн ой, элсэн манхан, Говь цөлийн үүрлэх суурьгүй газраас бусад Монгол орон даяар янз бүрийн амьдрах орчинд тохиолддог.[27] Ангаахай шонхорууд Хятадын хойд, баруун хойд хэсэг дэх өвөлжөө рүүгээ нүүдэллэдэг бол зарим насанд хүрэгчид хүнсний хүртээмж, өвлийн нөхцөлөөс хамааран Монголд үлддэг. Нүүдлийн Идлэг шонхорууд 3-р сарын орчим үүрлэх газартаа буцаж ирдэг.[28] Иймд ЕААА-ийн хүрээнд энэ зүйл нь оршин суугч үүрлэгч, хэсэгчлэн нүүдэллэгч юм. Монголоос гадна зүйлийн үүрлэх тархац Төв Ази, Зүүн Европыг хамардаг бол өвөлжөө нь Өмнөд Ази, Хойд болон Зүүн Африк, Өмнөд Европ хүртэл үргэлжилдэг.[29]

Энэхүү нүүдлийн махчин шувуу ихэвчлэн цөлийн зах, хагас цөлийн хээр, газар тариалангийн болон хуурай уулын газар зэрэг ил задгай өвслөг ландшафтад амьдардаг. Ан агнахад тохиромжтой, сийрэг ургамалжилт бүхий тэгш эсвэл долгионт гадаргууг (ЕААА дахь цөлөрхөг хээрийн ил талтай төстэй) илүүд үздэг. Энэ зүйл хад, модны хонгилд үүрлэдэг бөгөөд дунд болон том биетэй бусад шувуудын үүрийг ашиглаж болно. Хээр, хагас цөл, цөлийн зах, газар

тариалангийн талбай, уулын газар зэрэг өвслөг ландшафтад идээшилдэг.[30] Идлэг шонхор голдуу дунд биетэй газрын мэрэгчдийг, ялангуяа Spermophilus spp. (зурам)-ыг агнадаг тул задгай газар нутагт газрын гадаргад ойр, хурдан хурдасгаж, өндөр маневрлах чадвартайгаар агнахад бие махбодийн хувьд дасан зохицсон.

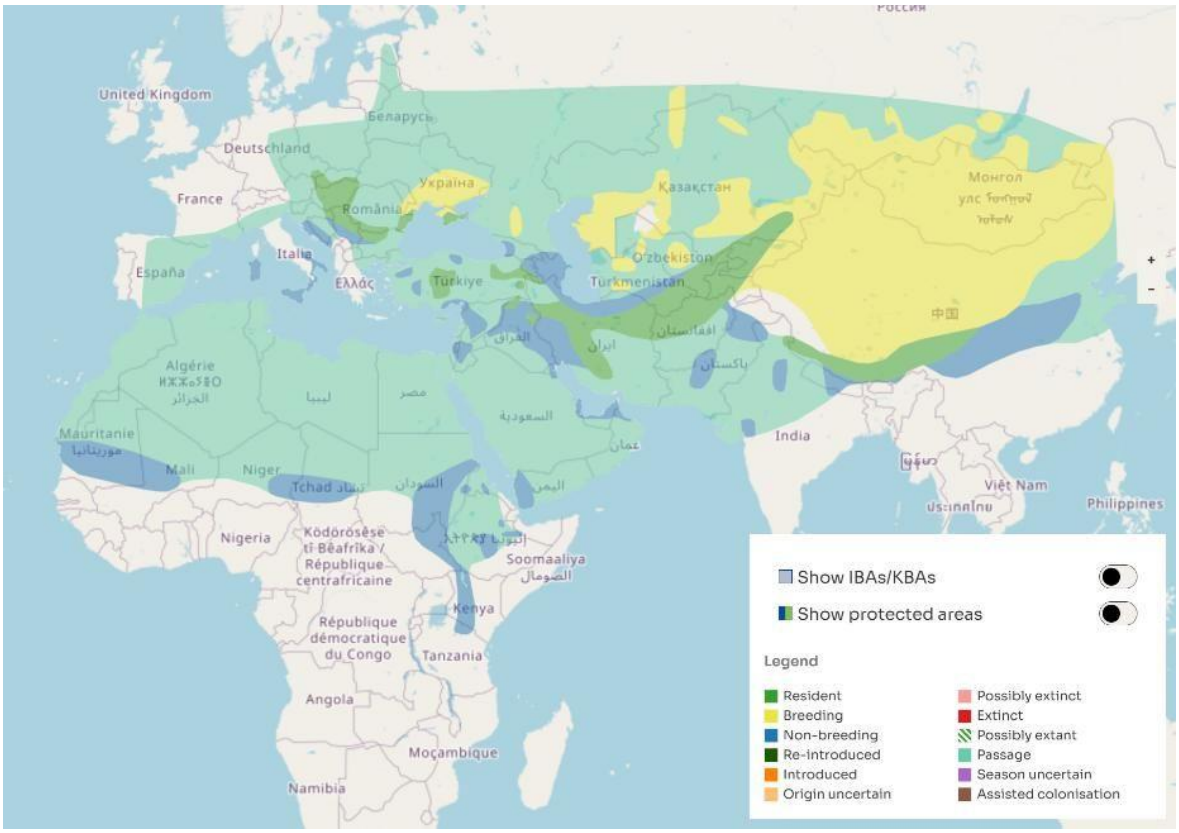
Цахилгааны шугамд мөргөх, цахилгаанд цохиулах, амьдрах орчны алдагдал, доройтол, газар тариалангийн талбай болгохоос үүдэн олзны хүртээмж буурах, хавчлага (жишээ нь, тагтаа тэжээгчид буудах, хордуулах), хөдөө аж ахуйн химийн бодисоор хоёрдогч хордох, шонхорын шувуу барих худалдаанд зориулсан агнах/барих зэргээс шалтгаалан зүйлийн популяци буурч байна.

Суурь судалгааны үеэр есөн (9) Идлэг шонхор бүртгэгдсэн бөгөөд үүнд 2024 оны 8 сард гурав, 2025 оны 1 сард нэг, 2025 оны 4 сард дөрөв, 2025 оны 5 сард нэг багтана. [redacted]. ЕААА-ийн хүрээнд энэ зүйлийг оршин суугч үүрлэгч гэж үзнэ. Идлэг шонхор мөн уурхайн төсөлд 2022, 2024 онд хийсэн хяналт шинжилгээний судалгааны хүрээнд Оюу толгойн уурхай болон Ханбумбат нисэх онгоцны буудлын орчимд бүртгэгдсэн боловч ажиглагдсан бодгалийн тоог заагаагүй.[31]

СН-ийн үндэслэл. **Ерөнхийдөө Төслийн 3,020.76 км² ЕААА нь зүйлийн ЕОО (19,100,000 км²)-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.02%). 2024 оны 8 сар болон 2025 оны 1, 4, 5-р сарын суурь судалгааны үеэр Төслийн талбайд 8 ажиглалтаар (бүртгэл тутамд дунджаар 1.1 бодгаль) ердөө есөн (9) бодгаль ажиглагдсан бол 2024 оны 9, 11-р сард тохиолдоогүй. Ойролцоогоор 100 км² тутамд 0.13 үүрлэгч хос (боломжит тооцоогоор) нягтшилтай гэж үзвэл — энэ нь ЕААА-д 3.93 үүрлэгч хос буюу ЕААА дотор 8 орчим бодгальтай тэнцэнэ — суурь судалгааны үр дүн нь Зүүн говийн бүс нутаг дахь Идлэг шонхорын элбэгшлийн талаарх шинжлэх ухааны бүтээлтэй нийцэж байна.**

Боломжит нотолгоонд үндэслэн Төслийн ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 0.5% (дор хаяж 61-149 бодгаль) болон ≥ 5 үржлийн нэгжийг (дор хаяж 5 үүрлэгч хос) тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Идлэг шонхор нь PS6-ийн 1(a) болон ESR6-ийн 2(b) шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

Үүнтэй адил ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар) эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэдэггүй гэж үзнэ. Идлэг шонхор нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

[25] Ibid.

[26] Dixon, A., Ming, M., and Batbayar, N. 2015. Importance of the Qinghai-Tibetan plateau for the Endangered Saker Falcon Falco cherrug. Forktail 31(2015): 37-42. https://static1.squarespace.com/static/5c1a9e03f407b482a158da87/t/5d39d6b0a8b7f60001b046c8/1564071601475/Saker-Falcon.pdf

[27] Gombobaatar, S. and Monks, E.M. (compilers) et al. (2011). Regional Red List Series Vol 7. Birds. Zoological Society of London, National University of Mongolia and Mongolian Ornithological Society.

[28] Ibid.

[29] BirdLife International. 2021. Falco cherrug. The IUCN Red List of Threatened Species 2021: e.T22696495A204182473. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2021-3.RLTS.T22696495A204182473.en.

[30] Orta, J., P. F. D. Boesman, C. J. Sharpe, and J. S. Marks (2020). Saker Falcon (Falco cherrug), version 1.0. In Birds of the World (J. del Hoyo, A. Elliott, J. Sargatal, D. A. Christie, and E. de Juana, Editors). Cornell Lab of Ornithology, Ithaca, NY, USA. https://doi.org/10.2173/bow.sakfal1.01

[31] 2022 and 2024 Environmental Management Plan Implementation Report for Oyu Tolgoi Copper-Gold Mining Project located in Khanbogd Soum, Umnogovi Province. 2022 Report available at: https://admin.ot.mn/wp-content/uploads/AER_2022.pdf. 2024 Report made available through communication with Oyu Tolgoi Mine and facilitated by the Client.

3. Otis tarda – Great Bustard (Хонин тоодог)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	СН-д хамаарах эсэх
EN	**VU**	**R**	✓	-	✓	**Үгүй**

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Хонин тоодог нь газарзүйн өргөн тархацтай, ЕОО нь 14,400,000 км² гэж тооцоологдсон том биетэй нүүдлийн шувуу юм.[32] Дэлхийн популяцийн хэмжээг 29,600 – 33,000 бодгаль гэж тооцоолдог. Баруун Монгол, Оросын зүүн хэсэг, Хятадын зүүн хойд хэсэгт үүрлэдэг зүүн дэд зүйл (O. t. dybowskii) нь бүрэн нүүдлийн бөгөөд 1,300 – 2,200 орчим бодгалиас бүрддэг. Монгол дахь популяцийг 2003-2017 оны хооронд хэд хэдэн удаа тоолж, шинэчилсэн бөгөөд хамгийн сүүлийн тооцоогоор 2011 онд 1,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль, 2017 онд 1,000-аас бага бодгаль байв.[33]**

Хонин тоодог нь Монголд хэсэгчлэн нүүдэллэгч, үүрлэхээр ирэгч бөгөөд тус улсын хойд, зүүн, зүүн хойд болон баруун (зөвхөн тусгаарлагдсан популяци үлдсэн) бүс нутаг, мөн Оросын зүүн хэсэг, Хятадын зүүн хойд хэсэгт 5-7-р сард (хаяа 9-р сар хүртэл) үүрлэж, дараа нь өвөлжөө рүүгээ (өмнө нь Солонгосын хойг, Хятадын төв хэсэг хүртэл үргэлжилдэг байсан бол одоо илүү олон шувуу Хятадын хойд хэсэгт өвөлждөг) нүүдэллэдэг.[34,35] Хонин тоодог мөн Хятад дахь өвөлжөөндөө хүрэхийн тулд Монголын зүүн өмнөд хэсгээр (Хойд говь, Зүүн говийн баруун хэсгийг оролцуулан) дайран өнгөрдөг.[36]

Энэ зүйл нүүдлийн үедээ шарилж (Artemisia spp.) болон хялгана (Stipa spp.) давамгайлсан ил хээр, ойт хээр, уулын бэл, хагас цөлийн амьдрах орчинд тохиолддог. Зүүн дэд зүйл мөн голын арал, голын хөндий, ойн зах, чийглэг нуга зэрэг илүү чийглэг амьдрах орчинд тохиолдож болно. Хөдөө аж ахуй, аж үйлдвэрийн тэлэлтээс (эрчим хүчний бүтээн байгуулалт, шугаман дэд бүтцийг оруулан) үүдэлтэй амьдрах орчны алдагдал, доройтол, хуваагдал, хууль бусаар алах, агнах, эрс тэс цаг агаар, хээрийн түймэр зэрэг уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй аюулын улмаас тархацын ихэнх хэсэгт популяци нь хурдан буурсан.[37]

Суурь судалгааны үеэр 2024 оны 11 сард салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайд дөрвөн (4) бодгаль ажиглагдсан. Судалгааны үеэр үржлийн идэвхжил эсвэл үүр ажиглагдаагүй. Хонин тоодог мөн уурхайн төсөлд 2024 онд хийсэн хяналт шинжилгээний судалгааны үеэр Оюу толгойн уурхайн талбайд мэдээлэгдсэн боловч ажиглагдсан бодгалийн тоог заагаагүй.[38] GBIF мэдээллийн санд гурван ажиглалт бүртгэгдсэн бөгөөд бүгд Говийн бага А дархан цаазат газарт, Төслийн талбайгаас 100 гаруй км зайд байрладаг. Боломжит шинжлэх ухааны бүтээлээс харахад энэ зүйл зөвхөн Монголын хойд бүс нутагт үүрлэдэг тул Төслийн ЕААА-д үүрлэдэггүй.[39] Суурь судалгаагаар мөн үүрлэх, үржих идэвхжлийн нотолгоо илрээгүй.

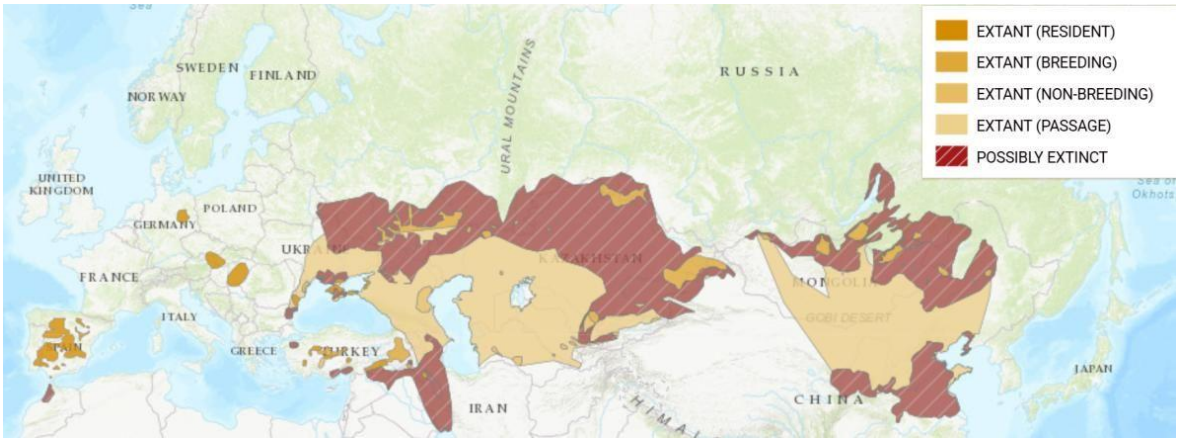
СН-ийн үндэслэл. **Ерөнхийдөө Төслийн 3,020.76 км² ЕААА нь зүйлийн ЕОО (14,400,000 км²)-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.02%). 2024 оны 11 сарын судалгааны үеэр Төслийн талбайд 4 ажиглалтаар ердөө дөрвөн (4) бодгаль ажиглагдсан бөгөөд бусад таван суурь судалгааны алинд нь ч бүртгэгдээгүй нь Төслийн талбайд элбэгшил, тохиолдол маш бага байгааг харуулж байна.**

Түүнчлэн энэ зүйл нь дайран өнгөрөгч нүүдлийн шувуу бөгөөд Төсөл байрладаг Монголын өмнөд хэсгийн Зүүн говийн бүс нутагт үүрлэдэггүй, судалгааны үеэр ч үржлийн идэвхжил эсвэл үүр ажиглагдаагүй.

Монголын шувуу судлаачтай хийсэн мэргэжилтний зөвлөлдөөнөөр мөн Хонин тоодог нь EAAA даяар байдаг толгодлог, хадархаг цохиос, долгионт налуугаас илүүтэй ил тал, уулын хөндийгөөр нүүдэллэхийг илүүд үздэг тул EAAA-д зөвхөн дайран өнгөрөхдөө, магадгүй санамсаргүйгээр л тохиолддогийг баталсан.

Иймд Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 0.5% (дор хаяж 148-165) болон ≥ 5 үржлийн нэгжийг (дор хаяж 5 үүрлэгч хос) тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Хонин тоодог нь PS6-ийн 1 болон ESR6-ийн 2 дугаар шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

Үүнтэй адил EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар) эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэдэггүй гэж үзнэ. Хонин тоодог нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

[32] BirdLife International. 2023. Otis tarda. The IUCN Red List of Threatened Species 2023: e.T22691900A226280431. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2023-1.RLTS.T22691900A226280431.en.

[33] Purev-Ochir, G., Erdenechimeg, B., Battsengel, T., Gungaa, A., and Guo, Y. 2025. Distribution Modelling and Habitat Use of the Eastern Great Bustard (Otis tarda dybowskii) in Eastern Mongolia. Mongolian Journal of Biological Sciences 23(1): 21-30. DOI:10.22353/mjbs.2025.23.04

[34] Kessler, M. 2022. Status of the Western Great Bustard Otis tarda tarda in Asia and its significance to an updated estimate of the global population of Great Bustards. Sandgrouse 44(1): 6-12.

[35] Gombobaatar, S. and Monks, E.M. (compilers) et al. (2011). Regional Red List Series Vol 7. Birds. Zoological Society of London, National University of Mongolia and Mongolian Ornithological Society.

[36] Kessler, A. E., Batbayar, N., Natsagdorj, T., Batsuur', D. and Smith, A. T. 2013. Satellite telemetry reveals long-distance migration in the Asian great bustard Otis tarda dybowskii. Journal of Avian Biology 44: 311-320.

[37] BirdLife International. 2023. Otis tarda. The IUCN Red List of Threatened Species 2023: e.T22691900A226280431.

[38] 2024 Environmental Management Plan Implementation Report for Oyu Tolgoi Copper-Gold Mining Project located in Khanbogd Soum, Umnogovi Province. Made available through communication with Oyu Tolgoi Mine and facilitated by the Client.

[39] Gombobaatar, S. 2022. Birds of Mongolia: species account. Vol. 1. National University of Mongolia and Mongolian Ornithological SDociety and Mongolica Publishing. Ulaanbaatar, Mongolia. 588 pp.

4. Chlamydotis macqueenii – Asian Houbara (Азийн тодог)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
VU	VU	VR	✓	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Азийн тодог нь Арабын хойгоос Баруун болон Төв Ази (Монголын баруун, өмнөд хэсгийг оролцуулан) хүртэл газарзүйн тархацтай нүүдлийн зүйл юм. Дэлхийн популяцийн хэмжээг 33,000 – 67,000 орчим бэлгийн төлөвшсөн бодгаль гэж тооцоолдог бөгөөд үүнээс үүрлэгч бодгалийн дийлэнх нь (49,000 шувуу) Казахстанд байдаг гэж тооцоолсон. Зүйлийн ЕОО-г 13,200,000 км² гэж тооцоолсон бөгөөд АОО-г тоогоор тодорхойлоогүй.[40] Монголд популяцийн нягтшил Галба говьд 6-р сард хамгийн ихдээ км² тутамд 0.22 шувуу, 4-р сард хамгийн багадаа км² тутамд 0.03 шувуу байв. 2001 онд Монголын нийт популяцийг 200 – 300-аас бага бодгаль гэж тооцоолсон.[41]**

Азийн тодог 5-р сарын эхээр Монгол дахь үүрлэх газартаа ирж, 9-р сар хүртэл байгаад өвөлжөө рүүгээ нүүдэллэдэг. Тэд хатуу, хайргархаг хөрстэй, сийрэг ургамалжилт бүхий хагас цөл, цөлөрхөг хээрийн нутагт амьдардаг бөгөөд Алтайн өвөр говь (Монголын баруун хэсэг) болон Алашаны говьд (Монголын өмнөд-төв хэсэг) заг (Haloxylon ammodendron), зээргэнэ (Ephedra spp.), Sympegma regelii, шарилж (Artemisia spp.), Zygophylium xanthoxylon, Монгол бүйлэс (Amygdalus mongolica), Сибирь хармаг (Nitraria sibirica), улаанбударгана (Reaumuria soongorica), Eurotia seratoides зэрэг сөөг, бутлаг ургамалтай ил задгай газрыг илүүд үздэг.[42]

Энэ зүйлийг Монгол орны шувуудын Улаан дансаар дэлхийн болон бүс нутгийн хэмжээнд Эмзэг гэж үнэлсэн бөгөөд 2012 оны Амьтны тухай хуулиар Нэн ховор зүйлд хамааруулсан. Мөн Галба говийг Шувуу ба биологийн олон янз байдлын чухал газар нутаг (IBA) болгох үндэслэл болсон зүйлийн нэг юм. Гол аюулд ан агнуур, барих (хууль ёсны болон хууль бус), өндөг түүх, аж үйлдвэрийн үйл ажиллагаа (ялангуяа газрын тос, уул уурхайн салбар), малын бэлчээрлэлт, амьдрах орчныг тариалангийн талбай болгох зэргээс үүдэлтэй амьдрах орчны алдагдал, доройтол багтана.

2024 оны 8 сараас 2025 оны 5 сарын суурь судалгаагаар, түүний дотор энэ зүйлд чиглэсэн мэргэжлийн судалгаагаар нэг ч бодгаль бүртгэгдээгүй бөгөөд ярилцлага өгсөн нутгийн малчид ч судалгааны талбайд ажиглаагүй. Мөн 2024 онд хийсэн хяналт шинжилгээний судалгааны үеэр Оюу толгойн уурхай эсвэл Ханбумбат нисэх онгоцны буудлын орчимд бүртгэгдээгүй.[43]

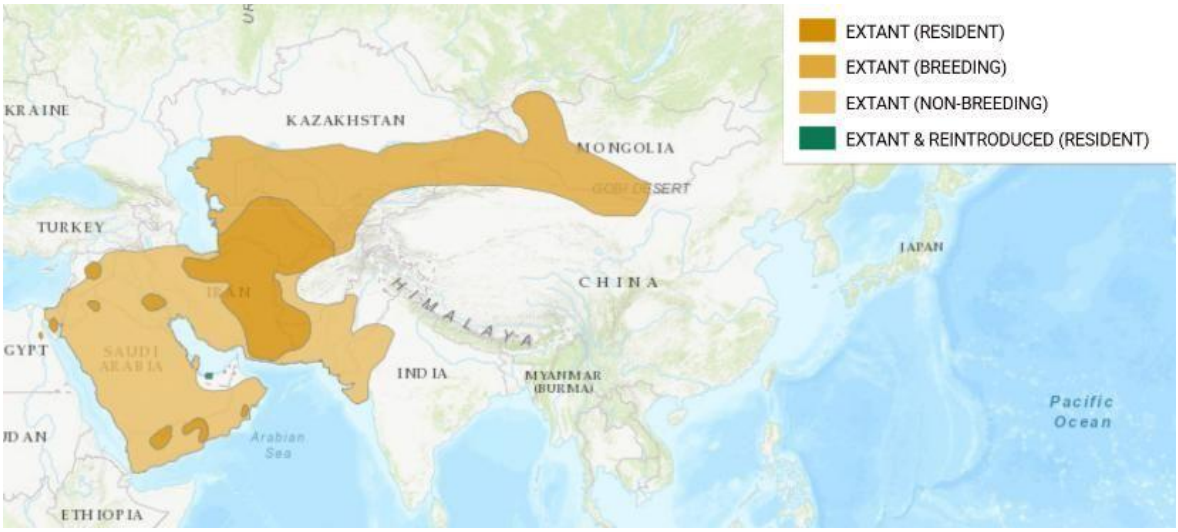
СН-ийн үндэслэл. **Төслийн ЕААА нь зүйлийн ЕОО (13,200,000 км²)-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.05%). Түүнчлэн хоёрдогч эх сурвалжид энэ зүйл 2022 онд Оюу толгойн уурхайн орчимд (иймд Төслийн агаарын цахилгаан дамжуулах шугамын төгсгөлийн ойролцоо) бүртгэгдсэн боловч 2024 онд уурхай болон түүний орчимд, мөн ESIA-ийн судалгааны хугацаанд бүртгэгдээгүй. Энэ нь илүүд үздэг үүрлэх амьдрах орчин байхгүй, Төслийн талбайд нутгийн малчид, мал**

байдагтай холбоотой байх магадлалтай бөгөөд тэдгээрийн үймээн үүрлэлтийн амжилтыг алдагдуулж болзошгүй.[44]

Монголын шувуу судлаачтай хийсэн мэргэжилтний зөвлөлдөөнөөс мөн EAAA-д энэ зүйлд тохиромжтой эсвэл илүүд үздэг амьдрах орчин байхгүй тул Төслийн EAAA-д зөвхөн маш бага нягтшилтай тохиолддог бөгөөд сүүлийн жилүүдэд Цогтцэций, Ханбогдын орчимд хийсэн хээрийн судалгаагаар энэ зүйлийн ажиглалт илрээгүй болохыг харуулсан.

Боломжит нотолгоонд үндэслэн Төслийн EAAA нь алдагдвал зүйлийн IUCN-ийн Улаан дансны статусыг VU-ээс EN эсвэл CR болгон өөрчлөхүйц энэхүү VU зүйлийн дэлхийн хэмжээнд чухал бөөгнөрлийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Азийн тодог нь PS6-ийн 1 болон ESR6-ийн 2 дугаар шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

Үүнтэй адил Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар) эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэдэггүй гэж үзнэ. Азийн тодог нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

[40] BirdLife International. 2021. Chlamydotis macqueenii. The IUCN Red List of Threatened Species 2021: e.T22733562A205364424. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2021-3.RLTS.T22733562A205364424.en.

[41] Gombobaatar, S. and Monks, E.M. (compilers) et al. (2011). Regional Red List Series Vol 7. Birds. Zoological Society of London, National University of Mongolia and Mongolian Ornithological Society.

[42] Ibid.

[43] 2024 Environmental Management Plan Implementation Report for Oyu Tolgoi Copper-Gold Mining Project located in Khanbogd Soum, Umnogovi Province. Made available through communication with Oyu Tolgoi Mine and facilitated by the Client.

[44] Koshkin, M., Burnside, R.J., Packman, C.E. et al. Effects of habitat and livestock on nest productivity of the Asian houbara Chlamydotis macqueenii in Bukhara Province, Uzbekistan. Eur J Wildl Res 62, 447–459 (2016). https://doi.org/10.1007/s10344-016-1018-9; Purev-Ochir, Gankhuyag & Dieuleveut, Thibault & Namdag, Lkhamsuren & Chorgaar, Sailyk & Hingrat, Yves. (2025). First Confirmed Nesting Record of Asian Houbara Bustard (Chlamydotis macqueenii) in the Uvs Lake Basin, Northwestern

Mongolia. Mongolian Journal of Biological Sciences. 23. 31–36. 10.22353/mjbs.2025.23.05.

5. Aquila heliaca – Eastern Imperial Eagle (Бөргөдөй бүргэд)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
VU	**VU**	**R**	✓	-	✓	**Үгүй**

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Бөргөдөй бүргэд нь газарзүйн өргөн тархацтай нүүдлийн зүйл юм. Зүйлийн зүүн популяциуд байгалийн хээр болон газар тариалангийн амьдрах орчинд үүрлэдэг. Монголд энэ зүйл Монголын хойд хэсэг дэх Хэнтий, Хөвсгөлийн нуруунд үүрлэж, 5-р сар гэхэд ирдэг бөгөөд ихэвчлэн тайга, голын хөндий, ойт хээрт амьдардаг. Залуу болон насанд хүрэгчид хоёулаа 9-11-р сарын хооронд Зүүн болон Өмнөд Азиас Ойрх Дорнод, Арабын хойг, Зүүн Африк хүртэлх өвөлжөө рүүгээ нүүдэллэдэг. Мөн хойд зүгт Монгол хүртэл өвөлжиж байгаа нь бүртгэгдсэн боловч энэ нь түгээмэл биш. Өвөлжөөний тархацад илүүд үздэг амьдрах орчин нь ил бэлчээр, тал, хагас цөл, намгархаг газар юм.[45]**

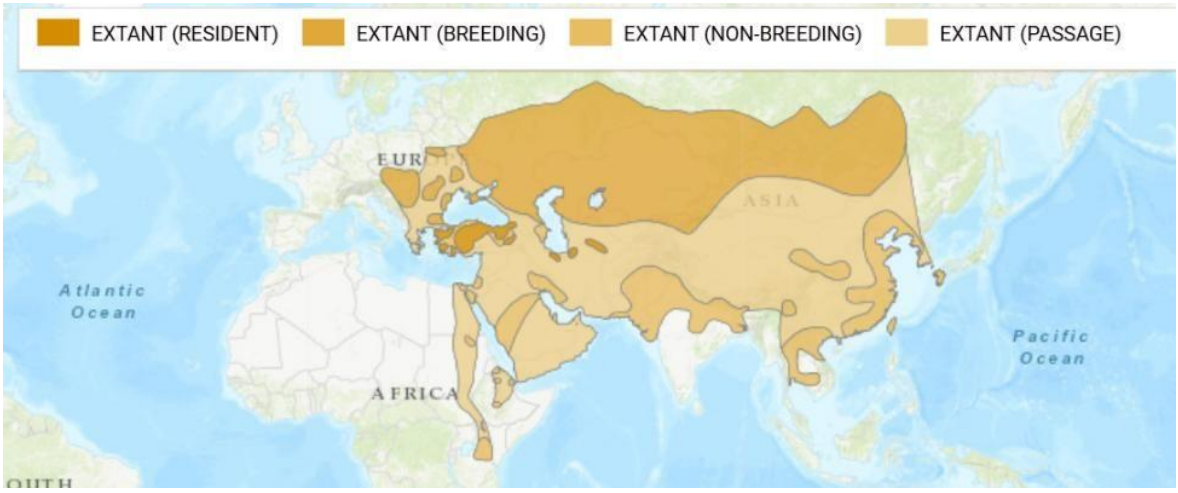
Дэлхийн популяцийн хэмжээг 3,750 – 15,000 бодгаль гэж тооцоолдог бөгөөд зүйлийн EOO (дэлхийн үүрлэх, дайран өнгөрөх, оршин суух тархацыг оруулан) 14,900,000 км² (IUCN-ийн мэдээгээр)-аас 15,400,000 км² (BirdLife-ийн мэдээгээр) хооронд гэж тооцоолдог.[46,47] Амьдрах орчны алдагдал, доройтол (мод бэлтгэл, газрын хувиргалтыг оруулан), олзны хомсдол, үүр тонох, мөн хавчлага, цахилгааны шугамд мөргөхийн улмаас насанд хүрэгчдийн үхэл зэргээс шалтгаалан популяци буурч байгаа гэж үздэг.

Энэ зүйл ESIA-ийн зургаан суурь судалгааны алинд нь ч Төслийн талбайд ажиглагдаагүй бөгөөд Оюу толгойн уурхайн хяналт шинжилгээний тайланд ч бүртгэгдээгүй. iNaturalist, eBird, GBIF зэрэг мэдээллийн санд EAAA-д нэг ч бодгаль мэдээлэгдээгүй бөгөөд хамгийн ойрын бүртгэгдсэн тохиолдол EAAA-гаас 125 км зайтай.

CH-ийн үндэслэл. **EAAA нь зүйлийн EOO-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.02%) гэж үзэх бөгөөд суурь судалгааны үеэр энэ зүйлийн нэг ч бодгаль ажиглагдаагүй, хоёрдогч мэдээлэлд ч EAAA дотор бүртгэгдээгүй.**

Иймд Төслийн EAAA нь алдагдвал зүйлийн IUCN-ийн Улаан дансны статусыг VU-ээс EN эсвэл CR болгон өөрчлөхүйц энэхүү VU зүйлийн дэлхийн хэмжээнд чухал бөөгнөрлийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Бөргөдөй бүргэд нь PS6-ийн 1 болон ESR6-ийн 2 дугаар шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

Үүнтэй адил Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар) эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэдэггүй гэж үзнэ. Бөргөдөй бүргэд нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

[45] Bukreev, A., Boldbataar, S. & Zvonov, B.M. (2010). The Imperial Eagle in Mongolia. Raptors Conservation, 20: 186-194.

[46] BirdLife International. 2019. Aquila heliaca (amended version of 2017 assessment). The IUCN Red List of Threatened Species 2019: e.T22696048A155464885. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2019-3.RLTS.T22696048A155464885.en.

[47] BirdLife International (2016). Species factsheet: Eastern Imperial Eagle Aquila heliaca. Downloaded from https://datazone.birdlife.org/species/factsheet/eastern-imperial-eagle-aquila-heliaca

6. Aegypius monachus – Cinereous Vulture (Нөмрөг тас)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
NT	**LC**	**-**	**-**	**-**	✓	**Үгүй**

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Нөмрөг тас нь газарзүйн өргөн тархацтай нүүдлийн зүйл бөгөөд үүрлэх тархац нь Төв Ази, Кавказ, Ойрх Дорнод, Өмнөд Европыг хамардаг бол өвөлжөөний тархац нь Зүүн болон Өмнөд Азиас Ойрх Дорнод, Арабын хойг хүртэл үргэлжилдэг. Зүйлийн тархацын хүрээг (EOO) 22,400,000 км² гэж тооцоолсон. Дэлхийн популяцийн хэмжээг 16,800 – 22,800 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль (25,200 – 34,200 бодгаль, 8,400 – 11,400 үүрлэгч хостой тэнцэнэ) гэж тооцоолдог. Эдгээрээс 5,500 – 8,000 хос Азид (нийт популяцийн 65 – 70%) байдаг бол үлдсэн нь Европт байдаг.[48] Монгол нь дэлхийн популяцийн бараг 50%-ийг эзлэх, дэлхийн хамгийн том зэрлэг Нөмрөг тасын популяцийг тэтгэдэг.[49] Энэ зүйлийг тус улс даяар өргөн тархсан гэж үздэг тул Монгол орны Улаан дансанд LC статустай бөгөөд Амьтны тухай хуулиар хууль эрх зүйн хамгаалалтгүй. Европын тархацад популяцийн чиг хандлага өсөж байгаа гэж үздэг боловч Азийн илүү том популяци буурч байх магадлалтай тул дэлхийн популяцийн чиг хандлага удаан эсвэл дунд зэрэг буурч байгаа гэж сэжиглэдэг.**

Нөмрөг тас нь Европын тархацтай харьцуулахад Азид илүү өндөрт, далайн түвшнээс дээш 4,500 м хүртэл бутлаг, хуурай болон хагас хуурай уулын хээр, бэлчээрт тохиолддог. Ой, нүцгэн уул, хээр, ил бэлчээр зэрэг янз бүрийн ил газрын дээгүүр идээшилдэг. Нөмрөг тас нь дунд болон том биетэй хөхтөн амьтдын сэг зэмээр хооллож, амьд олз ховор агнадаг. Монголын (болон ЕААА-ийн) хүрээнд

энэ зүйлийг оршин суугч үүрлэгч, хэсэгчлэн нүүдэллэгч гэж үздэг бөгөөд оршин суугч үүрлэгч насанд хүрэгчид Монголд өвөлждөг бол залуу шувууд Өмнөд Солонгос, Балба, магадгүй Хойд Солонгос, Хятад дахь өвөлжөө рүү нүүдэллэдэг.[50] Монголын баруун, хойд, төв, өмнөд бүс нутаг, түүний дотор Зүүн говийн өндөр уул, ойт хээр, хээр, цөлөрхөг хээр, Говь цөлд үүрлэдэг. Үржлийн улиралд хосууд ихэвчлэн мөчир, хуурай харгана (Caragana spp.) болон бусад бутаар мод (жишээ нь, хайлас, улиас, хус) дээр эсвэл хад, чулуу, уулын орой, энгэрт үүр засдаг.[51] Нөмрөг тасын үүрлэх байршил, амжилт нь тус улс даяарх нүүдэлчин малчдын малын тоо, байршилтай эерэг хамааралтай.[52] Насанд хүрсэн шувуудын ихэнх нь жилийн турш Монголд үлддэг (шилжилтийн хэв маяг нь улирлын хэлбэлзлээс илүү үүрлэх газарт ойр байх, хүнсний хүртээмжтэй холбоотой) бол залуу шувуудын ихэнх нь 9-р сарын сүүлээс 11-р сарын хооронд өвөлжөө рүүгээ нүүдэллэж, хаврын нүүдлээр 4-5-р сар гэхэд Монголд буцаж ирдэг.[53,54,55]

Нөмрөг тасын гол аюулд хүний шалтгаантай шууд үхэл (жишээ нь, буудах, хордуулах, үүр сүйтгэх), мөн тархацад нь гэрийн тэжээвэр малын тоог бууруулж бүй хөдөө аж ахуйн дадлын өөрчлөлтөөс үүдэн хүнсний хүртээмж буурах зэрэг багтана. Салхин цахилгаан станц, цахилгаан дамжуулах шугам нь цахилгаанд цохиулах, мөргөх үхлийн улмаас популяцийн бууралтад нөлөөлдөг нь тогтоогдсон.

Биологийн олон янз байдлын суурь судалгааны үеэр Төслийн талбайд 96 тусдаа ажиглалтаар нийт 307 Нөмрөг тас ажиглагдсан бөгөөд ажиглалт тутамд дунджаар 3.19 бодгаль бүртгэгдсэн. Нөмрөг тас ЕААА-д оршин суугч тул эдгээрийн зарим нь нэг бодгалийг давхар тоолсон байж болохыг анхаарах хэрэгтэй. Суурь судалгааны үеэр үүр эсвэл үүрлэх идэвхжил баримтжуулаагүй. Нэг ажиглалтаар бүртгэгдсэн хамгийн олон бодгаль нь 2024 оны 9 сард 22 Нөмрөг тас байсан бөгөөд дараа нь мөн тэр судалгааны хугацаанд 17 бодгаль баримтжуулсан. Хамгийн олон ажиглалт 11-р сард (123 бодгаль), 9-р сард (97 бодгаль), 1-р сард (59 бодгаль) хийгдсэн нь доорх зурагт харагдана. Хавар ажиглагдсан Нөмрөг тасын тоо намраас хамаагүй бага (4-р сард 8, 5-р сард 2 бодгаль) байгаа нь насанд хүрэгчид Төслийн талбайгаас илүүд үздэг үүрлэх газар руугаа шилжсэн (судалгааны үеэр үүр ажиглагдаагүй тул), залуу шувууд Төслийн талбайг дайрдаггүй өөр замаар Монголд буцаж ирсэнтэй холбоотой байж болох юм.

Сар	8-р сар	9-р сар	11-р сар	1-р сар	4-р сар	5-р сар
Нөмрөг тасын бодгалийн тоо	**18**	**97**	**123**	**59**	**8**	**2**

Түүнчлэн eBird[56] болон GBIF[57] мэдээллийн санд ЕААА-д Нөмрөг тасын олон ажиглалт бүртгэгдсэн бөгөөд эдгээрийн ихэнх нь Галба говьд (ЕААА-ийн өмнөд хэсэгт) төвлөрсөн бол салхин цахилгаан станцын талбайд цөөн ажиглалт баримтжуулсан. Энэ зүйл мөн уурхайн төсөлд 2022, 2024 онд хийсэн хяналт шинжилгээний судалгааны хүрээнд Оюу толгойн уурхай болон Ханбумбат нисэх онгоцны буудлын орчимд (ЕААА-тай давхцдаг) бүртгэгдсэн боловч ажиглагдсан бодгалийн тоог заагаагүй.[58]

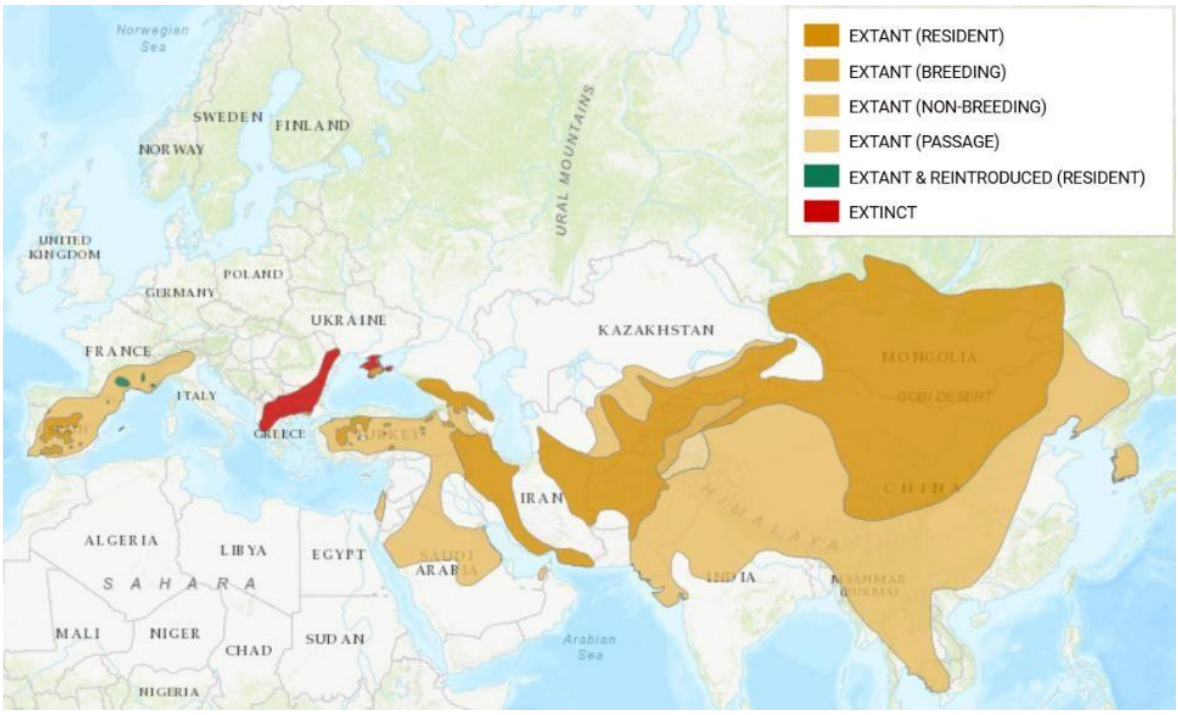
СН-ийн үндэслэл. **Нөмрөг тас нь Монгол даяар тархсан бөгөөд дэлхийн популяцийн 50% нь энд байдаг. Дэлхийн популяцийг 16,800-22,800 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль гэж үзвэл СН-ийн 3(а) шалгуурын шаарддаг дэлхийн популяцийн 1%-ийн босго нь 168-228 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль болно. Насанд хүрээгүй (ангаахай эсвэл залуу) бодгалийг оруулсан дэлхийн популяцийг тооцсон ч дэлхийн популяцийн 1% (25,200-34,200 бодгаль) нь 252-342 шувуутай тэнцэнэ.**

Суурь судалгааны үеэр 96 түсдаа ажиглалтаар нийт 307 бодгаль (зарим нь давхар тоологдсон байж болзошгүй) ажиглагдсан хэдий ч ажиглалт тутамд баримтжуулсан бодгалийн дундаж тоо ердөө 3.19 байсан бөгөөд нэг ажиглалтад бүртгэгдсэн хамгийн олон бодгаль нь 22 тас байв. Хамгийн олон ажиглалт 11-р сард (123 бодгаль), 9-р сард (97 бодгаль), 1-р сард (59 бодгаль) хийгдсэн. Ажиглалтын дийлэнх хэсэгт ажиглагдсан бодгалийн насыг тодорхойлох боломжгүй байсан ч судалгааны үр дүнгийн улирлын хэлбэлзэл болон насанд хүрэгч/залуу шувуудын зан төлөвийн мэдэгдэж буй хэв маягийг харгалзвал 9, 11-р сарын ажиглалтын ихэнх нь нүүдэллэж буй залуу шувууд (зарим оршин суугч насанд хүрсэн тасын хамт), харин 1-р сарын ажиглалтад оршин суугч төлөвшсөн шувууд давамгайлж байх магадлалтай. Нүүдэллэж буй шувуудын ажиглалт нь өвөрмөц бодгалийг илэрхийлэх магадлал өндөр бол оршин суугч шувуудын ажиглалтад өөр өөр өдөр, сард харагдах нэг бодгаль давтагдаж (улмаар нутгийн популяцийг хэтрүүлэн тооцох) болно. Иймд ЕААА дахь бодгалийн бодит нийт тоо 252 – 342 шувууны тоон босгыг хангах магадлал багатай.

Түүнчлэн EBRD-ийн 2023 оны "Салхины эрчим хүчний байгууламжийн орчны агаарын орон зайтай холбоотой биологийн олон янз байдлын менежментийн шаардлагыг тодорхойлох" техникийн санамж бичгийн дагуу том, хөөрч нисдэг болон/эсвэл нүүдлийн шувуудтай холбоотой салхин цахилгаан станцын төслийн СНА-г холбогдох чухал хуурай газрын хэсэг байгаа агаарын орон зайтай уялдуулан хийх ёстой. Үүнд шувуудын ашигладаг чухал ач холбогдол бүхий хуурай газрын/усны амьдрах орчны дээрх агаарын орон зай, ийм амьдрах орчныг холбосон агаарын орон зай, шувууд төвлөрөх "давчуу хэсэг" үүсгэдэг газрын гадаргын эсвэл биет онцлогтой холбоотой агаарын орон зай багтаж болно. Нөмрөг тасын ашигладаг цөлөрхөг хээрийн амьдрах орчин нь бүс нутаг даяар түгээмэл, өргөн тархсан тул ЕААА доторх амьдрах орчин нь энэ зүйлийн хувьд дэлхийн ач холбогдолгүй. ЕААА мөн нүүдэллэж буй тасыг мэдэгдэхүйц төвлөрүүлэх давчуу хэсэг болох чухал хуурай газрын онцлог (жишээ нь, уулын нуруу; ЕААА нь долгионт толгод, тэгш өндөрлөгөөс бүрддэг) агуулдаггүй.

Дээр дурдсаныг харгалзан Төслийн ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар тэтгэдэггүй гэж үзнэ.

Нөмрөг тас нь PS6-ийн 3(а) болон ESR6-ийн 4(а) шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

[48] BirdLife International. 2021. Aegypius monachus. The IUCN Red List of Threatened Species 2021: e.T22695231A154915043. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2021-3.RLTS.T22695231A154915043.en.

[49] Andevski, J., Tavares, J., Williams, N. P., Moreno-Opo, R., Botha, A. and Renell, J. 2017. Flyway Action Plan for the Conservation of the Cinereous Vulture (2017). CMS Raptors MOU Technical Publication No. 6. Coordinating Unit of the CMS Raptors MOU, Abu Dhabi, United Arab Emirates.

[50] Gombobaatar, S. and Monks, E. M. (Compilers) et al. 2011. Regional Red List Series Vol. 7. Birds. Zoological Society of London, National University of Mongolia and Mongolian Ornithological Society.

[51] Ibid.

[52] Andevski, J. et al. 2017. Flyway Action Plan for the Conservation of the Cinereous Vulture (2017). CMS Raptors MOU Technical Publication No. 6.

[53] Gombobaatar, S. and Monks, E. M. (Compilers) et al. 2011. Regional Red List Series Vol. 7. Birds. Zoological Society of London, National University of Mongolia and Mongolian Ornithological Society.

[54] Reading, R., Azua, J., Garrett, T., Kenny, D., Lee, H., Paek, W. K., Reece, N., Tsolmonjav, P., Willis, M., and Wingard, G. 2020. Differential movement of adult and juvenile Cinereous Vultures (Aegypius monachus) (Accipitriformes: Accipitridae) in Northeast Asia. Journal of Asia-Pacific Biodiversity, 13(2): 156-161. https://doi.org/10.1016/j.japb.2020.01.004

[55] Batbayar, N., Reading, R., Kenny, D., Natsagdorj, T. and Won Kee, P. 2008. Migration and movement patterns of Cinereous Vultures in Mongolia. Falco, 32: 5–7.

[56] eBird. 2025. Observations of the Cinereous Vulture. Available at: https://ebird.org/map/cinvul1

[57] Global Biodiversity Information Facility. 2025. Observations of the Cinereous Vulture. Available at:

https://www.gbif.org/occurrence/map?q=cinereous%20vulture&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5229165

[58] 2022 and 2024 Environmental Management Plan Implementation Report for Oyu Tolgoi Copper-Gold Mining Project located in Khanbogd Soum, Umnogovi Province. 2022 Report available at: https://admin.ot.mn/wp-content/uploads/AER_2022.pdf. 2024 Report made available through communication with Oyu Tolgoi Mine and facilitated by the Client.

7. Circaetus gallicus – Short-toed Snake Eagle (Могойч бүргэд)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
LC	EN	VR	✓	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Могойч бүргэд нь Палеарктикийн бүс нутагт үүрлэж, Хойд Африкийн халуун бүс болон Өмнөд Азид өвөлждөг нүүдлийн махчин шувуу бөгөөд Энэтхэгийн хойгт оршин суугч популяци бас бий. Зүйлийн EOO нь 48,800,000 км² бөгөөд дэлхийн популяцийн хэмжээг 58,200 – 93,800 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль гэж тооцоолдог. Энэ зүйл Монголд үүрлэхээр ирдэг нүүдлийн шувуу бөгөөд 5-р сар гэхэд ирж, 9-р сар хүртэл байгаад өвөлжөө рүүгээ буцдаг (яг хугацаа нь хүнсний хүртээмж, цаг агаарын нөхцөлөөс хамаарна).**

Монголын өмнөд хэсэгт Цогт-Овоо сумаас (Төслөөс ойролцоогоор 110 км) цөөн үүрлэгч шувуу болон/эсвэл үүр баримтжуулсан бөгөөд Өмнөговь аймгийн хэмжээнд (Шүтээгийн Баянгол, Өөшийн говь, Ноён сум, Галбын говь) болон Монголын хойд хэсэгт (Сэлэнгэ мөрний хөндий, Хэнтий) өөр 16 ажиглалт бий. Үүрлэгч хосууд Говь цөлд хайлас модонд мөчрөөр үүр засдаг. Нүүдлийн үед бодгалиуд ганцаар эсвэл 3-4 бодгальтай жижиг сүргээр ил ойт хээр, хээр, Говь цөлөөр дайран өнгөрдөг.[59]

Могойч бүргэдийг дэлхийн хэмжээнд ховордсон гэж үздэггүй (IUCN-ийн Улаан дансанд LC) боловч Монгол орны шувуудын Улаан дансаар (2011) бүс нутгийн хэмжээнд ховордсон гэж үнэлсэн бөгөөд Амьтны тухай хууль, Улаан номд Нэн ховор гэж бүртгэсэн. Монгол дахь популяцийг 250-аас бага бэлгийн төлөвшсөн бодгаль гэж тооцоолсны улмаас 2009 онд бүс нутгийн хэмжээнд ховордсон гэж үнэлэгдсэн. Гэвч Монгол дахь популяцийн хэмжээний сүүлийн үеийн тооцоо байхгүй бөгөөд Монгол орны Улаан дансны үнэлгээ хуучирсан, шинэчлэн судлах шаардлагатайг тэмдэглэх нь зүйтэй. Монгол дахь зүйлийн гол аюулд малын хэт бэлчээрлэлт (ялангуяа үүрлэх газарт/ойролцоо), уул уурхайн үйл ажиллагаа, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалт, аялал жуулчлал, түүж бэлтгэх ажлаас үүдэлтэй амьдрах орчны алдагдал, доройтол, ан агнуур, цахилгаан дамжуулах шугамд мөргөх зэргээс үүдэлтэй үхэл багтана.

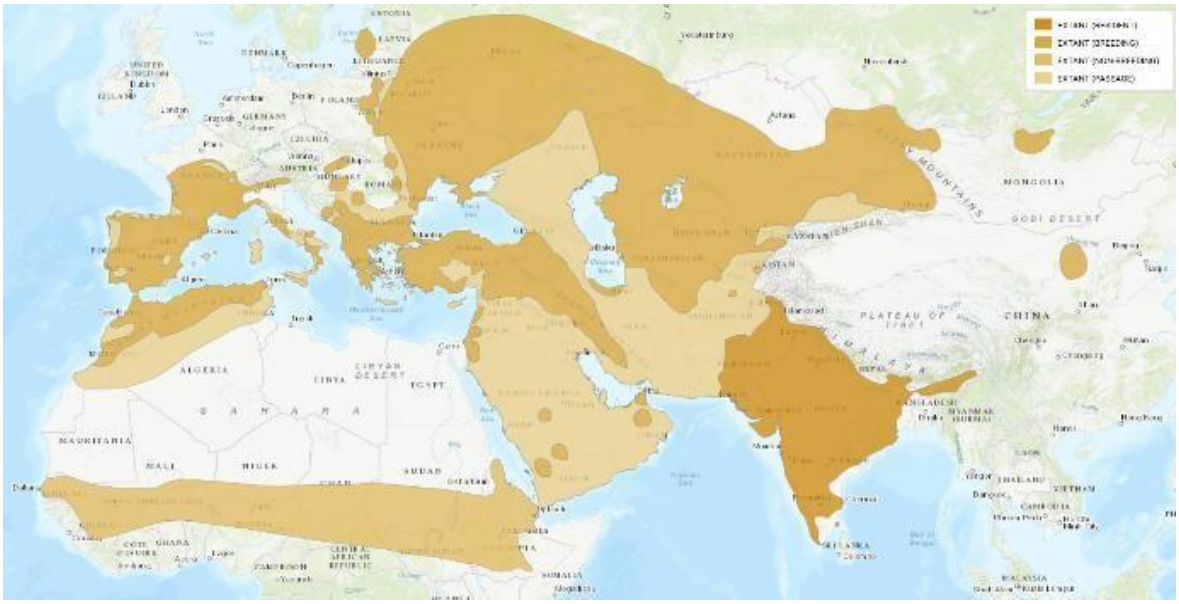
Сүүрь судалгааны үеэр 2024 оны 8 сард цахилгаан дамжуулах шугамын талбайд нэг (1) бодгаль ажиглагдсан. Бусад таван судалгааны сард өөр ажиглалт хийгдээгүй. Оюу толгойн уурхайн төсөлд 2024 оны 9 сард хийсэн хяналт шинжилгээний судалгаагаар уурхайн талбай болон Ханбумбат нисэх онгоцны буудлын орчимд 8 Могойч бүргэд бүртгэгдсэн.[60] Түүнчлэн Оюу толгойн уурхайн 2024 оны хяналт шинжилгээний тайланд уурхайн талбай дахь үүрлэгч хосын тоо сүүлийн 10 жилд өөрчлөгдөөгүй гэж дүгнэсэн.[61]

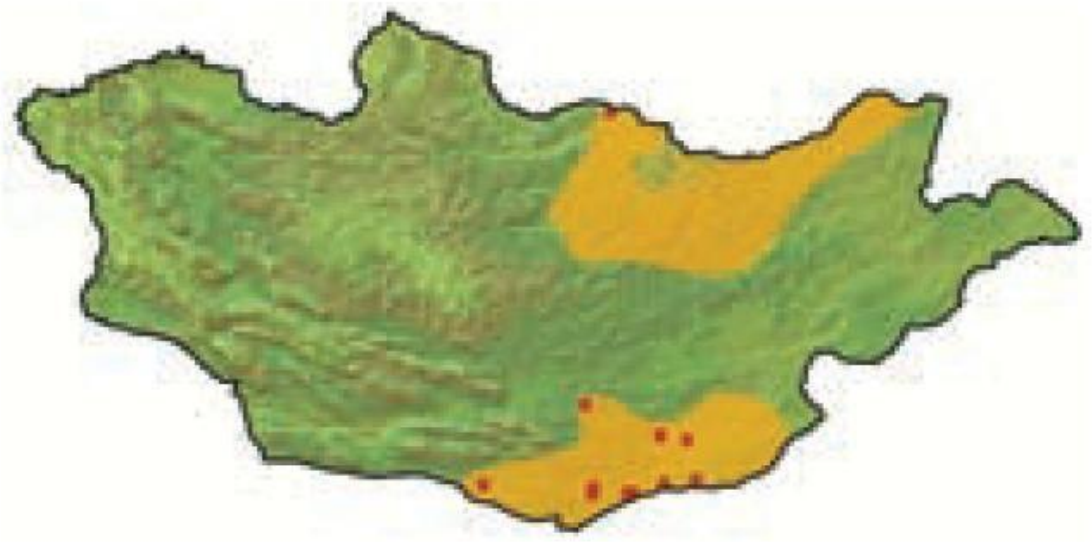
CH-ийн үндэслэл. **Могойч бүргэд нь IUCN-ийн Улаан дансанд Анхааралд өртөхөөргүй ангилалтай тул CR, EN эсвэл VU зүйл биш учраас 1(a) болон 1(b) шалгуурыг хангахгүй. Гэвч Монгол орны Улаан дансанд Ховордсон, Амьтны тухай хуулиар Нэн ховор гэж ангилагдсан тул CH-ийн 1(c) шалгууруар үнэлнэ.**

Ерөнхийдөө зүйлийн Монгол дахь тархац сайн тодорхойлогдоогүй бөгөөд Монголын өмнөд хэсэгт онцгой том эсвэл өндөр нягтшилтай популяци байгаа тухай нотолгоо хязгаарлагдмал. Түүнчлэн 250-аас бага бэлгийн төлөвшсөн бодгаль гэсэн бүс нутгийн популяцийн тооцоо 14 жилийн турш шинэчлэгдээгүй тул үнэн зөв биш байх магадлалтай. Гэсэн хэдий ч энэ тооцоог авч үзсэн ч Төслийн талбайд баримтжуулсан бодгалийн тоо Монгол дахь бүс нутгийн популяцийн 5%-иас бага хэвээр байна. Түүнчлэн EAAA нь Монгол дахь зүйлийн баримтжуулсан тархацын хүрээний (зүүн өмнөд болон хойд Монголыг оруулан дор хаяж 350,000 км²) 1%-иас бага байх магадлалтай.

Иймд Төслийн EAAA нь бүс нутгийн жагсаалтад орсон энэхүү EN зүйлийн чухал бөөгнөрлийг агуулах магадлал багатай гэж үзнэ. Могойч бүргэд нь PS6-ийн 1(c) болон ESR6-ийн 2(c) шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

Үүнтэй адил Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар) эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэдэггүй гэж үзнэ. Могойч бүргэд нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

Дэлхийн тархалт (IUCN-ийн Улаан данс); Монгол дахь тархалт (Монгол орны Улаан данс)

[59] Gombobaatar, S. and Monks, E. M. (Compilers) et al. 2011. Regional Red List Series Vol. 7. Birds. Zoological Society of London, National University of Mongolia and Mongolian Ornithological Society.

[60] 2024 Environmental Management Plan Implementation Report for Oyu Tolgoi Copper-Gold Mining Project located in Khanbogd Soum, Umnogovi Province. Made available through communication with Oyu Tolgoi Mine and facilitated by the Client.

[61] Oyu Tolgoi Mine's Independent Environmental and Social Consultant Compliance Monitoring Report of May 2025. Available at: https://admin.ot.mn/wp-content/uploads/EN-Oyu-tolgoi-IESC-Audit-Report-May-2025.pdf

8. Gyps himalayensis – Himalayan Griffon (Хасын тас)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
NT	LC	-	-	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Энэ зүйл Хятадын баруун хэсэг, Казахстан, Узбекистан, Киргиз, Тажикистан, Афганистан, Пакистанаас зүүн тийш Энэтхэг, Балба, Бутан дахь Гималайн нуруугаар дамжин Хятадын төв хэсэг, Монгол хүртэл тархсан. Энэ зүйлийг Хятадын Чинхай-Төвдийн өндөрлөг болон Энэтхэгийн Химачал Прадешийн зарим хэсэгт (ялангуяа Сайнж хөндийд) түгээмэл гэж үздэг. Балбад өндрөөр нүүдэллэдэг өргөн тархсан зүйл гэж үздэг. Өмнөговь аймагт, ялангуяа Говь Гурвансайхан байгалийн цогцолборт газар (Монголын төв-өмнөд хэсэг, Төслөөс ойролцоогоор 390 км) болон зарим зэргэлдээ уулсад харьцангуй түгээмэл бололтой. Зүйлийн ЕОО-г 6,220,000 км² гэж тооцоолсон. Хасын тас нь голдуу далайн түвшнээс дээш 1,200 - 5,500 м-т уулархаг нутагт амьдардаг боловч 6,000 м хүртэл бүртгэгдсэн.[62]**

Ерөнхийдөө IUCN-ийн Улаан дансанд нийт популяцийг 100,000 - 499,999 бодгаль (буюу 66,000- 334,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль) гэж тооцоолдог. Үүрлэгч популяцийн 80% орчмыг бүрдүүлдэг Төвдийн өндөрлөг дэх популяцийг 230,000

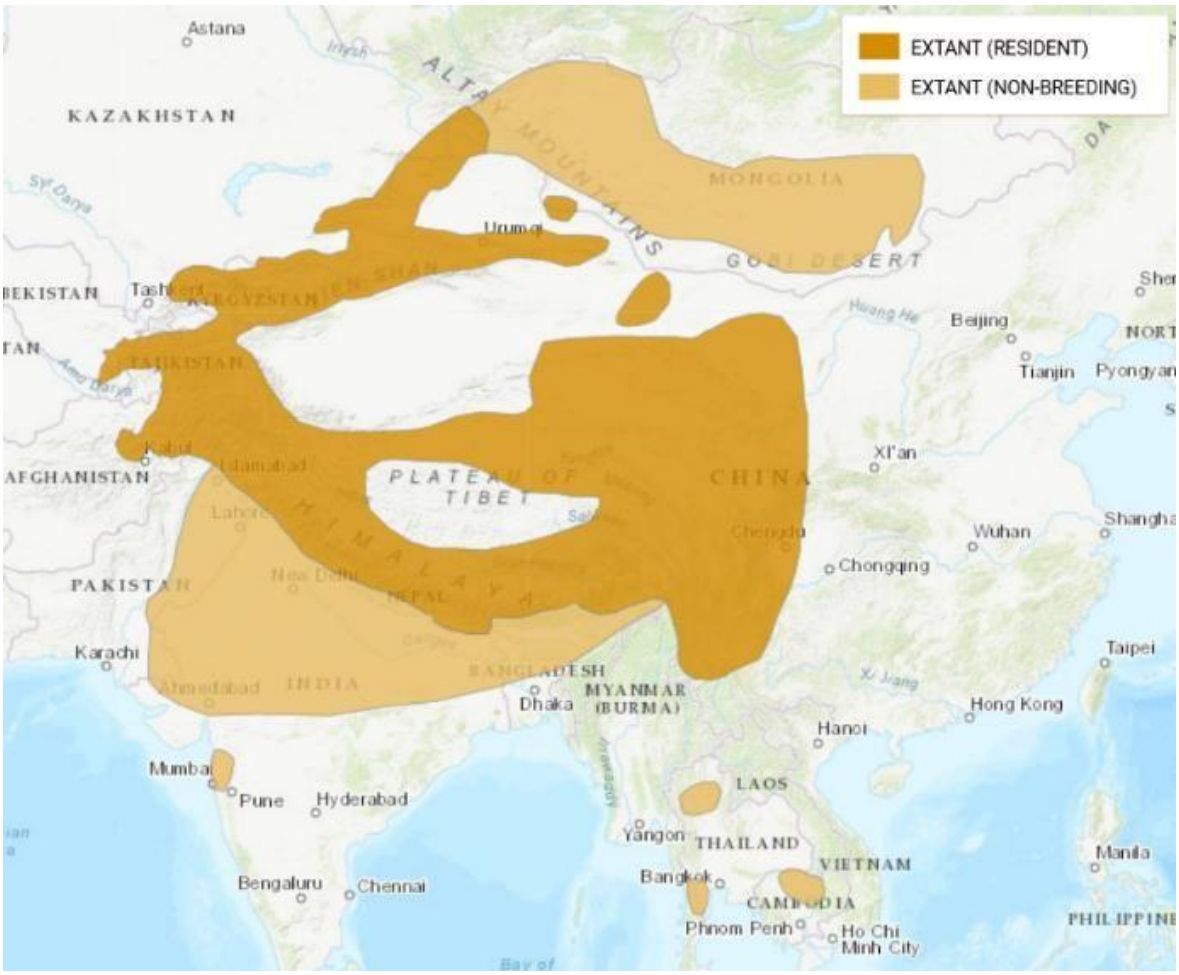
орчим бодгаль буюу ойролцоогоор 153,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль гэж тооцоолсон.[63]

Монголд энэ зүйл зуны зочин, дайран өнгөрөгч нүүдлийн шувуу бөгөөд 4-р сарын сүүл эсвэл 5-р сарын эхээр зуслангийн газартаа ирж, 8-р сарын сүүл эсвэл 9-р сарын эхээр үүрлэх газраасаа өвөлжөө рүү явдаг. Энэ зүйл Монголын өндөр уулын бүс нутагт үүрлэдэг байж болох ч тус улсад үржлийн идэвхжил хараахан батлагдаагүй. Бусад тасын нэгэн адил Хасын тас нь сэг зэм иддэг бөгөөд голдуу ил газар, уулсын дээгүүр хөөрөн нисэж олдог амьтны сэг зэмээр хооллодог. Монголын хээрт ихэвчлэн Нөмрөг тас, Евразийн тастай нийлж, 3-42 бодгальтай сүргээр хамт хооллодог.[64]

Энэ зүйлийн хамгийн ноцтой болзошгүй аюул нь мал эмнэлэгт, ялангуяа Өмнөд Азид өргөн хэрэглэгддэг диклофенак болон тасанд хортой бусад стероид бус үрэвслийн эсрэг эм (NSAID)-ийг залгиснаас үүдэх үхэл гэж үздэг. Бусад болзошгүй аюулд амьдрах орчны доройтол, үүрлэхэд тохиромжтой газрын хомсдол, гербицид, шавьж устгах бодис, мөөгөнцрийн эсрэг бодис залгих зэрэг багтана. Чинхай-Төвдийн өндөрлөгт гол аюул нь огдойн (Ochotona spp.) химийн хяналт болон малын сэг зэмийг зайлуулах явдал бололтой. Эрчим хүчний дэд бүтцэд цахилгаанд цохиулах эсвэл мөргөх нь тархацын ихэнх хэсэгт аюул байх магадлалтай боловч одоогоор баримтжуулсан нотолгоо бага байна.[65]

Суурь судалгааны үеэр ердөө нэг бодгаль ажиглагдсан. Судалгааны үеэр бөөгнөрөх идэвхжил эсвэл үүр илрээгүй. iNaturalist-д[66] 2013 оны 8 сар, 2019 оны 7 сар, 2021 оны 5 сард Оюу толгойн уурхайн талбай болон ойролцоо Хасын тасын судалгааны түвшний гурван (3) ажиглалт, мөн салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайн ойролцоо нэг ажиглалт (2019 оны 5 сар) бүртгэгдсэн бөгөөд eBird-д[67] 2014-2024 оны хооронд Ханбогд, Цогтцэций сумын (ЕААА-гаас хамгийн ойртоо 40-50 км орчим) орчимд дор хаяж 10 ажиглалт бүртгэгдсэн.

СН-ийн үндэслэл. **Хасын тас нь газарзүйн өргөн тархацтай, популяцийн хэмжээ харьцангуй том. Төслийн ЕААА нь зүйлийн ЕОО (6,220,000 км²)-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.05%). Зургаан суурь судалгааны үеэр (ердөө 1 бодгаль бүртгэгдсэн) болон онлайн мэдээллийн санд ЕААА-д энэ зүйлийн ажиглалт хязгаарлагдмал, мөн Монгол даяар энэ зүйл илүү түгээмэл гэж мэдээлэгдсэн бусад газар (жишээ нь, Говь Гурвансайхан байгалийн цогцолборт газар) байгааг харгалзвал Төслийн ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 660-1,530 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Хасын тас нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

[62] BirdLife International. 2021. Gyps himalayensis. The IUCN Red List of Threatened Species 2021: e.T22695215A204643889. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2021-3.RLTS.T22695215A204643889.en.

[63] Ibid.

[64] Gombobaatar, S. and Monks, E. M. (Compilers) et al. 2011. Regional Red List Series Vol. 7. Birds. Zoological Society of London, National University of Mongolia and Mongolian Ornithological Society.

[65] BirdLife International. 2021. Gyps himalayensis. The IUCN Red List of Threatened Species 2021: e.T22695215A204643889.

[66] iNaturalist. 2025. Observations of the Himalayan Griffon (Gyps himalayensis). Available at: https://www.inaturalist.org/observations?taxon_id=5367

[67] eBird. 2025. Observations of the Himalayan Griffon (Gyps himalayensis). Available at: https://ebird.org/map/himgri1

9. Milvus migrans – Black Kite (Cap)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
LC	LC	-	-	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Сар нь маш өргөн тархацтай нүүдлийн зүйл бөгөөд үүрлэгч шувууд нь Баруун Европоос Төв болон Хойд Ази, Сибирь хүртэл тархаж,**

Сахарын өмнөд Африк, Өмнөд Азид өвөлждөг. Мөн Зүүн өмнөд Ази, Австрали зэрэг нам өргөрөгийн бүс нутагт ихэвчлэн оршин суугч байдаг. Тооцоолсон EOO нь 115,653,659 км², дэлхийн популяцийн хэмжээ ойролцоогоор 4,000,000 - 5,700,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль.

Энэ зүйлийг дэлхийн хамгийн түгээмэл махчин шувуудын нэг гэж үздэг бөгөөд цөл, ой (өтгөн ойгоос зайлсхийдэг ч), бутлаг газар, бэлчээр, эх газрын намгархаг газар, далайн эргийн амьдрах орчин, газар тариалангийн талбай, хот суурин болон хүн давамгайлсан бусад орчин зэрэг ихэнх амьдрах орчинд хаа сайгүй тохиолддог. Европоос гадуурх (Монголыг оруулан) популяци ерөнхийдөө тогтвортой гэж үздэг боловч хордлого, ан агнуур, бохирдол, газрын хувиргалтын улмаас зарим популяцийн бууралт сэжиглэгдэж байна.[68]

Суурь судалгааны үеэр 87 ажиглалтаар нийт 141 бодгаль бүртгэгдсэн.

CH-ийн үндэслэл. **Суурь судалгааны үеэр энэ зүйл харьцангуй олон тоогоор (141 бодгаль) бүртгэгдсэн хэдий ч талбайн хувьд EAAA нь зүйлийн EOO-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.003%). Зүйлийн маш өргөн тархац, том, түгээмэл, тогтвортой дэлхийн популяцийг харгалзвал Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 40,000 – 57,000 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд Сар нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

[68] BirdLife International (2021). Species factsheet: Black Kite Milvus migrans. Downloaded from https://datazone.birdlife.org/species/factsheet/black-kite-milvus-migrans

10. Cygnus cygnus – Whooper Swan (Гангар хун)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
LC	LC	C	-	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Гангар хун нь Баруун Европоос Төв болон Хойд Ази, Сибирь, Япон хүртэл өргөн тархсан нүүдлийн зүйл юм. Тооцоолсон EOO нь 29,500,000 км², дэлхийн популяцийн хэмжээ 100,000 гаруй бодгаль. Зарим популяци буурч, бусад нь өсөж, тогтвортой эсвэл тодорхойгүй чиг хандлагатай**

байгаа тул популяцийн ерөнхий чиг хандлага тодорхойгүй. Ихэвчлэн тайгын бүс, бутлаг/ойт тундрт ургамал элбэгтэй гүехэн цэнгэг усан сан, нуур, удаан урсгалтай гол болон эх газрын бусад намгархаг газрын ойролцоо үүрлэдэг бол үүрлэдэггүй бодгалиуд нь голын бэлчир, далайн лагуны, гүехэн булан болон эх газрын намгархаг газрын нөмөр далд эргийг илүүд үздэг.[69]

Амьдрах орчны доройтол, алдагдал (далайн эргийн болон эх газрын намгархаг газрыг хатаах гэх мэт), хөдөө аж ахуйн тэлэлт, усалгаанд зориулж намгархаг газрыг шавхах, аж үйлдвэр, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалт (жишээ нь, зам, усан цахилгаан станцын далан барих), бохирдол (ялангуяа газрын тосны хайгуул, асгаралтаас), агаарын цахилгаан дамжуулах шугам болон салхин цахилгаан үүсгүүрт мөргөх, хордлого, ан агнуур, байгалийн гамшиг зэрэг нь энэ зүйлд аюул учруулдаг.

Даниас өвөлжөөнд хийсэн судалгаагаар том салхин цахилгаан үүсгүүр (68 м өндөр цамхаг, сэнсний диаметр 66 м, сэнс 35-101 м өндөрт эргэлддэг) нь дунд өндрийн салхин цахилгаан үүсгүүртэй (45 м өндөр цамхаг, сэнсний диаметр 48 м, сэнс 21-69 м өндөрт эргэлддэг) харьцуулахад энэ зүйлд мөргөх эрсдэл бага учруулдаг болох нь тогтоогдсон.

Суурь судалгааны үеэр 40 бодгальтай нэг сүрэг ажиглагдсан.

СН-ийн үндэслэл. **Суурь судалгааны үеэр энэ зүйл бүртгэгдсэн хэдий ч талбайн хувьд ЕААА нь зүйлийн ЕОО-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.01%). Зүйлийн өргөн тархац, дэлхийн популяцийн том хэмжээ, мөн томоохон хэмжээний үржил эсвэл бөөгнөрөл ажиглагдаагүйг харгалзвал Төслийн ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 1,000 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд Гангар хун нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

11. Charadrius leschenaultii – Greater Sandplover (Их хайргачин)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
LC	**LC**	**C**	**-**	**-**	✓	**Үгүй**

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Их хайргачин нь маш өргөн тархацтай нүүдлийн зүйл бөгөөд Төв болон Хойд Азид (Монголыг оруулан) үүрлэж, дараа нь Хойд болон Зүүн Африкийн эргээс Төв болон Хойд Ази, Өмнөд болон Зүүн өмнөд Ази, Австрали хүртэлх өвөлжөө рүүгээ нүүдэллэдэг. Тооцоолсон EOO нь 9,590,000 км², дэлхийн популяцийн хэмжээ ойролцоогоор 150,000 – 340,000 бодгаль (буюу 100,000 – 225,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль). Үржлийн улиралд энэ зүйл голдуу 3,000 м хүртэлх ил, хуурай, модгүй, тариалаагүй газарт, тухайлбал цөл эсвэл хагас цөл дэх уулын ойролцоох хадархаг талд тохиолддог. Ихэвчлэн усны ойролцоо үүрлэдэг ч ховор тохиолдолд усан сангаас 20 км хүртэл зайд үүрлэнэ. Их хайргачин нь газарзүйн өргөн тархац, популяцийн том хэмжээгээрээ IUCN болон Монгол орны Улаан дансанд Анхааралд өртөхөөргүй гэж үнэлэгдсэн. Энэ зүйлийн гол аюул нь голдуу үүрлэдэггүй тархацад нь газрын нөхөн сэргээлт, хувиргалтаас үүдэлтэй амьдрах орчны алдагдал, доройтол бөгөөд үүрлэх тархацын зарим хэсэгт (голчлон Турк) усалгаанд зориулж шавхах, ус татах замаар намгархаг газар, түүнтэй хиллэдэг уриншийн хээрийг сүйтгэх аюул бий.[70]**

Суурь судалгааны үеэр 2025 оны 5 сард 4 ажиглалтаар долоон (7) бодгаль бүртгэгдсэн бөгөөд үүнээс 5 нь салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайд, 2 нь цахилгаан дамжуулах шугамын талбайд байв.

CH-ийн үндэслэл. **Суурь судалгааны үеэр цөөн тооны Их хайргачин бүртгэгдсэн хэдий ч талбайн хувьд EAAA нь зүйлийн EOO-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.03%). Зүйлийн өргөн тархац, дэлхийн популяцийн том хэмжээ, мөн Төслийн талбайд томоохон хэмжээний үржил эсвэл бөөгнөрөл ажиглагдаагүйг харгалзвал Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 1,500-3,400 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд Их хайргачин нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

[69] BirdLife International. 2016. Cygnus cygnus. The IUCN Red List of Threatened Species 2016: e.T22679856A85965262. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2016-3.RLTS.T22679856A85965262.en.

[70] BirdLife International (2019). Species factsheet: Greater Sandplover Charadrius leschenaultii. Downloaded from https://datazone.birdlife.org/species/factsheet/greater-sandplover-charadrius-leschenaultii

12. Falco naumanni – Lesser Kestrel (Цагаан хумст бор шонхор)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
LC	LC	C	-	-	✓	Үгүй

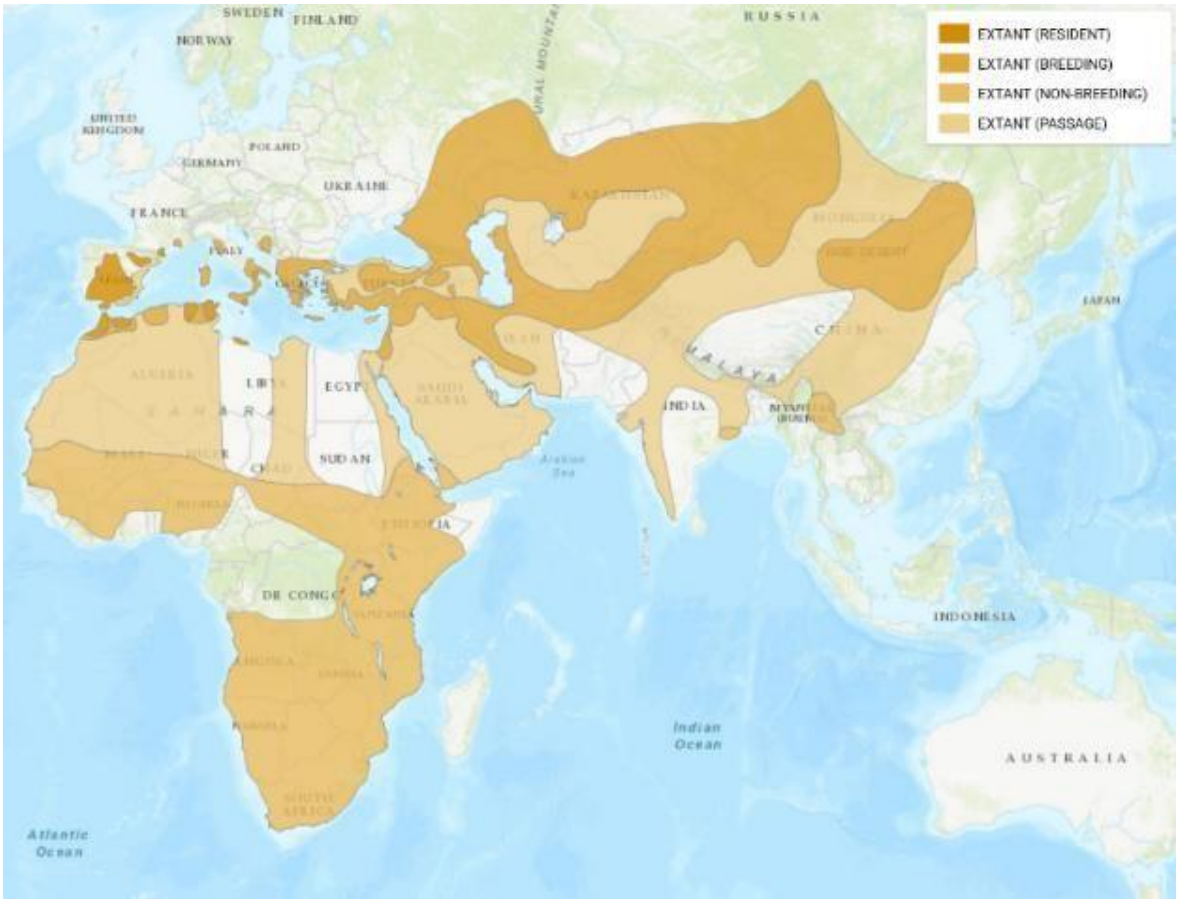
Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Цагаан хумст бор шонхор нь тархацынхаа хойд хэсэгт (Монгол, Хятад, Орос, Ойрх Дорнод, Баруун Европыг оруулан) үүрлэж, Сахарын өмнөд Африк, ялангуяа Өмнөд Африкт өвөлждөг нүүдлийн махчин шувуу юм. Үүрлэгч популяцийн дийлэнх нь (ойролцоогоор 33,000 – 43,000 хос) Европт (тэдгээрийн тал нь Испанид) байдаг бол Төв Азид хэдэн мянган үүрлэгч хос байдаг. Тооцоолсон ЕОО нь 24,800,000 км², дэлхийн популяцийн хэмжээ 120,000 – 200,000 бодгаль (буюу 80,000 – 134,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль). Энэ зүйл Монголд үүрлэхээр ирдэг бөгөөд 5-р сард ирж, 9-р сард өвөлжөө рүүгээ явдаг. Колони үүсгэн үүрлэдэг бөгөөд хад, чулуу, модны нүх, байгалийн хөндий, хаягдсан барилга, хиймэл байгууламжийн ан цав, эсвэл бусад шувуудын хаягдсан үүрийг ашигладаг. Үүрлэх амьдрах орчинд ойт хээр, уулын хээр, хээр, цөлөрхөг хээр, Говь цөлийн ил хуурай газар багтана.[71] Энэ зүйлийн гол аюулд амьдрах**

орчны алдагдал, доройтол (малын хэт бэлчээрлэлтийг оруулан), хөдөө аж ахуйн эрчимжилт (ялангуяа Өмнөд Африкт), пестицидийн хэрэглээ, санамсаргүй хордлого багтана. Бусад аюулд уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотой нөлөөлөл, агаарын цахилгаан дамжуулах шугам болон салхин цахилгаан үүсгүүрт мөргөх, ан агнуур / хавчлага багтана.

Баруун Европ, Өмнөд Африк, Азийн тархацад хурдан буурсны улмаас энэ зүйлийг 2000 – 2008 онд IUCN-ийн Улаан дансанд Эмзэг гэж үнэлж байсан боловч сүүлийн гурван үеийн туршид популяцийн чиг хандлага тогтвортой эсвэл бага зэрэг эерэг байгааг харуулсан сүүлийн үеийн нотолгоонд үндэслэн 2011 – 2021 онд Анхааралд өртөхөөргүй ангилалд шилжүүлсэн.[72]

Суурь судалгааны үеэр 2024 оны 8, 9-р сар болон 2025 оны 1, 5-р сард 48 ажиглалтаар нийт 80 Цагаан хумст бор шонхор бүртгэгдсэн бөгөөд үүнээс 41 нь цахилгаан дамжуулах шугамын талбайд, 39 нь салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайд байв.

СН-ийн үндэслэл. **Суурь судалгааны үеэр энэ зүйл бүртгэгдсэн хэдий ч талбайн хувьд ЕААА нь зүйлийн ЕОО-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.02%). Зүйлийн өргөн тархац, дэлхийн популяцийн том хэмжээг харгалзвал Төслийн ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (1,200 – 2,000 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд Цагаан хумст бор шонхор нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

[71] Gombobaatar, S. and Monks, E.M. (compilers) et al. (2011). Regional Red List Series Vol 7. Birds. Zoological Society of London, National University of Mongolia and Mongolian Ornithological Society.

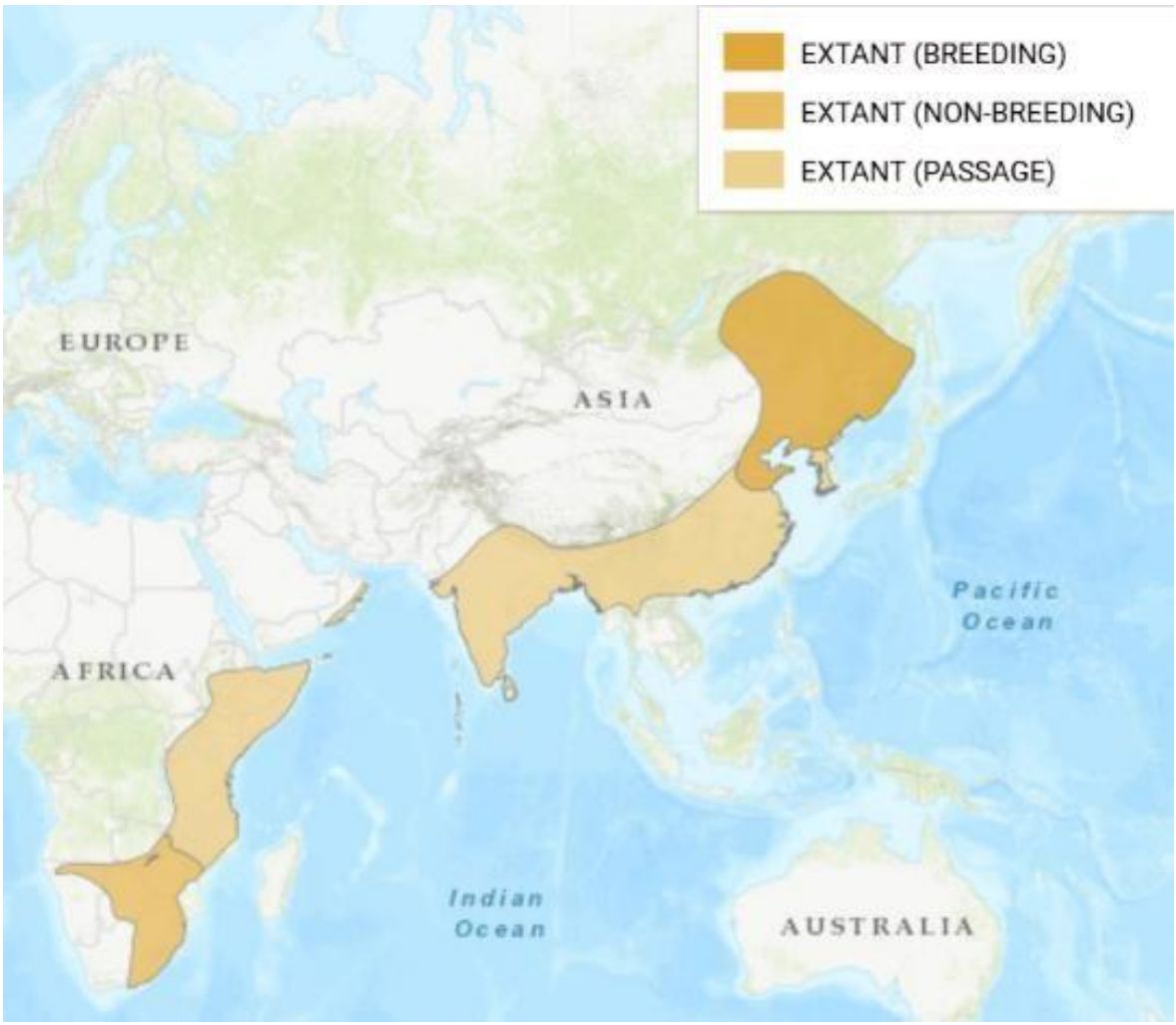
[72] BirdLife International. 2021. Falco naumanni. The IUCN Red List of Threatened Species 2021: e.T22696357A205768513. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2021-3.RLTS.T22696357A205768513.en.

13. Falco amurensis – Amur Falcon (Амарын шонхор)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
LC	LC	C	-	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Амарын шонхор нь Оросын зүүн хэсэг, Монгол, Хятадын зүүн хойд хэсэгт үүрлэж, Хятадын өмнөд хэсэг, Өмнөд Ази, Сахарын өмнөд Африкт өвөлждөг нүүдлийн зүйл юм. Тооцоолсон EOO нь 3,450,000 км², дэлхийн популяцийн хэмжээ 300,000 – 1 сая бодгаль (буюу 200,000 – 667,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль). Энэ зүйл Монголд үүрлэхээр ирдэг бөгөөд 5-р сард ирж, 9-р сард өвөлжөө рүүгээ явдаг. Үүрлэх тархацдаа Амарын шонхор ой, ойт хээр, ойтой голын хөндий, хээр дэх тасархай ойн бургас, нарс, шинэс, улиас, хайлас, хус мод, мөн Говь цөл дэх модонд үүрлэдэг. Нүүдлийн үед ганц бодгаль эсвэл 4-30 бодгальтай сүрэг ил хээр, нуур, голын хөндийд тохиолддог. Монгол дахь үүрлэх газарт малын хэт бэлчээрлэлт нь олзны зүйлийн хүртээмж, үүрлэх, хоргодоход ашигладаг Одой хайласан (Ulmus pumila) төгөлийн сэргэлтэд нөлөөлдөг амьдрах орчны доройтолд (ган гачгийг оруулан) нөлөөлдөг. Мөн нүүдлийн замдаа (ялангуяа Энэтхэгийн Нагаланд дахь нүүдлийн чухал зогсоол газарт) хавчлагад өртөмтгий боловч олон улсын хамгааллын хүчин чармайлтын үр дүнд 2013 оноос хойш энэ нутагт ан агнуур гараагүй.[73] Энэ зүйлийг IUCN болон Монгол орны Улаан дансанд ерөнхийдөө Анхааралд өртөхөөргүй гэж үнэлсэн. 2024 оны 9 сарын суурь судалгааны үеэр салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайд 2 ажиглалтаар хоёр (2) бодгаль бүртгэгдсэн. Түүнчлэн iNaturalist, eBird, GBIF зэрэг онлайн мэдээллийн санд EAAA-д бүртгэл мэдээлэгдээгүй боловч Ханбогд, Цогтцэций сумын орчимд (ЦДАШ / Оюу толгойн өмнөд төгсгөлөөс дор хаяж 30-40 км зайтай) олон ажиглалт мэдээлэгдсэн.**

CH-ийн үндэслэл. **Суурь судалгааны үеэр хоёр Амарын шонхор бүртгэгдсэн хэдий ч зүйлийн маш том дэлхийн популяци, өргөн тархацыг харгалзвал Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 3,000 – 10,000 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд Амарын шонхор нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

[73] BirdLife International (2021). Species factsheet: Amur Falcon Falco amurensis. Downloaded from https://datazone.birdlife.org/species/factsheet/amur-falcon-falco-amurensis

14. Oenanthe deserti – Desert Wheatear (Цөлийн чогчиго)

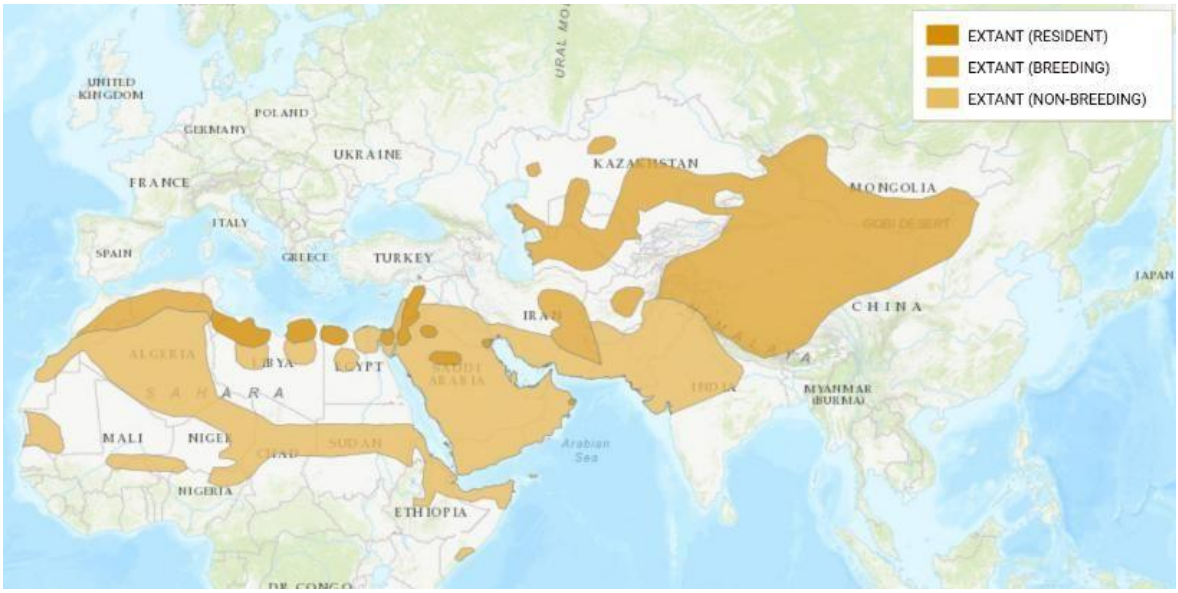
IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
LC	LC	C	-	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Цөлийн чогчиго нь газарзүйн маш өргөн тархацтай, жижиг биетэй нүүдлийн бор шувуунхан бөгөөд Төв болон Баруун Азид (Монголыг оруулан), мөн баруун хойд Африкийн зарим хэсэгт үүрлэж, Хойд Африк, Ойрх Дорнод, Баруун өмнөд Азид өвөлждөг. Тооцоолсон ЕОО нь 21,400,000 км². Дэлхийн популяцийн хэмжээг тоогоор тодорхойлоогүй ч Европ дахь популяци (зүйлийн дэлхийн тархацын 5%-иас бага) ойролцоогоор 220 – 2,200 гэж тооцоолсон тул дэлхийн популяцийн хэмжээ 44,000 – 440,000 байж болох юм (гэвч үүнийг баталгаажуулах шаардлагатай). Зүйлийн бууралт эсвэл томоохон аюулын нотолгоо байхгүй тул популяцийн чиг хандлага тогтвортой. Монголд энэ зүйл үүрлэхээр ирдэг бөгөөд цөлөрхөг хээр, Говь цөл, уулын хөндий, нуур, голын хөндий дэх малчдын буудал, суурин газарт сийрэг бут, залуу заг мод бүхий хуурай, ил, элсэрхэг амьдрах орчин, сийрэг ургамалжилттай газар, бут бүхий хад**

чулууг илүүд үздэг. Нүүдлийн үед цөлөрхөг хээр, Говь цөлийн ил газраар ганцаар, хосоороо эсвэл жижиг сүргээр дайран өнгөрдөг. Зүйлд одоогоор учирч буй, хангалттай ноцтой гэж үздэггүй аюулд ган гачиг, уул уурхай, малын хэт бэлчээрлэлт, хүний үймээнээс үүдэлтэй амьдрах орчны алдагдал, доройтол багтана.

Суурь судалгааны үеэр 2024 оны 8, 9-р сар болон 2025 оны 4, 5-р сард 116 ажиглалтаар нийт 147 бодгаль бүртгэгдсэн бөгөөд үүнээс 55 нь цахилгаан дамжуулах шугамын талбайд, 92 нь салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайд байв.

СН-ийн үндэслэл. **Суурь судалгааны үеэр Цөлийн чоргиго олон тоогоор бүртгэгдсэн хэдий ч талбайн хувьд ЕААА нь зүйлийн ЕОО-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.02%). Түүнчлэн зүйлийн том, тогтвортой гэж сэжиглэж буй дэлхийн популяци, чиг хандлага, мөн өргөн тархацыг харгалзвал Төслийн ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 440 – 4,400 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд Цөлийн чоргиго нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

15. Corvus dauuricus – Daurian Jackdaw

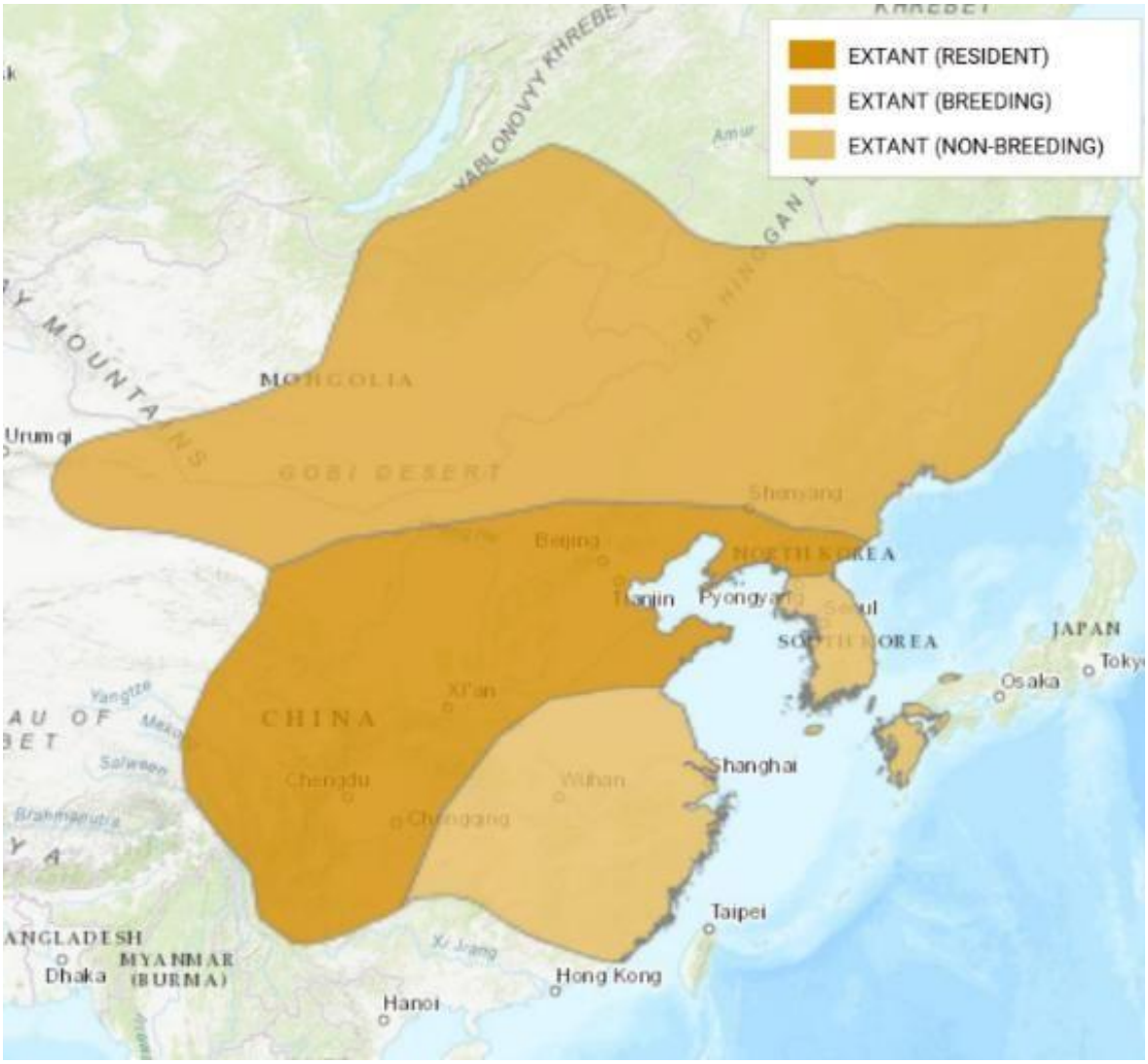
IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	СН-д хамаарах эсэх
LC	LC	C	-	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Corvus dauuricus нь хэрээний овгийн нүүдлийн шувуу бөгөөд Монголын зүүн, өмнөд хэсэг, Хятадын хойд, зүүн хойд хэсэг, Оросын зарим хэсэгт үүрлэж, Хятад, Солонгосын хойгт өвөлждөг. Тооцоолсон ЕОО нь 5,450,000 км². Дэлхийн популяцийн хэмжээг тоогоор тодорхойлоогүй ч энэ зүйл орон нутагтаа түгээмэл гэж тэмдэглэгддэг. Хятадад 10,000 – 100,000 үүрлэгч хос, нэмэлт 50 – 1,000 өвөлжигч бодгаль, Орост нэмэлт 10,000 – 100,000 үүрлэгч хос, Солонгост 10,000 хос байдаг гэж тооцоолдог. Популяцийн чиг хандлага тогтвортой, томоохон аюулын нотолгоо байхгүй тул IUCN-ийн Улаан дансанд Анхааралд өртөхөөргүй гэж үнэлэгдсэн.[74]**

Монголд энэ зүйлийг үүрлэхээр ирэгч, хэсэгчлэн нүүдэллэгч гэж үздэг бөгөөд ихэвчлэн уулын тайгын ойн зах дахь хуучин навчит болон холимог ой, ойт хээр, уулын хээр, голын хөндийд амьдардаг. Намрын нүүдлийн үеэр ойт хээр, ил хээр, голын хөндийн ил амьдрах орчноор дайран өнгөрөх 200 – 500 шувуутай сүрэг үүсгэдэг. Цөл эсвэл цөлөрхөг хээрийн амьдрах орчинд тохиолддог гэж тэмдэглэгдээгүй.[75]

2024 оны 9 сарын суурь судалгааны үеэр цахилгаан дамжуулах шугамын талбайд нийт 50 бодгаль (түс бүр 25 шувуутай 2 сүрэг) ажиглагдсан.

СН-ийн үндэслэл. **Суурь судалгааны үеэр энэ зүйл бүртгэгдсэн хэдий ч талбайн хувьд ЕААА нь зүйлийн ЕОО-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.06%). Зүйлийн том, тогтвортой гэж сэжиглэж буй дэлхийн популяци, чиг хандлага, өргөн тархацыг харгалзвал Төслийн ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (боломжит үндэсний популяцийн тооцоонд үндэслэн дор хаяж 600 – 4,200 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд Corvus dauuricus нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

[74] BirdLife International. 2024. Corvus dauuricus. The IUCN Red List of Threatened Species 2024: e.T22705935A263818969. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2024-2.RLTS.T22705935A263818969.en.

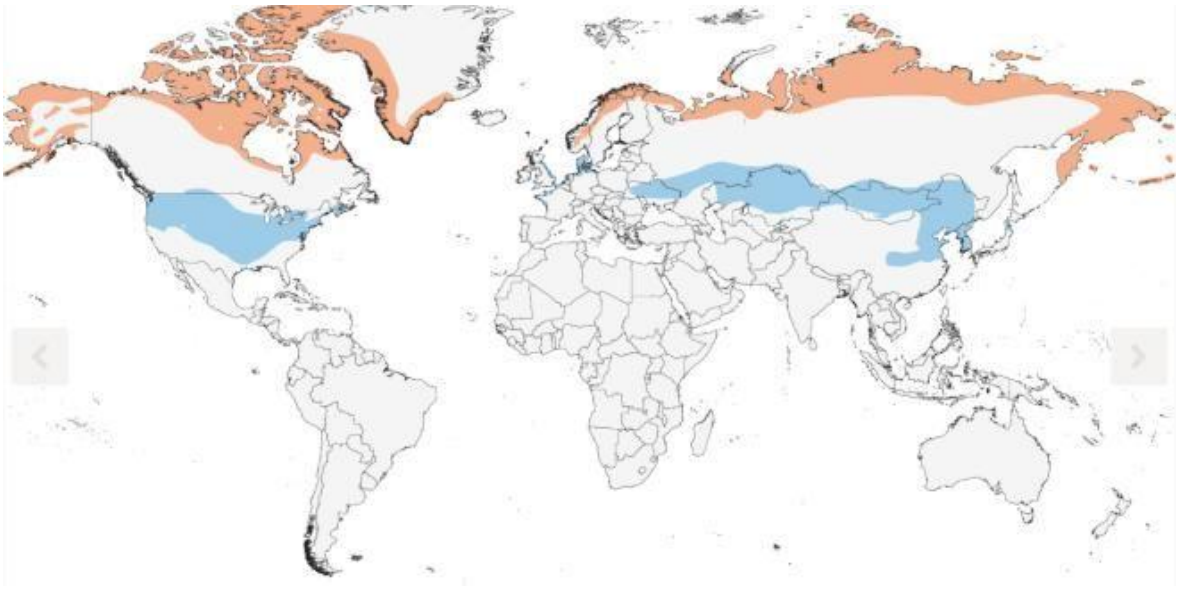
[75] Gombobaatar, S. and Monks, E.M. (compilers) et al. (2011). Regional Red List Series Vol 7. Birds. Zoological Society of London, National University of Mongolia and Mongolian Ornithological Society.

16. Calcarius lapponicus – Lapland Longspur

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	СН-д хамаарах эсэх
LC	LC	C	-	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Calcarius lapponicus нь элбэг тохиолддог нүүдлийн шувуу бөгөөд үүрлэх тархац нь Канадын хойд хэсэг, Аляска, Гренланд, Оросын хойд хэсэг зэрэг Арктикийн бүс нутгийг хамарч, Төв Ази (Монголыг оруулан), Хятадын зүүн хойд хэсэг, АНУ-ын эх газарт өвөлждөг.[76] Тооцоолсон EOO нь 38,900,000 км², дэлхийн популяци нь ойролцоогоор 71 – 169 сая бэлгийн төлөвшсөн бодгаль бүхий маш том хэмжээтэй, популяцийн чиг хандлага тогтвортой, бага зэрэг өсөж буй тул IUCN болон Монгол орны Улаан дансанд Анхааралд өртөхөөргүй ангилалтай.[77] 2024 оны 11 сар болон 2025 оны 1 сарын суурь судалгааны үеэр 35 ажиглалтаар нийт 475 шувуу ажиглагдсан бөгөөд дийлэнх нь (429 бодгаль) салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайд бүртгэгдсэн.**

СН-ийн үндэслэл. **Зүйлийн маш том дэлхийн популяци, газарзүйн тархацыг харгалзвал Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 710,000 – 1,690,000 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд Calcarius lapponicus нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

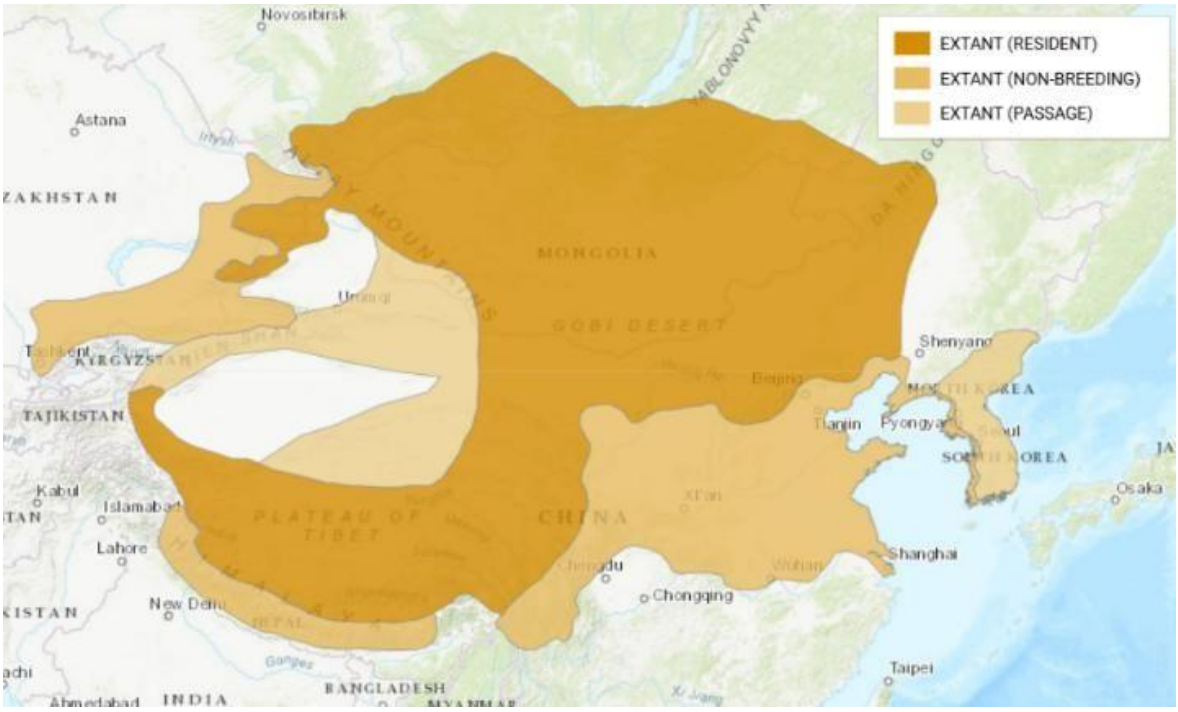

17. Buteo hemilasius – Upland Buzzard (Шилийн сар)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	СН-д хамаарах эсэх
LC	LC	C	-	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Шилийн сар нь үүрлэх тархац нь Монгол, Орос, Говь цөл, Төвдийн өндөрлөгийг хамардаг, үүрлэдэггүй тархац нь Хятадын хойд хэсэг, Солонгосын хойг, Бутан, Балба, Энэтхэгийн хойд хэсэг, Казахстаны баруун хэсэг, Киргизийг хамардаг нүүдлийн махчин шувуу юм. Тооцоолсон ЕОО нь 7,990,000 км². Дэлхийн популяцийн хэмжээг тоогоор тодорхойлоогүй ч 10,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгалиас давна гэж тооцоолдог. Мөн тархацынхаа ихэнх хэсэгт цөөн эсвэл ховор тохиолддог гэж тэмдэглэгддэг. Томоохон аюулын нотолгоо байхгүй тул популяцийн чиг хандлагыг тогтвортой гэж сэжиглэдэг боловч олзны зүйлийн (жишээ нь, үлийн цагааны популяци) хүртээмжээс хамааран хэлбэлзэж болно.[78] Шилийн сар нь Монголд түгээмэл оршин суугч үүрлэгч бөгөөд ихэвчлэн голын хөндий, ойт хээр, уулын хээр, цөлөрхөг хээрийн амьдрах орчинд байгалийн (хад, чулуу, газар, мод) болон хиймэл (хаягдсан барилга, малын хашаа, шон, тулгуур) суурь дээр үүр засдаг. Монголд хийсэн хээрийн судалгаагаар олзны зүйл элбэгтэй газарт Шилийн сар хиймэл үүрний тавцан (жишээ нь, өндөр хүчдэлийн цахилгааны шугамын шон, тулгуур)-г илүү их ашиглаж болохыг харуулсан.[79] Энэ зүйлд учирч буй зарим аюулд амьдрах орчны алдагдал, доройтол, цахилгаан дамжуулах шугамд мөргөх, цахилгаанд цохиулах, малын бэлчээрийн хэт ачаалал багтана. 2024 оны 8, 9-р сар болон 2025 оны 4, 5-р сарын судалгааны үеэр 13 ажиглалтаар нийт 13 бодгаль бүртгэгдсэн бөгөөд үүнээс найм нь салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайд, тав нь цахилгаан дамжуулах шугамын талбайд ажиглагдсан.**

СН-ийн үндэслэл. **Суурь судалгааны үеэр энэ зүйл бүртгэгдсэн хэдий ч талбайн хувьд ЕААА нь зүйлийн ЕОО-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.04%). Зүйлийн өргөн тархац, Төслийн талбайд бүртгэгдсэн бодгалийн тоотой харьцуулахад харьцангуй том популяци, тогтвортой популяцийн чиг хандлага, зүйлд томоохон аюул учирч буй нотолгоо байхгүйг харгалзвал Төслийн ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 100 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд Шилийн сар нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

[76] Hussell, D. J. T. and R. Montgomerie (2024). Lapland Longspur (Calcarius lapponicus), version 1.1. In Birds of the World (S. M. Billerman, B. K. Keeney, P. G. Rodewald, and T. S. Schulenberg, Editors). Cornell Lab of Ornithology, Ithaca, NY, USA. https://doi.org/10.2173/bow.laplon.01.1

[77] BirdLife International. 2017. Calcarius lapponicus (amended version of 2016 assessment). The IUCN Red List of Threatened Species 2017: e.T22721033A111138693. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2017-1.RLTS.T22721033A111138693.en.

[78] BirdLife International (2021). Species factsheet: Upland Buzzard Buteo hemilasius. Downloaded from https://datazone.birdlife.org/species/factsheet/upland-buzzard-buteo-hemilasius

[79] Gombobaatar, S. and Monks, E.M. (compilers) et al. (2011). Regional Red List Series Vol 7. Birds. Zoological Society of London, National University of Mongolia and Mongolian Ornithological Society.

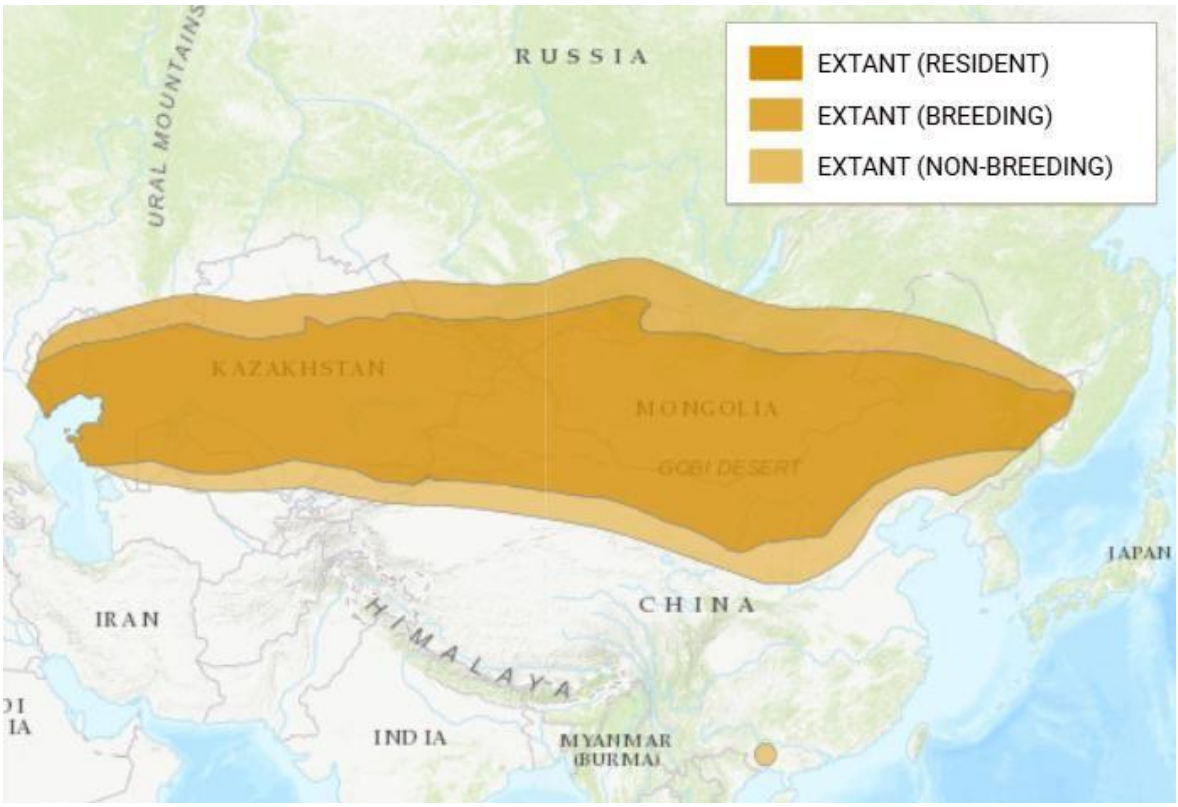
18. Syrrhaptes paradoxus – Pallas's Sandgrouse (Нохой шаазгай)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
LC	LC	C	-	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Нохой шаазгай нь Монгол, Казахстаныг оруулан Төв Ази даяар тохиолддог хэсэгчлэн нүүдэллэгч шувуу юм. Ихэвчлэн намхан, сийрэг өвс эсвэл сөөг бүхий хээр, хагас цөл, Говь цөлийн амьдрах орчны тэгш газар, толгодлог гадаргуу, уулын хөндийд амьдардаг. Мөн шавранцар, элсэрхэг эсвэл чулуурхаг хөрсийг илүүд үздэг гэж сэжиглэдэг. Монголд энэ зүйл жилийн турш тус улсад байдаг оршин суугч үүрлэгч юм. Тооцоолсон EOO нь 8,750,000 км².[80] Дэлхийн популяцийн хэмжээг тоогоор тодорхойлоогүй ч 2005 оны нэгэн судалгаагаар Монгол дахь популяцийг (Алтайн өвөр говийн популяцийг оруулалгүй) ойролцоогоор 3 сая гэж үзсэн.[81] 2009 оны судалгаагаар Хятад дахь популяцийг 100 – 10,000 үүрлэгч хос, 50 – 1,000 өвөлжигч бодгаль гэж тооцоолсон. Аливаа бууралт эсвэл томоохон аюулын нотолгоо байхгүй тул популяцийн чиг хандлагыг тогтвортой гэж сэжиглэдэг бөгөөд иймд IUCN болон Монгол орны Улаан дансанд Анхааралд өртөхөөргүй ангилалтай.**

2024 оны 8 сараас 2025 оны 5 сарын хооронд хийсэн суурь судалгаа бүрийн үеэр 99 ажиглалтаар нийт 610 шувуу ажиглагдсан бөгөөд дийлэнх нь салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайд илэрсэн.

CH-ийн үндэслэл. **Суурь судалгааны үеэр энэ зүйл олон тоогоор бүртгэгдсэн хэдий ч зүйлийн өргөн тархац, тогтвортой популяцийн хэмжээ, чиг хандлага (зөвхөн Монголд, Алтайн өвөр говийг оруулалгүйгээр дор хаяж 3 сая шувуу), зүйлд томоохон аюул учирч буй нотолгоо байхгүйг харгалзвал Төслийн ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 30,000 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд Нохой шаазгай нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

[80] BirdLife International. 2024. Syrrhaptes paradoxus. The IUCN Red List of Threatened Species 2024: e.T22692980A263662143. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2024-2.RLTS.T22692980A263662143.en.

[81] Gombobaatar, S. and Monks, E.M. (compilers) et al. (2011). Regional Red List Series Vol 7. Birds. Zoological Society of London, National University of Mongolia and Mongolian Ornithological Society.

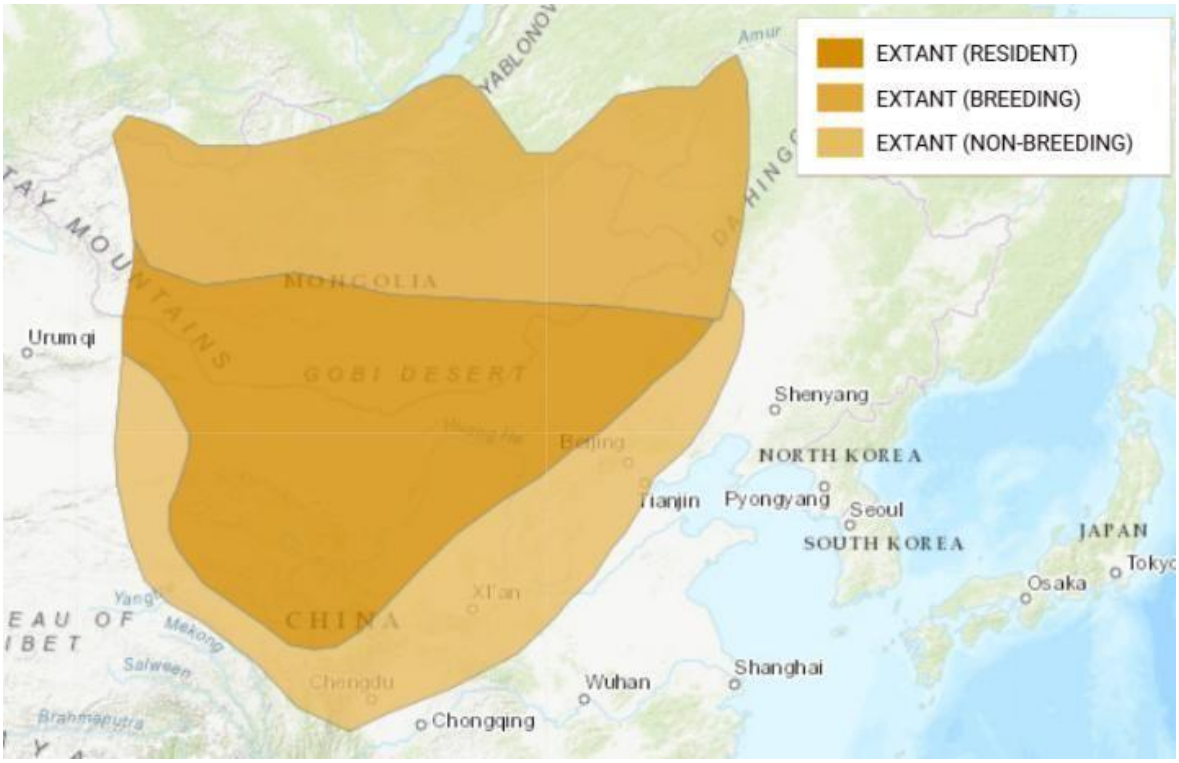
19. Melanocorypha mongolica – Mongolian Lark (Монгол болжмор)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
LC	LC	C	-	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Монгол болжмор нь Оросын өмнөд хэсгээс Монгол, Хятадын төв хэсэг хүртэл газарзүйн тархацтай, тооцоолсон EOO нь 3,840,000 км² бүхий жижиг биетэй нүүдлийн шувуу юм. Монголд энэ зүйл оршин суугч үүрлэгч бөгөөд тасархай өндөр өвс бүхий сийрэг ургамалжилттай, ил, хуурай амьдрах орчин, өндөр өвстэй хуурай нуур, голын хөндий, хээрийн амьдрах орчны уулын хөндийд үүрлэхийг илүүд үздэг.[82] Монголын хээрийн экосистемийн шувууны шалгуур зүйл гэж үздэг.[83] Дэлхийн популяцийн хэмжээг тоогоор тодорхойлоогүй ч 2009 оны судалгаагаар Хятад дахь популяцийг 1,000 – 10,000 нүүдэллэгч шувуу, 10,000 – 100,000 үүрлэгч хос, 50 – 10,000 өвөлжигч бодгаль гэж тооцоолсон. Популяцийн бууралт эсвэл зүйлд томоохон аюул учирч буй нотолгоо байхгүй тул Монгол болжморын популяцийн чиг хандлагыг тогтвортой гэж сэжиглэдэг бөгөөд иймд IUCN болон Монгол орны Улаан дансанд Анхааралд өртөхөөргүй ангилалтай.[84] Иймд одоогийн дэлхийн популяци мөн [эх хувьд тоо дутуу] -аас багагүй гэж таамаглана. 2024 оны 8 сараас бусад шувууны суурь**

судалгаа бүрийн үеэр 34 ажиглалтаар нийт 233 шувуу бүртгэгдсэн бөгөөд (10 бодгалиас бусад) бүгд салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайд бүртгэгдсэн.

СН-ийн үндэслэл. **Суурь судалгааны үеэр энэ зүйл олон тоогоор бүртгэгдсэн хэдий ч талбайн хувьд ЕААА нь зүйлийн ЕОО-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.05%). Зүйлийн өргөн тархац, тогтвортой популяцийн чиг хандлага, зүйлд томоохон аюул учирч буй нотолгоо байхгүйг харгалзвал Төслийн ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж [эх хувьд тоо дутуу]) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд энэ зүйл PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

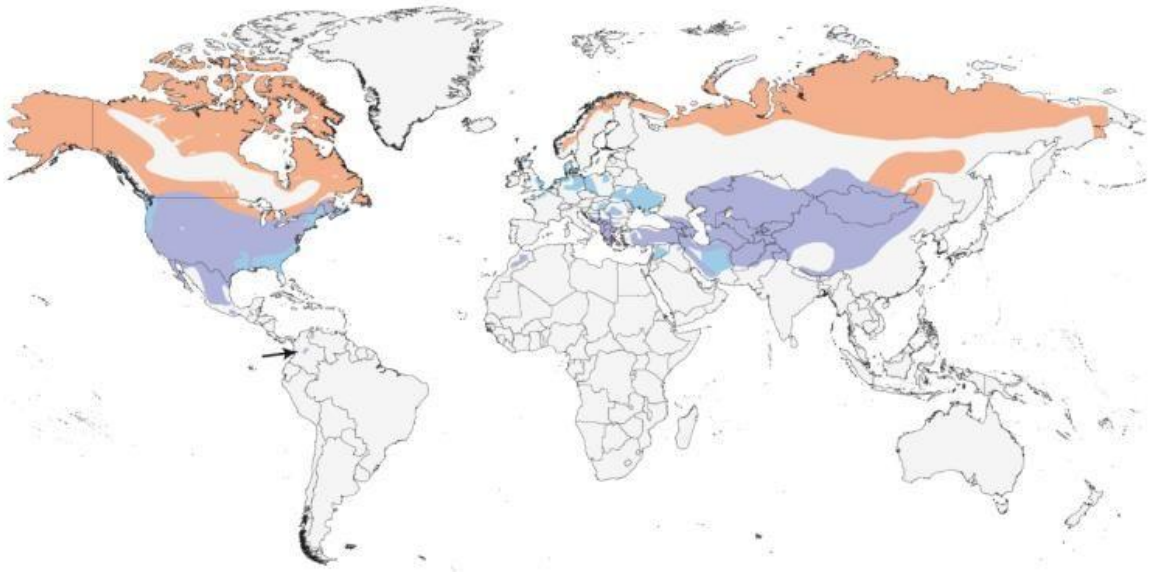

20. Eremophila alpestris – Horned Lark (Эвэрт болжмор)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	СН-д хамаарах эсэх
LC	LC	-	-	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Эвэрт болжмор нь Хойд Америк, Евразийн болон Оросын хойд хэсэгт тархсан, газарзүйн маш өргөн тархацтай нүүдлийн зүйл бөгөөд тооцоолсон ЕОО нь 45,400,000 км², дэлхийн популяцийн тооцоолсон хэмжээ 140 сая бодгаль.[85] Монголд энэ зүйл оршин суугч үүрлэгч бөгөөд өндөр уулын ил газар (уулын бэлийн нуга, хадархаг уул гэх мэт), тал, ойт хээр, цөлөрхөг хээр, уулын хөндий, гол, нуур зэрэг өргөн хүрээний амьдрах орчинд амьдардаг. 2024 оны 8 сараас 2025 оны 5 сарын хооронд бүх судалгааны сард 2,316 ажиглалтаар нийт 14,215 Эвэрт болжмор бүртгэгдсэн.**

СН-ийн үндэслэл. **Суурь судалгааны үеэр энэ зүйл маш олон тоогоор бүртгэгдсэн хэдий ч талбайн хувьд ЕААА нь зүйлийн ЕОО-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.006%). Зүйлийн маш том дэлхийн популяци (140 сая бодгаль) болон**

тархацыг харгалзвал Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 1.4 сая бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд энэ зүйл PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

[82] Ibid.

[83] Han, Zheng & Yang, Xi & Zhao, Xueqi & Tryjanowski, Piotr & Wang, Haitao. 2023. Mongolian Lark as an indicator of taxonomic, functional and phylogenetic diversity of steppe birds. Avian Research. 14. 100124. 10.1016/j.avrs.2023.100124.

[84] BirdLife International (2024). Species factsheet: Mongolian Lark Melanocorypha mongolica. Downloaded from https://datazone.birdlife.org/species/factsheet/mongolian-lark-melanocorypha-mongolica

[85] BirdLife International. 2019. Eremophila alpestris. The IUCN Red List of Threatened Species 2019: e.T22717434A137693170. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2019-3.RLTS.T22717434A137693170.en.

21. Ficedula albicilla – Red-throated Flycatcher

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
LC	LC	-	-	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Ficedula albicilla нь Евразийн хойд хэсэг болон Орост үүрлэж, Өмнөд болон Зүүн өмнөд Азид өвөлждөг нүүдлийн зүйл юм. Монголд оршин суугч үүрлэгч бөгөөд ихэвчлэн ой, ойн зурвас, хөдөөгийн цэцэрлэгт амьдарч, ... ойролцоо үүр засдаг [эх хувьд текст дутуу]; EOO нь 14,400,000 км². Дэлхийн популяцийн хэмжээг тоогоор тодорхойлоогүй ч зүйл ойн амьдрах орчноос дунд зэрэг хамааралтай бөгөөд үүрлэх болон үүрлэдэггүй тархацад модон бүрхэвч алдагдаж буй хурдыг харгалзан популяцийн чиг хандлага буурч байгаа гэж сэжиглэдэг.[86] Гэсэн хэдий ч дэлхийн популяцийн хэмжээ 10,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгалиас давна гэж үздэг, газарзүйн маш өргөн тархацтай**

тул IUCN-ийн Улаан дансанд Анхааралд өртөхөөргүй гэж үнэлэгдсэн. 2024 оны 8 сар болон 2025 оны 5 сарын суурь судалгааны үеэр 10 ажиглалтаар нийт 13 бодгаль бүртгэгдсэн бөгөөд бусад дөрвөн судалгааны сард бүртгэгдээгүй.

СН-ийн үндэслэл. **Суурь судалгааны үеэр энэ зүйл бүртгэгдсэн хэдий ч талбайн хувьд EAAA нь Ficedula albicilla-ийн EOO-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.02%). Түүнчлэн суурь судалгааны үеэр Төслийн талбайд ердөө 13 бодгаль ажиглагдсан. Судалгаагаар бүртгэгдсэн харьцангуй цөөн тоо, өргөн тархац, популяцийн бууралтын удаан хурд, томоохон аюул байхгүй (иймд IUCN болон Монгол орны Улаан дансны аль алинд нь Анхааралд өртөхөөргүй ангилалтай) зэргийг харгалзвал Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 30,000 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд энэ зүйл PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

[86] BirdLife International (2024). Species factsheet: Red-throated Flycatcher Ficedula albicilla. Downloaded from https://datazone.birdlife.org/species/factsheet/red-throated-flycatcher-ficedula-albicilla

Хүснэгт B-7-2: Хөхтөн амьтдын эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээ

Товчлол: CR – Устаж байгаа, EN – Устаж болзошгүй, VU – Эмзэг, NT – Ховордож болзошгүй, LC – Анхааралд өртөхөөргүй, VR – Нэн ховор, R – Ховор, EOO – Тархацын хүрээ, AOO – Эзэмшлийн талбай.

1. Gazella subgutturosa – Goitered Gazelle (Хар сүүлт зээр)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
VU	VU	R	✓	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Хар сүүлт зээр нь IUCN-ийн дэлхийн Улаан данс болон Монгол орны Улаан дансанд VU гэж орсон, нүүдэлчин зан төлөвтэй нүүдлийн зүйл юм. Энэ зүйл Төв Азийн хуурай бүс нутгийн цөл, цөлөрхөг хээр, хагас цөлийн өргөн хүрээний амьдрах орчинд, Монголд далайн түвшнээс дээш 2,700 м хүртэл амьдардаг. Тохиромжтой амьдрах орчинд говь болон намхан цөлийн уулын бэл, долгионт толгод, уулын хөндий, намгархаг хотгор, цөөрмийн орчим, тэгш тал багтана.[87] Ийм амьдрах орчин Төслийн ЕААА даяар тархсан. Хар сүүлт зээр мөн бэлчээр хайж, тархацынхаа хойд хэсэгт өвлийн их цастай газраас зайлсхийхийн тулд улирлын шилжилт хийдэг.**

Энэ зүйл Монгол, Хятадын баруун хойд хэсгээс Төв Ази (Казахстан, Туркменистан, Узбекистан, хязгаарлагдмал хэмжээгээр Тажикистан, Киргиз), Иран, Афганистан, Пакистан зэрэг Баруун Ази болон Өмнөд Кавказ хүртэл газарзүйн өргөн тархацтай. Хар сүүлт зээр Монгол, Хятадын Шинжааны Таримын сав газар, Казахстаны зарим хэсэгт өргөн тархсан хэвээр байгаа бөгөөд мэдэгдэж буй дэлхийн популяцийн нэлээд хэсэг нь Монголд байдаг. Гэвч хүчтэй хулгайн агнуур бараг бүх том сүргийг устгаж, Монгол дахь популяцийг 50 гаруй хувиар бууруулсан.

Ерөнхийдөө ан агнуур, хулгайн агнуур, малтай өрсөлдөх, шугаман дэд бүтэц, хашаанаас үүдэлтэй амьдрах орчны хуваагдал, саадын нөлөө, хэт бэлчээрлэлт, газрын хувиргалтаас (хөдөө аж ахуй, аж үйлдвэр, худалдааны бүтээн байгуулалтад) үүдэлтэй амьдрах орчны доройтол зэрэг гол аюул нь зүйлийн түүхэн тархацыг багасгаж, сүүлийн 14 жилд (гурван үе) популяцийг 30 гаруй хувиар бууруулахад нөлөөлсөн гэж тооцоолдог.[88]

2001 онд зүйлийн дэлхийн популяцийг 120,000 - 140,000 гэж тооцоолж байсан боловч түүнээс хойш тархац даяар популяци буурсан.[89] Одоогийн дэлхийн популяцийг 42,000-49,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгалиас бүрддэг гэж тооцоолдог[90].

WWF-ийн мэдээгээр Монголд энэ зүйл голдуу Дорноговь болон ЕААА байрладаг Өмнөговь аймагт тархсан (доорх зургийг үзнэ үү). 2012-2015 оны хооронд Дорноговь, Өмнөговьд (98,216 км²) хийсэн судалгаагаар тус нутаг дахь зүйлийн популяци 1,140-1,058 бодгалийн хооронд хэлбэлздэг бөгөөд энэ нь Хар сүүлт зээрийн хамгийн том ганц популяци гэж үзэгддэг.[91] Мөн судалгаагаар тооцоолсон популяцийн нягтшил (бодгаль/км²) (95%-ийн итгэх интервал) 0.5 (2012 оны намар)-аас 0.36 (2013 оны хавар) хооронд хэлбэлзэж байв.

Төслийн ЕААА-тай давхцдаг Оюу толгойн уурхайн төсөлд хийсэн зэрлэг амьтны хяналт шинжилгээний судалгаагаар уурхайн талбайд 2022 оны 1-10-р сард 97 сүрэгт хамаарах нийт 558 бодгаль, 2024 оны 1-10-р сард 184 сүрэгт хамаарах 767 бодгаль илэрсэн. 2022 онд нэг сүрэг дэх бодгалийн тоо 1-39 хооронд, дунджаар

сүрэгт 5.7 ± 0.6 зээр байв. Ажиглагдсан нийт сургийн 63.9% нь 1-5 бодгаль, 24.7% нь 6-10 бодгальтай, үлдсэн нь 11-33 бодгальтай сүрэг байв. Хамгийн олон бодгаль бүртгэгдсэн сар нь 2022 оны 1 сар бөгөөд ойролцоогоор 155 Хар сүүлт зээр байв. 2024 онд нэг сүрэг дэх бодгалийн тоо 1-14 хооронд, дунджаар сүрэгт 4.3 ± 0.6 бодгаль байв. 2024 онд ажиглагдсан сургийн 79% нь 1-5, 10% нь 6-10, 11% нь 11-18 бодгальтай байв. Нэг сард харагдсан хамгийн олон зээр 1-р сард 125 бодгаль ажиглагдсан бол зуны саруудад хамгийн бага тохиолдсон. 2022, 2024 оны аль алинд нь ажиглалт тутамд харагдсан бодгалийн дундаж/хамгийн их тооны мэдээлэл байхгүй.

Оюу толгойн уурхайн тайланд мэдээлсэн нягтшил нь 2022 оны 8 сард 0.23 бодгаль/км²-аас 2022 оны 1 сард 2.46 бодгаль/км², мөн 0.31 (2024 оны 8 сар)-ээс 2.37 (2024 оны 2 сар) бодгаль/км² байв. Эдгээр үр дүн нь өвлийн улиралд 1-р сард 8-р сараас (намар) илүү өндөр нягтшил илрүүлсэн ESIA-ийн суурь судалгаатай нийцэж байна. Гэвч зуны саруудад үр дүн ялгаатай бөгөөд Оюу толгойн уурхайн орчимд хамгийн бага тохиолдол ажиглагдсан бол судалгааны үеэр хамгийн олон бодгаль 2025 оны 5 сард ажиглагдсан. Оюу толгойн уурхайн тайланд сар бүр ажиглагдсан бодгаль/сургийн тодорхой бүртгэл байхгүй эсвэл зөрүүтэй тул эдгээрийг энд оруулаагүй (аль хэдийн танилцуулсан мэдээллээс бусад).

Оюу толгойн уурхайн төслөөс 2014, 2018, 2020 онд 58 Хар сүүлт зээрт хиймэл дагуулын хяналтын төхөөрөмж зүүсэн. 2021 оны 9 сараас 2022 оны 9 сарын хооронд төхөөрөмж зүүсэн 17 Хар сүүлт зээрийн байршлын мэдээллээр эдгээр бодгаль хүнс, ус, улирлын нөхцөлөөс хамааран 206 км²-аас 13,196 км² хүртэл, дунджаар 1,887.5 ± 759 км² талбайд шилжин явсан. 2022 оны 9 сараас 2023 оны 9 сарын хооронд төхөөрөмж зүүсэн 16 Хар сүүлт зээрийн байршлын мэдээллээр шилжилтийн хүрээ 210 км²-аас 23,763 км² нутаг дэвсгэр, дунджаар 3,573 км² байв.[92]

Төслийн суурь судалгааны үеэр 2024 оны 8 сар, 2025 оны 1 сар, 2025 оны 5 сарын судалгааны хугацаанд 14 ажиглалтаар нийт 51 бодгаль бүртгэгдсэн бөгөөд ажиглалт тутамд дунджаар 5.25 бодгаль байв. Хамгийн олон бодгаль 5-р сард (35 бүртгэл), 1-р сард (10 бүртгэл) ажиглагдсан.

CH-ийн үндэслэл. **Хар сүүлт зээр нь IUCN-ийн Улаан дансанд VU гэж орсон нүүдлийн зүйл тул CH-ийн 1(b) болон 3 дугаар шалгууруар үнэлнэ.**

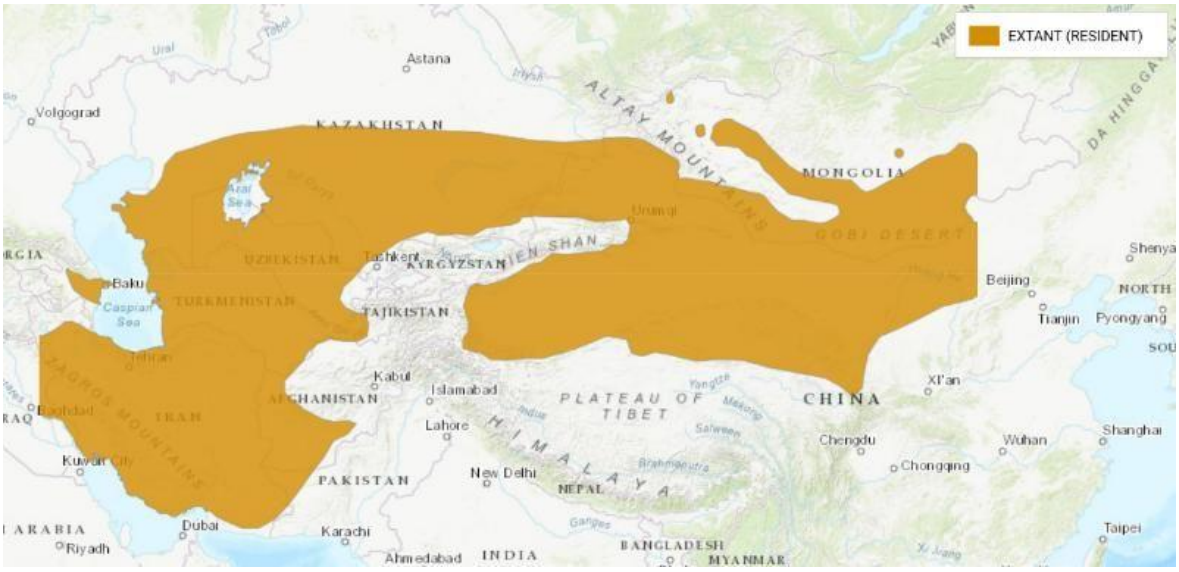
Төсөлтэй холбоотой үйл ажиллагаа нь түр хугацааны нутгийн нүүдэллэлт үүсгэж болох боловч Хар сүүлт зээрийн нутгийн популяцийг зүйлийн IUCN-ийн дэлхийн статусыг Устаж болзошгүй эсвэл Устаж байгаа болгон дээшлүүлэхүйц хэмжээгээр мэдэгдэхүйц бууруулахгүй гэж үзэж байна. Иймд Хар сүүлт зээр нь PS6-ийн 1 болон ESR6-ийн 2 дугаар шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

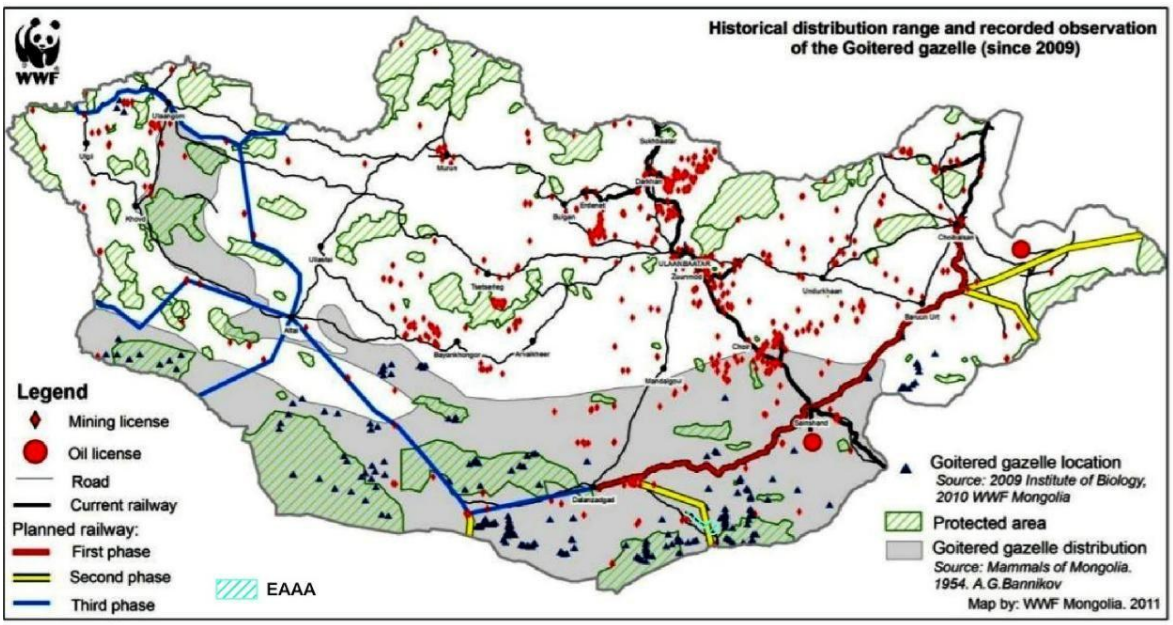
3(a) шалгуурыг хангахын тулд Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг буюу дор хаяж 420 – 490 бодгалийг тэтгэх ёстой.

Зүүн говь дахь Хар сүүлт зээрийн популяцийн нягтшилын хэд хэдэн тооцоо 2017 онд хийсэн судалгаа, мөн Оюу толгой (OT) уурхайн 2022, 2024 оны хяналт шинжилгээний судалгаанд үндэслэн байдаг. Оюу толгойн уурхайн 2024 оны хяналт шинжилгээний тайлангаас авсан хамгийн сүүлийн 2024 оны 0.31-2.37 бодгаль/км² популяцийн тооцоог 3,021 км² EAAA-д тохиолдож болох бодгалийн тоог тооцоолоход ашигласан бөгөөд энэ нь 937 – 7,160 бодгальтай тэнцэнэ.

Гэвч нягтшилын хэлбэлзэл нь улирлын нөхцөл, хүний үймээний цар хүрээ, хүнс, усны хүртээмжээс хамаардаг тул эдгээр популяцийн тооцоо EAAA-д хамаарах магадлал бага. Түүнчлэн Төслийн талбайд нийтдээ ердөө 51 бодгаль ажиглагдсан (өөр өөр судалгааны сард давхар тоологдсон байж болзошгүй оршин суугч идээшилж буй бодгаль/сүргийг тооцохоос өмнө ч). Үүнтэй адил ОТ уурхайн талбайд 2022, 2024 онд нийт 558 болон 767 бодгаль (тус тус) бүртгэгдсэн хэдий ч сар бүр ажиглагдсан бодгаль оргил саруудад (1, 2-р сар) ойролцоогоор 150 бодгалиас хэтрэхгүй байгаа тул нийт ажиглагдсан бодгаль нь нутгийн популяци дахь өвөрмөц бодгалийн бодит тоотой тэнцэх магадлал бага. Ерөнхийдөө Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ.

Иймд Хар сүүлт зээр нь PS6-ийн 3(а) болон ESR6-ийн 4(а) шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

Map 6. Distribution and point locations of the Goitered gazelle after 2009.

[87] B. Lkhagvasuren, B. Chimeddorj, D. Sanjmyatav. 2011. Barrier to Migration: Case Study Mongolia. Analysing the Effects of Infrastructure on Migratory Terrestrial

Mammal in Mongolia. CMS. UNEP. Available at: https://www.cms.int/sites/default/files/publication/Inf_23_Migration_Barriers_WWF_Mongolia_E.pdf

[88] IUCN SSC Antelope Specialist Group. 2017. Gazella subgutturosa. The IUCN Red List of Threatened Species 2017: e.T8976A50187422. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2017-2.RLTS.T8976A50187422.en.

[89] Mallon, D.P. and Kingswood, S.C. 2001. Antelopes. Part 4: North Africa, the Middle East, and Asia. Global Survey and Regional Action Plans. IUCN, Gland, Switzerland.

[90] IUCN SSC Antelope Specialist Group. 2017. Gazella subgutturosa. The IUCN Red List of Threatened Species 2017: e.T8976A50187422.

[91] B. Buuveibaatar, S. Strindberg, P. Kaczensky, J. Payne, B. Chimeddorj, G. Naranbaatar, S. Amarsaikhan, B. Dashnyam, T. Munkhzul, T. Purevsuren, D.A. Hosack and T. K. Kuller. 2017. Mongolian Gobi supports the world's largest population of Kulan (Equus hemionus) and Goitered gazelles (Gazella subgutturosa).

[92] 2022 and 2024 Environmental Management Plan Implementation Report for Oyu Tolgoi Copper-Gold Mining Project located in Khanbogd Soum, Umnogovi Province. 2022 Report available at: https://admin.ot.mn/wp-content/uploads/AER_2022.pdf. 2024 Report made available through communication with Oyu Tolgoi Mine and facilitated by the Client.

2. Ovis ammon – Argali (Аргаль)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
NT	R	EN	✓	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Аргаль нь CMS-ийн II хавсралтын дагуу нүүдлийн зүйлд тооцогддог зэрлэг хонины зүйл юм.[93] Энэ зүйл Монгол, Хятадын хойд хэсэг, Орос дахь Алтайн нуруу, Казахстаны зүүн хэсэг, Киргизийн зүүн хэсэг, Узбекистаны зүүн хэсэг, Тажикистаны зүүн хэсэг, Балбын хойд хэсэг, Энэтхэгийн хойд хэсэг, Афганистаны зүүн хойд хэсэгт тархсан. Зүйлийн ЕОО нь 11,825,000 км² бөгөөд АОО-г тоогоор тодорхойлоогүй. CMS-ийн 2014 оны мэдээгээр дэлхийн популяцийг 107,000 гэж тооцоолсон боловч IUCN-ийн Улаан дансны үнэлгээгээр энэ тоо хамаагүй бага гэж сэжиглэдэг.[94]**

Аргаль нь Төв Азийн өргөн нутагт долгионт толгод, уул, хээрийн хөндий, хадархаг цохиос, хавцал, тэгш өндөрлөг, ил цөлийн амьдрах орчинд амьдардаг. Монголд Аргаль (O. a. ammon болон O. a. dawrini дэд зүйлийг оруулан) Монголын томоохон хэсэгт өргөн боловч тасархай тархсан. Монголын баруун хэсэгт өмнө нь аргаль байсан томоохон нутагт одоо энэ зүйл байхгүй болсон. Зүйлийн одоогийн тархацад Алтай, Алтайн өвөр, Говь-Алтай, Хангай, Хэнтий, Хөвсгөлийн нурууны хэсгүүд, мөн Говь цөл дэх тусгаарлагдсан нутгууд багтана. Тодруулбал, Монгол Алтай болон Говь-Алтайн нуруу, голчлон Хангайн нурууны баруун болон өмнөд хэсэгт тусгаарлагдсан популяциуд байдаг. Бусад популяциуд Зүүнгарын говь, Их говь, Алтайн өвөр говь, Алашаны говь, Дундад говь, зүүн говьд тасархай хадгалагдан үлджээ. Аргаль сүрэглэн амьдардаг бөгөөд 2-150 бодгальтай бүлгээр амьдардаг.[95] Монголын говийн хээрт ойролцоох усны эх үүсвэрийн хүртээмж болон тухайн нутгийн хадархаг цохиосны хэмжээтэй пропорциональ байдлаар Аргалийн эзэмшил нэмэгддэг нь тогтоогдсон.[96]

Шинжлэх ухааны академийн тус улсын хэмжээнд хийсэн судалгаагаар 2009 онд үндэсний популяцийг 17,903 орчим гэж тооцоолсон бол 2009 онд хийсэн өөр нэг судалгаагаар 26,155 бодгаль гэсэн тооцоо гарсан. Шинжлэх ухааны академийн 2001 оны судалгаагаар мөн Монголын говийн бүс нутагт 10,000 – 12,000 Аргаль, Алтайн бүс нутагт (Монголын баруун хойд хэсэг) 3,000 – 5,000 Аргаль амьдарч байна гэж тооцоолсон. Өмнөд говийн бүс нутгийн Дундговь, Өмнөговь, Дорноговь аймгийн Аргалийн популяцийн 2009 оны судалгааны хүрээнд популяцийн нягтшилыг тооцоолсон бөгөөд км² тутамд 0.0187 амьтан (± 0.0054 стандарт алдаа) байв.[97] Бүс нутгийн боломжит тархалтын мэдээллээс харахад Аргаль Монголын баруун болон төв хэсэгт буурсаар байгаа бол зүүн хэсэгт популяци тэлж байгаа бололтой. Монголын өмнөд хэсэгт (зүүн өмнөд говийн бүс нутаг гэх мэт) Аргалийн популяци харьцангуй тогтвортой бололтой.[98]

Энэ зүйлийн гол аюулд мах, эврийн худалдаанд (Хятадын уламжлалт анагаах ухаанд хэрэглэдэг) зориулсан хулгайн агнуур, малтай өрсөлдөх, малд шахагдах (магадгүй өвчин дамжих), хүний үйл ажиллагааны үймээнээс (жишээ нь, уул уурхай, шугаман дэд бүтцийн бүтээн байгуулалт, олон улсын хилийн хашаа) үүдэлтэй амьдрах орчны алдагдал, хуваагдал багтана.

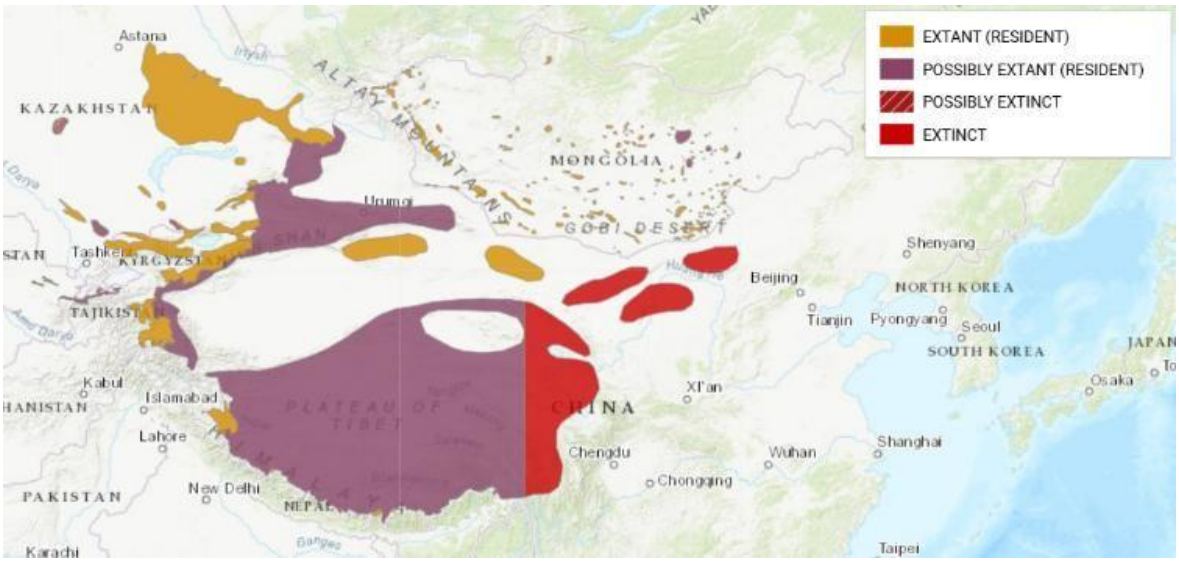
2024 оны 8 сараас 2025 оны 5 сарын суурь судалгаагаар нэг ч бодгаль бүртгэгдээгүй боловч нутгийн малчидтай хийсэн ярилцлагаар салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбай доторх Зогдор ууланд дөрвөн өөр байршилд 3-11 бодгальтай бүлгүүд ажиглагдсан болох нь тогтоогдсон. Аргаль Төслийн салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбай доторх уулсын хооронд улирлаар шилжин нүүдэллэдэг байх магадлалтай. GBIF-д Номгон, Баян-Овоогийн ойролцоо, EAAA-гаас хамгийн ойртоо 70 км орчим зайд энэ зүйлийн нэг ажиглалт бүртгэгдсэн.[99]

СН-ийн үндэслэл. **Аргаль нь Монгол орны Улаан дансанд Ховордсон гэж үнэлэгдсэн нүүдлийн зүйл тул СН-ийн 1(c) болон 3 дугаар шалгууруар үнэлнэ.**

Монгол дахь Аргалийн популяцийг 17,903 гэж тооцоолсон бөгөөд зургаан суурь судалгааны үеэр шууд ажиглагдсан бодгаль байхгүй, ярилцлага өгсөн нутгийн малчдын мэдээлсэн тоо Төслийн талбайд хамгийн ихдээ 44 Аргалиас хэтрэхгүй байх магадлалтай. Reading et. al (2020)-ийн тооцоолсон км² тутамд 0.0187 амьтан гэсэн популяцийн нягтшилд үндэслэн 3,021 км² EAAA-д нийт 57 бодгаль тохиолдож болох бөгөөд энэ нь Монголын популяцийн 0.32%-ийг эзлэх тул зүйлийн чухал бөөгнөрөл гэж үзэхгүй. Түүнчлэн энэ зүйл дэлхийн болон үндэсний хэмжээнд маш өргөн тархацтай. Энэ зүйл Төслийн талбайд байсан ч EAAA нь EN жагсаалтад орсон энэ зүйлийн чухал бөөгнөрлийг агуулах магадлал багатай гэж үзнэ.

Иймд Аргаль нь PS6-ийн 1 эсвэл ESR6-ийн 2 дугаар шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

Үүнтэй адил суурь судалгааны үеэр шууд ажиглалт байхгүй, Төслийн талбайд зүйлийн тохиолдол, элбэгшил бага байгаа тул Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 1,070 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд энэ зүйл PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

[93] Appendices I and II of the Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS) Effective 22nd May, 2020. https://www.cms.int/sites/default/files/basic_page_documents/appendices_cop13_e_0.pdf

[94] Reading, R., Michel, S. & Amgalanbaatar, S. 2020. Ovis ammon. The IUCN Red List of Threatened Species 2020: e.T15733A22146397. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2020-2.RLTS.T15733A22146397.en.

[95] Ibid.

[96] Murdoch, J., Reading, R., Amgalanbaatar, S., Winigard, G., and Lkhagvasuren, B. 2017. Ecological interactions shape the distribution of a cultural ecosystem service: Argali sheep (Ovis ammon) in the Gobi-Steppe of Mongolia. Biological Conservation (209):315-322.

[97] Reading, R., Amgalanbaatar, S., Mix, H., and Lhagvasuren, B. 2009. Argalis Ovis ammon surveys in Mongolia's South Gobi. Oryx 31(4): 285-294. doi:10.1046/j.1365-3008.1997.d01-17.x

[98] Ibid.

[99] Global Biodiversity Information Facility. 2025. Recorded Occurrences of the Argali (Ovis ammon). Available at: https://www.gbif.org/occurrence/map?country=MN&taxon_key=2441122

3. Capra sibirica – Siberian Ibex (Янгир)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
NT	NT	R	-	-	✓	Үгүй

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Янгир нь Монгол (Алтай, Говь-Алтай, Хангай, Саяны нуруу), Хятадын баруун хойд хэсэг, Оросын өмнөд хэсэг зэрэг Төв Азийн уулархаг бүс нутагт амьдардаг туурайтан зүйл юм. Далайн түвшнээс дээш 500 м-ээс 5,500 м хүртэл уулын нуруу, тусгаарлагдсан уул, ил уулын нуга, хадан цохио, хадархаг цохиосонд амьдардаг. Өндрөөр нүүдэллэгчийн хувьд өвлийн улиралд нам дор газар руу шилжиж, ургамал ихтэй хөндийн ёроол руу буудаг. Цөл, намхан уул,**

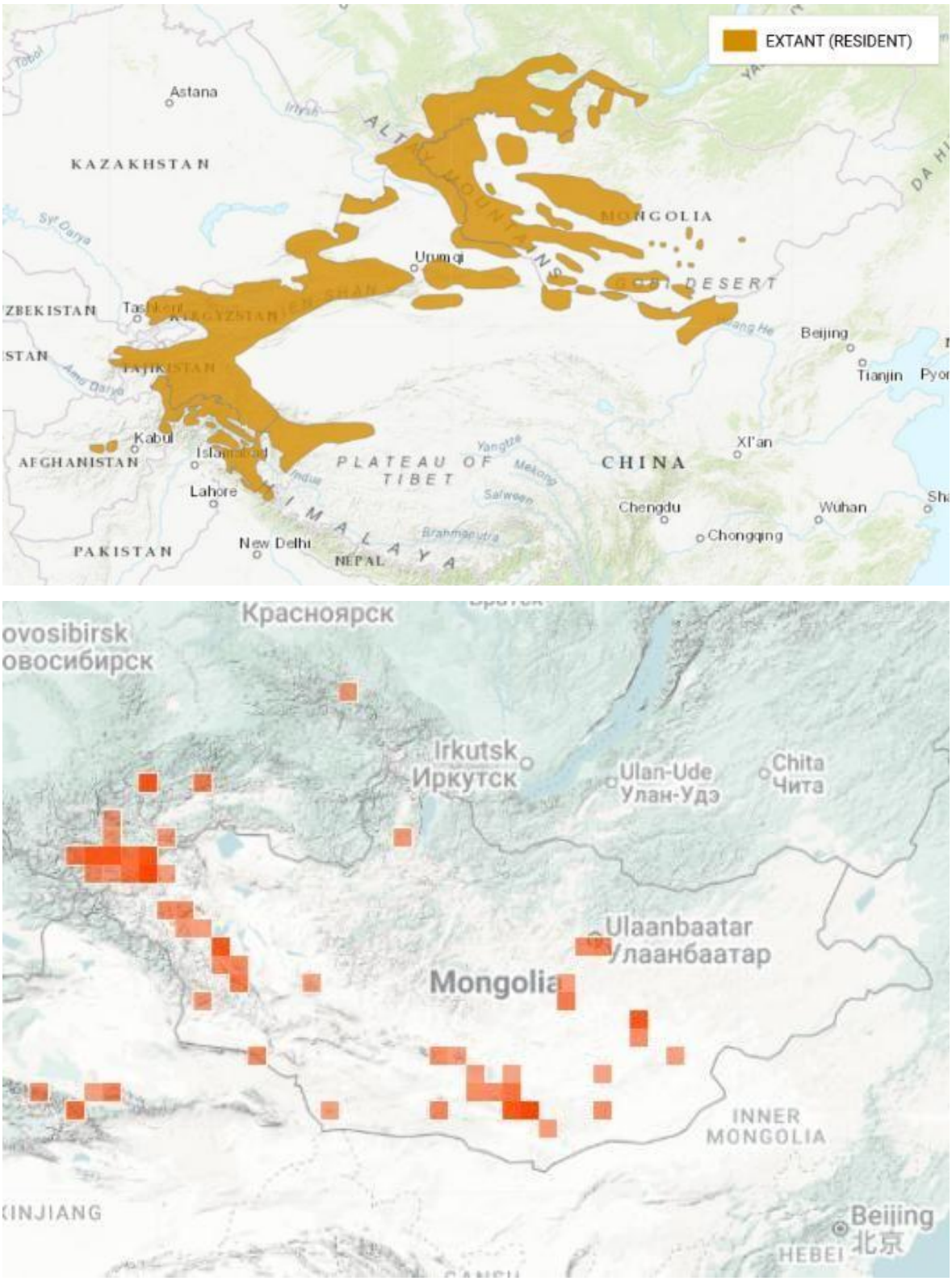
уулын бэл, өндөр уулын нуруу зэрэг янз бүрийн орчны эгц амьдрах орчинд тохиолддог. Янгир голдуу бэлчээрийн амьтан бөгөөд өвс, сөөгөнцөр, Eurotia spp., Rosa spp., Ephera spp. зэрэг сөөг нь хоолны дэглэмийн нэлээд хэсгийг бүрдүүлдэг. Монголд тус улсын баруун хэсэг даяар хад асга ихтэй газарт тасархай тохиолддог бөгөөд үндэсний хамгийн том популяци Алтай, Хангайн баруун хэсгийн нуруунд байдаг. Мөн Алтайн өвөр говийн жижиг уулс болон Говь цөл даяарх хавцал, хадархаг цохиос, бусад хад асгатай газарт тархай популяциар тохиолддог.[100,101]

Дэлхийн популяцийн хэмжээг 170,000 – 250,000 бодгаль (буюу 102,000 – 150,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль) гэж тооцоолдог.[102] Lkhagvasuren et al. (2016) нь 1980-аад оны дунд үед 80,000 гэж тооцоолж байсантай харьцуулахад Монгол даяар нийт 36,018 (13,840–43,873) амьтан байна гэж тооцоолсон.[103] Tumursukh et al. (2016) нь Өмнөговийн Тост уулын 1,400 км² талбайд (хожим Тост-Тосон бумбын байгалийн нөөц газар болгосон) км² тутамд 0.75 янгир буюу 1,051 (±196) бодгаль байна гэж тооцоолсон.[104] Монголын бусад хэсэгт популяцийн тооны нарийвчлан гаргасан цөөн тооцоо байдаг.

Янгирыг тархацын ихэнх нутагт мэдээлэгдсэн бага нягтшил, мөн гурван үеийн хугацаанд популяци 30% хүртэл буурч болзошгүй тогтвортой бууралтын улмаас IUCN-ийн Улаан дансанд Ховордож болзошгүй гэж үнэлсэн. Гэвч энэ зүйлийн талаарх боломжит мэдээллийн ихэнх нь найдвартай байдал, хамрах хүрээний хувьд дутмаг байх магадлалтай. Энэ зүйлийн гол аюулд амьдрах орчны алдагдал, хуваагдал, доройтол, уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотой нөлөөлөл (усны хүртээмж, ургамлын бүрэлдэхүүн, фенологид үзүүлэх нөлөөг оруулан), газрын хувиргалт, уул уурхай болон бусад аж үйлдвэрийн үйл ажиллагаа, амьжиргааны зорилгоор агнах, хулгайн болон цомын агнуур, хэт бэлчээрлэлт, хүнс болон амьдрах орчны төлөө малтай өрсөлдөх зэрэг багтана.[105]

2024 оны 8 сараас 2025 оны 5 сарын суурь судалгаагаар нэг ч бодгаль бүртгэгдээгүй бөгөөд ярилцлага өгсөн нутгийн малчид ч судалгааны талбайд ажиглаагүй. iNaturalist мэдээллийн санд 2019 оны 7 сар болон 2021 оны 5 сард Ханбогдод (ЕААА-гаас ойролцоогоор 30 км) хоёр тохиолдол мэдээлэгдсэн.

СН-ийн үндэслэл. **Янгирыг өндрөөр нүүдэллэгч гэж үздэг тул СН-ийн 3 дугаар шалгууруар үнэлнэ. Энэ зүйл зургаан суурь судалгааны алинд нь ч бүртгэгдээгүй, судалгааны хугацаанд ярилцлага өгсөн нутгийн малчдын хэн нь ч ажиглаагүй тул Төслийн талбайд тохиолдох нь батлагдаагүй. Түүнчлэн энэ зүйл ихэвчлэн уул, хавцал, хадархаг цохиос зэрэг хад асгатай газрыг илүүд үздэг бол Монгол дахь хамгийн том дэд популяци нь Төслийн талбайгаас тус тус 650 болон 1,400 гаруй км зайд орших Хангайн баруун хэсэг болон Алтайн нуруунд байдаг. Иймд Төслийн ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 1,700 – 2,500 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал маш багатай гэж үзнэ. Иймд Янгир нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.**

IUCN-ийн Улаан дансны дэлхийн тархалт (зүүн) болон iNaturalist-ийн тохиолдлын зураг (баруун)

[100] Clark, E. L., Munkhbat, J., Dulamtseren, S., Baillie, J. E. M., Batsaikhan, N., Samiya, R. and Stubbe, M. (compilers and editors) (2006). Mongolian Red List of Mammals. Regional Red List Series Vol. 1. Zoological Society of London, London.

[101] Reading, R., Michel, S., Suryawanshi, K. & Bhatnagar, Y.V. 2020. Capra sibirica. The IUCN Red List of Threatened Species 2020: e.T42398A22148720. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2020-2.RLTS.T42398A22148720.en.

[102] Ibid.

[103] Lkhagvasuren, B., Adiya, Y., Tsogtjargal, G., Amgalanbaatar, G., and Harris, R. 2016. Current Status and Conservation of Mountain Ungulates in Mongolia. Erforsch. Biol. Ress. Mongolei (Halle/Saale) 2016(13): 445-456.

[104] Tumursukh, L., Suryawanshi, K.R., Mishra, C., McCarthy, T.M., and Boldgiv, B. 2016. Status of the mountain ungulate prey of the endangered snow leopard Panthera uncia in the Tost Local Protected Area, South Gobi, Mongolia. Oryx 50(2): 214-219.

[105] Ibid.

4. Procapra gutturosa – Mongolian Gazelle (Цагаан зээр)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
LC	**EN**	**-**	✓	**-**	✓	**Үгүй**

Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Цагаан зээр нь Монголын зүүн хэсэг болон Орос, Хятадын зүүн хойд хэсгийн зэргэлдээ нутагт тохиолддог нүүдэлчин, бөөгнөрөл үүсгэдэг тууралтан зүйл юм. Монголын төв болон өмнөд хэсэгт популяциуд хуваагдсан[106]. Энэ зүйл маш нүүдэлчин зан төлөвтэй[107] бөгөөд нутгаас удаан хугацаагаар алга болдог тул тархац нь тэлж эсвэл агшиж байгаа мэт ташаа сэтгэгдэл төрүүлдэг. Мөн CMS-ийн II хавсралтад орсон.[108]**

Цагаан зээрийн илүүд үздэг амьдрах орчин нь долгионт тал, хээр эсвэл хагас цөл юм. Жигд бус гадаргуу, нарийн хөндийгөөс зайлсхийдэг нь мэдэгдэж байна. Ихэвчлэн хялгана (Stipa sp.), сонгино (Allium spp.), шарилж (Artemisia spp.) зэрэг хээрийн экосистемд онцлог ургамлаар идээшилдэг.[109] Тохиромжтой амьдрах орчны төрөл, ургамлын зүйлүүд (жишээ нь, Хөмүүл, Говийн хялгана, Өлчир шарилж) ЕААА-д байгаа бөгөөд суурь судалгааны үеэр бүртгэгдсэн.

Цагаан зээр нь 1996-2011 оны хооронд популяци 50-иас дээш хувиар буурсан гэж тооцоолсон, мөн одоо 20-р зууны дунд үеийн тархацынхаа дөрөвний нэгээс бага хэсэгт тохиолдож байгаа тул Монгол орны Улаан дансанд ховордсон гэж бүртгэгдсэн. Монгол дахь популяци голчлон ан агнуур, хулгайн агнуур, амьдрах орчны алдагдал, доройтол, хуваагдал (жишээ нь, хэт бэлчээрлэлт, аж үйлдвэрийн үйл ажиллагаа, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалт), малтай нөөцийн төлөө өрсөлдөх, хүний үймээний улмаас буурч байгаа гэж үздэг.

2016 оны 7 сард хийсэн Цагаан зээрийн IUCN-ийн Улаан дансны хамгийн сүүлийн үнэлгээгээр одоогийн дэлхийн популяцийг 500,000-1,500,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль гэж тооцоолсон боловч сүүлийн 10 жилийн популяцийн тооцоо 400,000-аас 2,700,000 хооронд хэлбэлзэж байв.[110] Хэд хэдэн эх сурвалж Монголд ойролцоогоор 1,000,000 гэсэн тоонд санал нэгддэг бөгөөд популяцийн дийлэнх нь Монголын зүүн хээрт байдаг бол жижиг популяциуд төв болон баруун хэсэгт байдаг.[111,112] Гэвч Buuveibaatar et. al (2024) 2019-2020 оны хооронд өмнөд говь, төв болон зүүн хээрийн бүс нутгийн 433,245 км² талбайд судалгаа хийж, Монголд 2.14 сая орчим, Орост 30,000 бодгаль байна гэж тооцоолсон.[113] Монголын төв болон зүүн хээрийн бүс нутагт тааралдах давтамж нь өмнөд говиос (ЕААА байрладаг) хамаагүй өндөр буюу тус тус км² тутамд 0.71, 0.01 бүлэг байв (судалгаа хийсэн бүс нутгийн зургийг доороос үзнэ үү). Өмнөд говьд нийт популяци болон нягтшилыг 40,899 бодгаль, 0.52 бодгаль/км² (95%-ийн итгэх

интервал) гэж тооцоолсон бол Монголын төв болон зүүн хэсэгт нийт популяци 1,991,300 бодгаль, нягтшил 4.72 бодгаль/км² байв. Ерөнхийдөө энэхүү үнэлгээний зорилгоор дэлхийн популяцийг дор хаяж 2,170,000 бодгаль гэж үзнэ.

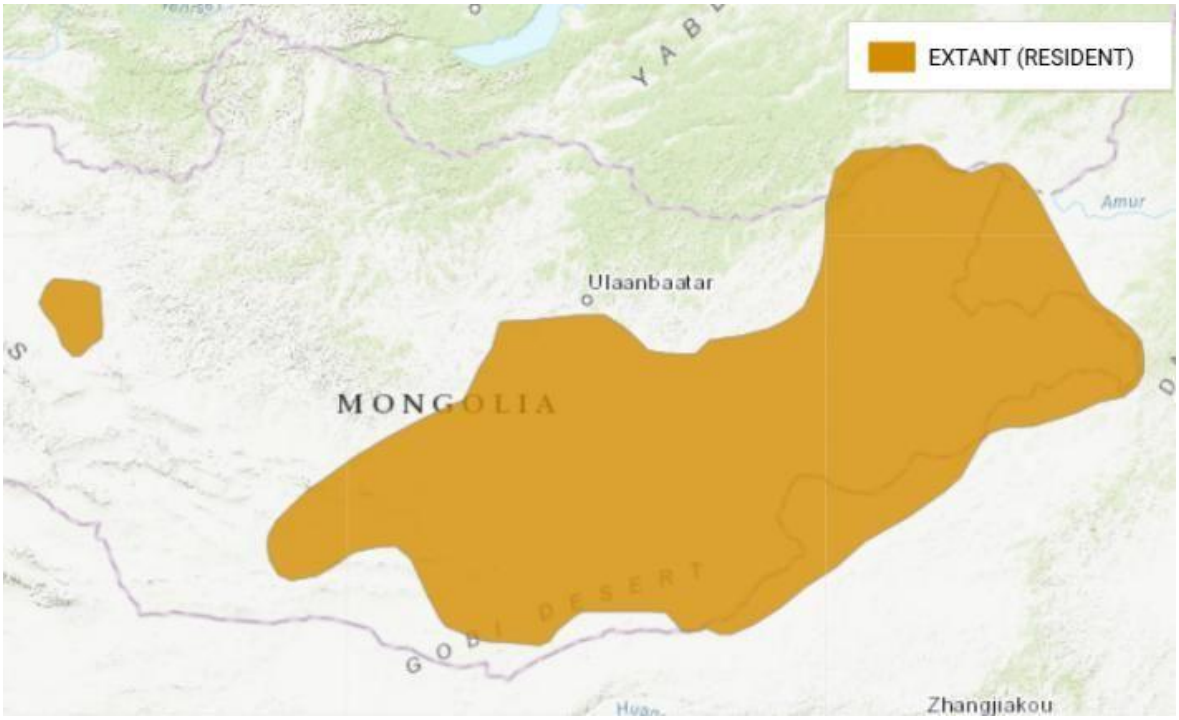
2024 оны 8, 9, 11-р сар болон 2025 оны 5 сарын суурь судалгааны үеэр 9 удаа нийт 220 бодгаль бүртгэгдсэн.

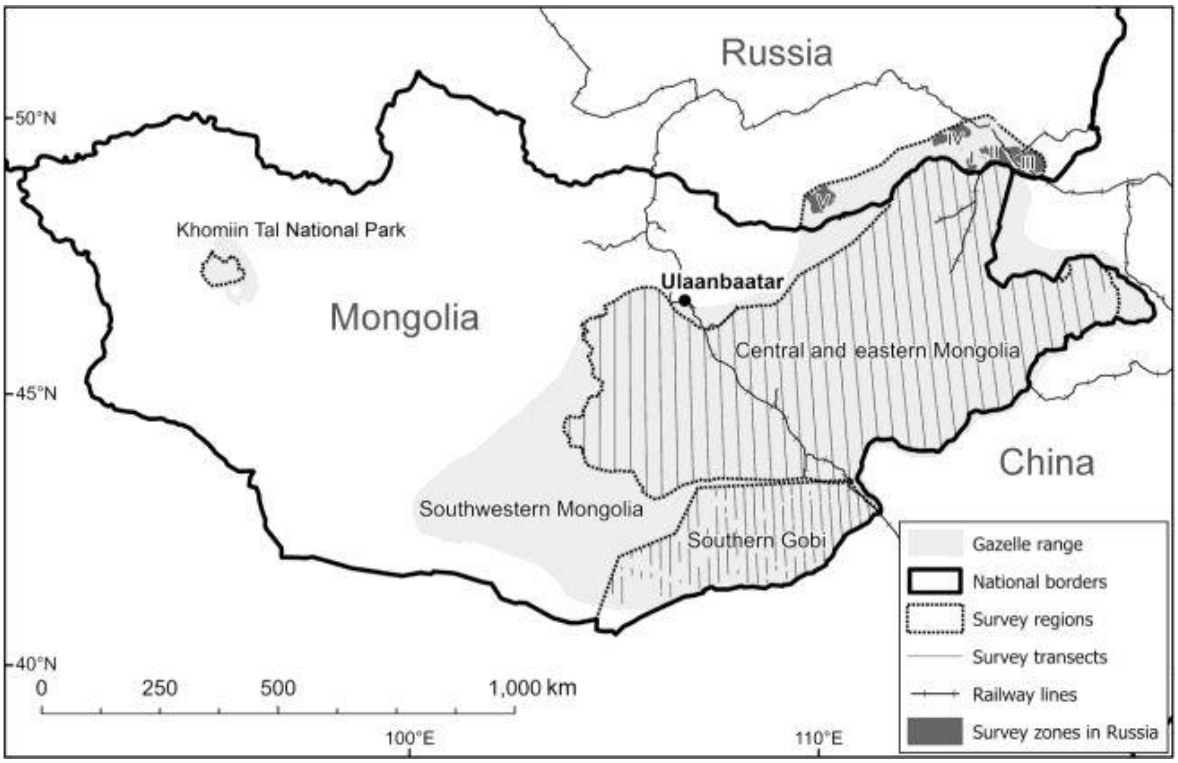
CH-ийн үндэслэл. **Цагаан зээр нь Монгол орны Улаан дансанд EN гэж орсон нүүдлийн/бөөгнөрөл үүсгэдэг зүйл тул CH-ийн 1(c) болон 3 дугаар шалгууруар үнэлнэ.**

Өмнөд говь дахь Цагаан зээрийн тоо, популяцийн нягтшил нь Монголын төв болон зүүн хэсгийнхээс хамаагүй бага буюу 40,899 бодгаль (1,991,300 бодгальтай харьцуулахад), 0.52 бодгаль/км² (4.72 бодгаль/км²-тай харьцуулахад) байна.[114] Өмнөд говийн популяци нь Монголын нийт популяцийн ердөө 1.9%-ийг эзлэх бөгөөд EAAA нь үүнээс ч бага хэсгийг эзэлдэг нь суурь судалгааны үеэр Төслийн талбайд бүс нутагтай харьцуулахад цөөн зээр (220 бодгаль) ажиглагдсанаас харагдаж байна. Үүнд үндэслэн Төслийн EAAA нь энэ зүйлийн чухал бөөгнөрлийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ.

Иймд Цагаан зээр нь PS6-ийн 1 болон ESR6-ийн 2 дугаар шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

Үүнтэй адил Төслийн EAAA нь 2.17 сая бодгаль бүхий дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (дор хаяж 21,700 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Иймд Цагаан зээр нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

[106] Lkhagvasuren, B., Dulamtseren, S. and Amgalan, L. (2001). Mongolia. In: D.P. Mallon and S.C. Kingswood (eds.) Antelopes. Part 4: North Africa, the Middle East and Asia. Global Survey and Regional Action Plans. IUCN/SSC Antelope Specialist Group. IUCN, Gland and Cambridge. pp. 159-167.

[107] Dulamtseren, S., Tsendjav, D. and Avirmed, D. (1989). Mammals of Mongolia. Publishing House of the Mongolian Academy of Sciences, Ulaanbaatar. 160 pp. (In Mongolian)

[108] Appendices I and II of the Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS) Effective 22nd May, 2020. https://www.cms.int/sites/default/files/basic_page_documents/appendices_cop13_e_0.pdf

[109] IUCN SSC Antelope Specialist Group. 2016. Procapra gutturosa (errata version published in 2017). The IUCN Red List of Threatened Species 2016: e.T18232A115142812. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2016-3.RLTS.T18232A50193126.en.

[110] Ibid. Accessed on 19 November 2025.

[111] Zahler, P., Lkhagvasuren, B., Reading, R.P., Wingard, G.J., Amgalanbaatar, S., Gombobaatar, S., Barton, N. and Onon, Yo. 2004. Illegal and Unsustainable Wildlife Hunting and Trade in Mongolia. Mongolian Journal of Biological Sciences 2(1): 23-31

[112] Olson, K.A., Fuller, T.K., Schaller, G.B., Odonkhuu, D. and Murray, M.G. 2005. Estimating the population density of Mongolian gazelles Procapra gutturosa by driving long-distance transects. Oryx 39(2): 164-169.

[113] Buuveibaatar B, Strindberg S, Ariunbaatar B, et al. Assessment of the global population size of the Mongolian gazelle Procapra gutturosa. Oryx. 2024;58(6):759-768. doi:10.1017/S0030605323001515

[114] Ibid.

5. Panthera uncia – Snow Leopard (Ирвэс)

IUCN-ийн Улаан данс	Монгол орны Улаан данс	Үндэсний статус	C1	C2	C3	CH-д хамаарах эсэх
VU	EN	VR	✓	-	✓	Үгүй

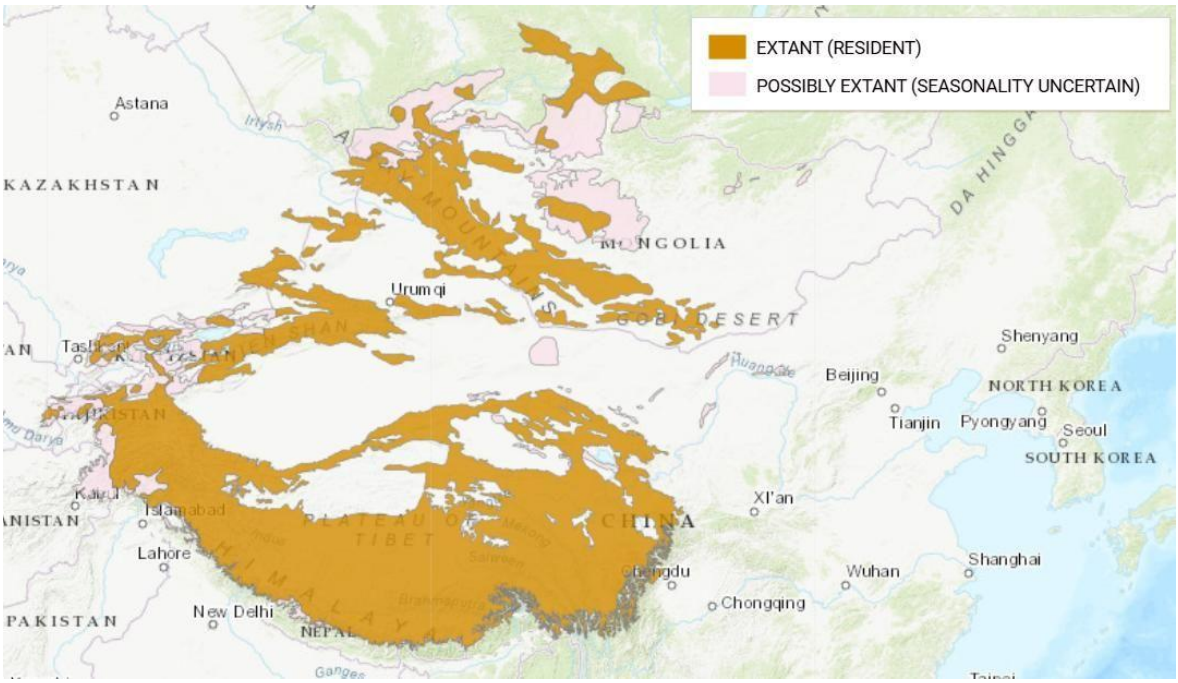
Зүйлийн ерөнхий мэдээлэл. **Ирвэс нь IUCN-ийн Улаан дансанд дэлхийн хэмжээнд VU, Монгол орны Улаан дансанд EN, Амьтны тухай хуулиар Нэн ховор гэж бүртгэгдсэн. Зүйлийн дэлхийн популяцийн хэмжээний найдвартай тооцоо байхгүй ч IUCN-ийн Улаан дансанд бэлгийн төлөвшсөн бодгалийн тоо 2,710-3,386 (2,500-аас их боловч 10,000-аас бага бэлгийн төлөвшсөн бодгаль) байх магадлалтай гэж заасан. Ирвэсийн газарзүйн тархац нь Гималайгаас Чинхай-Төвдийн өндөрлөг, Төв Ази болон Өмнөд Сибирийн уулс хүртэл үргэлжилж, Афганистан, Бутан, Хятад, Энэтхэг, Казахстан, Киргиз, Монгол, Балба, Пакистан, Орос, Тажикистан, Узбекистан зэрэг 12 улсыг дайрдаг. Зүйлийн ЕОО-г 6,786,272 км² гэж тооцоолсон бөгөөд АОО-г тоогоор тодорхойлоогүй.[115] Гималай болон Төвдийн өндөрлөгт далайн түвшнээс дээш 3,000 м-ээс 5,000 гаруй м өндөрт уулархаг бэлчээрт амьдардаг боловч Алтайд (Монголын баруун хэсэг) 500 м хүртэл нам дор тохиолдож болох тул өндрөөр нүүдэллэгч гэж үздэг.[116] Ирвэс Монголын зарим хэсэг зэрэг харьцангуй тэгш эсвэл долгионт газарт тохиолдож болох боловч эгц, хад асга ихтэй, тасархай гадаргуу, хадархаг цохиос, уулын нуруу, хадан хясааны зах, тод илэрхий ус зайлуулах шугамыг илүүд үздэг. Тэдний тохиолдол мөн олзны хүртээмжээс хамаардаг бөгөөд олз нь голдуу зэрлэг ямаа, хонины овгийнхон (жишээ нь, Янгир Capra sibirica эсвэл Аргаль Ovis ammon), хааяа жижиг мэрэгч, шувуунаас бүрддэг.[117]**

2024 оны 8 сараас 2025 оны 5 сарын хооронд Төслийн талбайд хийсэн зургаан суурь судалгааны алинд нь ч нэг ч бодгаль ажиглагдаагүй бөгөөд иргэдийн шинжлэх ухааны iNaturalist, GBIF мэдээллийн санд ЕААА дотор бүртгэл мэдээлэгдээгүй. Монгол дахь энэ зүйлийн бүртгэлүүд голдуу уулын нуруунд байрладаг бөгөөд хамгийн ойрын бүртгэгдсэн тохиолдол ЕААА-гаас дор хаяж 195 км зайтай. Ирвэсийн илүүд үздэг олз болох Янгир (Capra sibirica), Аргаль (Ovis ammon) мөн суурь судалгааны үеэр ажиглагдаагүй (өмнө дурдсанчлан).

СН-ийн үндэслэл. **Ирвэс нь газарзүйн өргөн тархацтай бөгөөд Төслийн ЕААА нь түүний ЕОО-той харьцуулахад өчүүхэн (<0.05%). Түүнчлэн ЕААА нь энэ зүйлд тохиромжтой эсвэл илүүд үздэг амьдрах орчинг бүрдүүлдэггүй бөгөөд суурь судалгааны үеэр Төслийн талбайд нэг ч бодгаль ажиглагдаагүй.**

Иймд Төслийн ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 0.5% (дор хаяж 14-17 бодгаль) болон ≥ 5 үржлийн нэгжийг тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ. Ирвэс нь PS6-ийн 1 болон ESR6-ийн 2 дугаар шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

Үүнтэй адил ЕААА нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар) эсвэл байгаль орчны стрессийн үед ≥ 10%-ийг тэтгэдэггүй гэж үзнэ. Ирвэс нь PS6-ийн 3 болон ESR6-ийн 4 дүгээр шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

[115] McCarthy, T., Mallon, D.P., Jackson, R., Zahler, P. & McCarthy, K. 2017. Panthera uncia. The IUCN Red List of Threatened Species 2017: e.T22732A50664030. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2017-2.RLTS.T22732A50664030.en.

[116] Ibid.

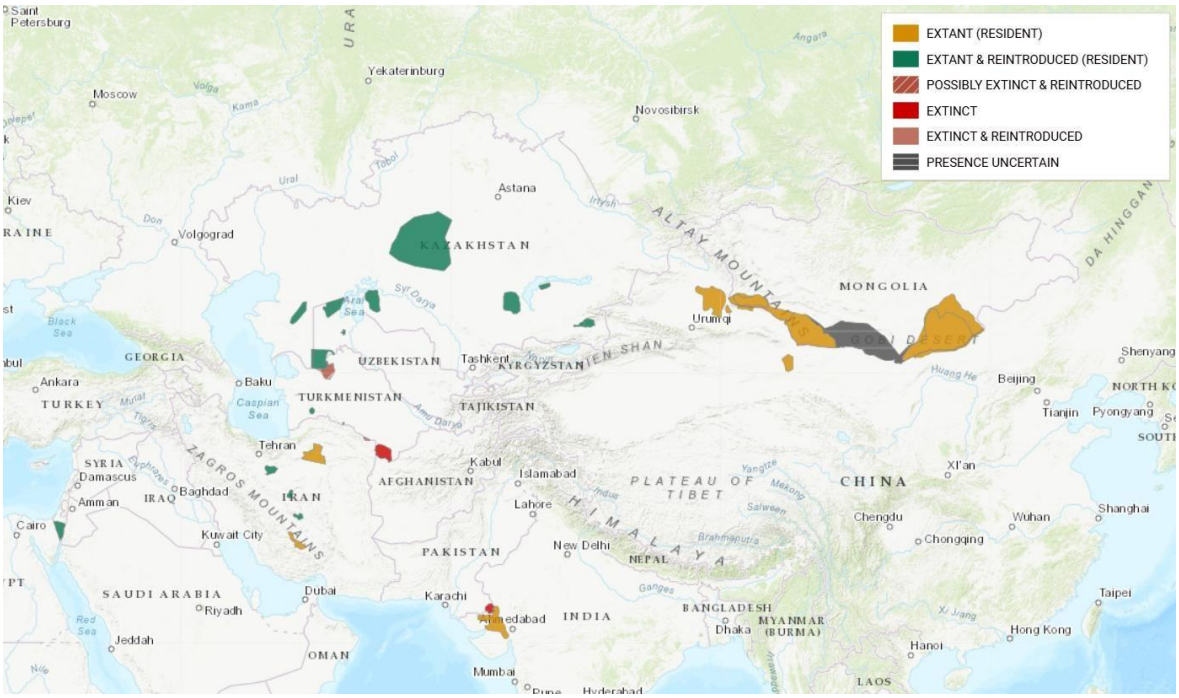
[117] Ibid.

Хулан (Equus hemionus)

Зүйлийн мэдээлэл

- **CH-ийн шалгуур: 1(c) болон 3**
- **IUCN-ийн Улаан данс: NT**
- **Монгол орны Улаан данс: EN**
- **Үндэсний статус (Ургамлын тухай хууль ба Монгол Улсын Улаан ном): Ховор**
- **CITES: I болон II хавсралт**
- **CMS: II хавсралт**

Хулан (Equus hemionus) нь түүхэн тархац нь Оросын Холбооны Улс, Монгол, Хятадын хойд хэсэг, Энэтхэгийн баруун хойд хэсэг, Төв Ази, Иран зэрэг Ойрх Дорнод, Арабын хойг, Бага Азийн хээр, цөлөрхөг хээрийг хамарч байсан нүүдэлчин туурайтан зүйл юм. Одоогоор зүйлийн хамгийн том ганц популяци нь Монгол хулан (E. h. hemionus) дэд популяцид хамаарах бөгөөд Монголын өмнөд хэсэг болон Монголтой хиллэдэг Хятадын хойд хэсгийн цөл, хагас цөлийн ландшафтад тархсан. Зүйлийн EOO-г 11,262,103 км², AOO-г 257,300 км² гэж тооцоолсон.[118]

Эх сурвалж: IUCN-ийн Улаан дансны 2025-2 хувилбар.

ЗУРАГ B7-1: ХУЛАНЫ (EQUUS HEMIONUS) ДЭЛХИЙН ТАРХАЛТ

Одоогоор хулан найман улсад чөлөөтэй нүүдэллэж байгаа бөгөөд тоо толгойг 108,300 бодгаль буюу 65,000 бэлгийн төлөвшсөн бодгаль гэж тооцоолдог. Энэхүү популяцийн хэмжээ өмнөх үнэлгээнийхээс их байгаа хэдий ч энэ нь популяцийн томоохон өсөлтөөс илүүтэй мэдээлэл, популяцийн судалгаа сайжирсантай холбоотой байх магадлалтай. Популяцийн бүрэлдэхүүн, насны бүлгийн үхлийн түвшний мэдээлэл байхгүй бөгөөд ихэнх судалгаанд унага тооцоонд оруулсан эсэх, хэрхэн оруулсныг заагаагүй. Популяцийн динамикийн илүү найдвартай мэдээлэлгүйгээр IUCN-ийн Улаан дансны үнэлгээ нь бэлгийн төлөвшсөн бодгалийн тоо нийт популяцийн 60%-тай ойролцоогоор тэнцүү гэж тооцоолдог бөгөөд энэ нь зэрлэг адуу овгийн популяцийн ердийн бүтэц (71-78% насанд хүрэгчид), мөн Говийн бүс нутагт хулантай ижил тархацтай Тахийн (61% насанд хүрэгчид) бүтэцтэй нийцэж байна. Үүгээр зүйлийн дэлхийн популяцид 65,000 орчим бэлгийн төлөвшсөн бодгаль гэсэн тооцоо гарч байна.

[118] Kaczensky, P., King, S.R.B., Esmaeili, S. & Moehlman, P.D. 2025. Equus hemionus. The IUCN Red List of Threatened Species 2025: e.T7951A238881740. https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2025-1.RLTS.T7951A238881740.en.

Зүйлийн гол түшиц газар нь Монголын өмнөд хэсэг бөгөөд 108,300 бодгалиас ойролцоогоор 91,000 хулан буюу дэлхийн популяцийн 84% орчим нь энд байдаг. Бусад бүх популяци хамаагүй жижиг бөгөөд бие биеэсээ ихээхэн тусгаарлагдсан.[119]

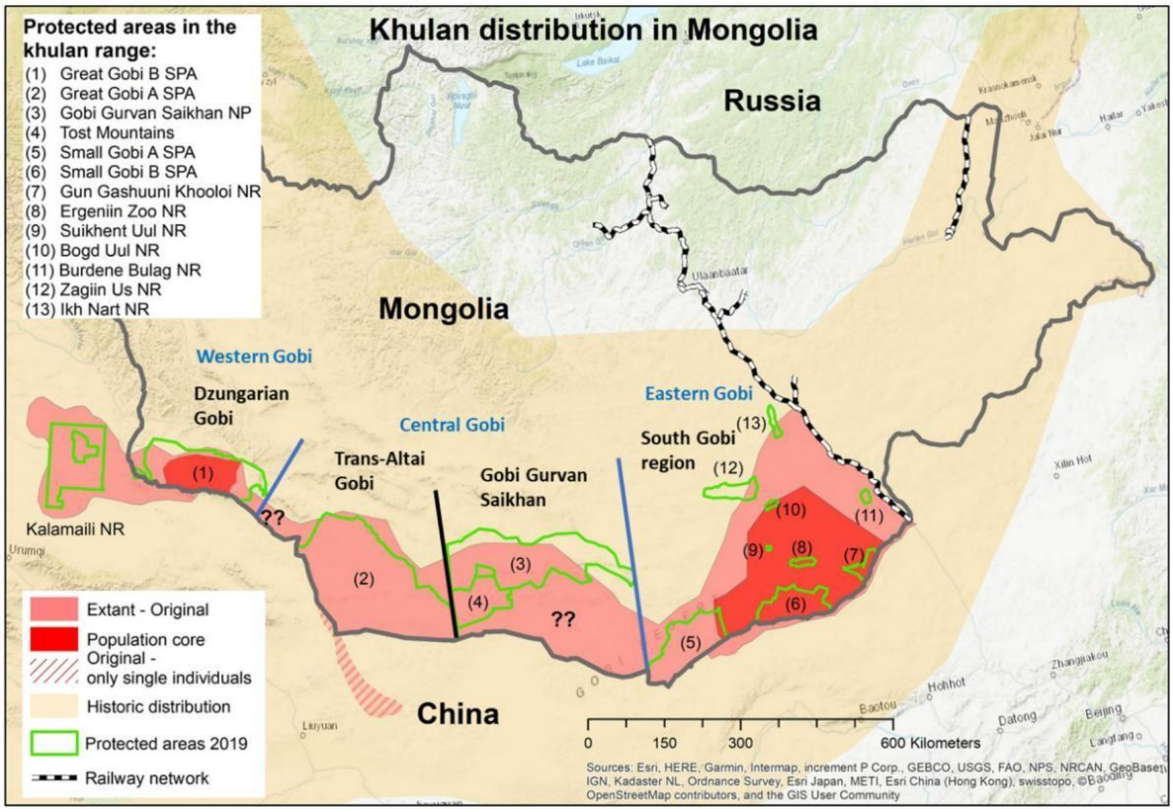
Монголд дэлхийн хамгийн том хуланы популяци тус улсын өмнөд хэсгийн Говь цөлд байдаг бөгөөд зүүн тийш тархац нь голдуу хашаатай Транс-Сибирийн төмөр замаар, өмнө зүгт Хятадтай хиллэх хашаатай олон улсын хилээр хязгаарлагддаг.[120] Зэрлэг амьтан хамгаалах нийгэмлэг (WCS) нь Оюу толгойн уурхайн биологийн олон янз байдлын хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн хүрээнд 2013, 2014, 2015, 2019, 2021, 2023 онд Өмнөд говийн бүс нутагт газар дээр томоохон хэмжээний судалгаа хийсэн бөгөөд хамгийн сүүлийн 2023 оны судалгаагаар 116,000 км² судалгааны талбайд популяци өсөж, 85,992 (59,758-

123,740) хулан байна гэж үзсэн. Их говийн Б хэсгийн дархан цаазат газарт 2022 онд хийсэн хамгийн сүүлийн судалгаагаар 13,000 км² судалгааны талбайд популяци бага зэрэг буурч, 5,204 (2,121 – 12,771 хооронд) бодгаль байна гэж үзсэн. Их говийн А хэсгийн ДЦГ дахь популяци мөн буурсан гэж мэдээлэгдсэн бол Өмнөд говийн бүс нутгийн Их говийн А хэсгийн ДЦГ болон Говийн бага А ДЦГ-ын хоорондох нутагт энэ зүйл бараг байхгүй байж болох юм. 2013 оноос хойш Өмнөд говийн бүс нутагт GPS хүзүүвч зүүсэн 100 хуланы шилжилтээр Говийн бага А ДЦГ-аас баруун тийш шилжсэн хулан баримтжуулаагүй нь Алтайн өвөр говь (Их говийн А хэсгийн ДЦГ байрладаг) болон Зүүн өмнөд говийн бүс нутаг (Говийн бага А байрладаг) хоорондын шилжилт ховор байж болохыг цааш нь харуулж байна (Kaczensky et al. хэвлэгдээгүй мэдээлэл).[121]

[119] Ibid.

[120] Vogler, T., Altansukh, N., Ganbaatar, O., Sukhbaatar, D., Devineau, O. and Kaczensky, P. 2023. Steppe ungulate count in Great Gobi B Strictly Protected area 2022. INN Oppdragsrapport 3-2023.

[121] Kaczensky, P., King, S.R.B., Esmaeili, S. & Moehlman, P.D. 2025. Equus hemionus. The IUCN Red List of Threatened Species 2025: e.T7951A238881740.

Эх сурвалж: Kaczensky, P. et. al (2020)[122]

ЗУРАГ B7-2: ХУЛАНЫ (EQUUS HEMIONUS) МОНГОЛ ДАХЬ ТАРХАЛТ

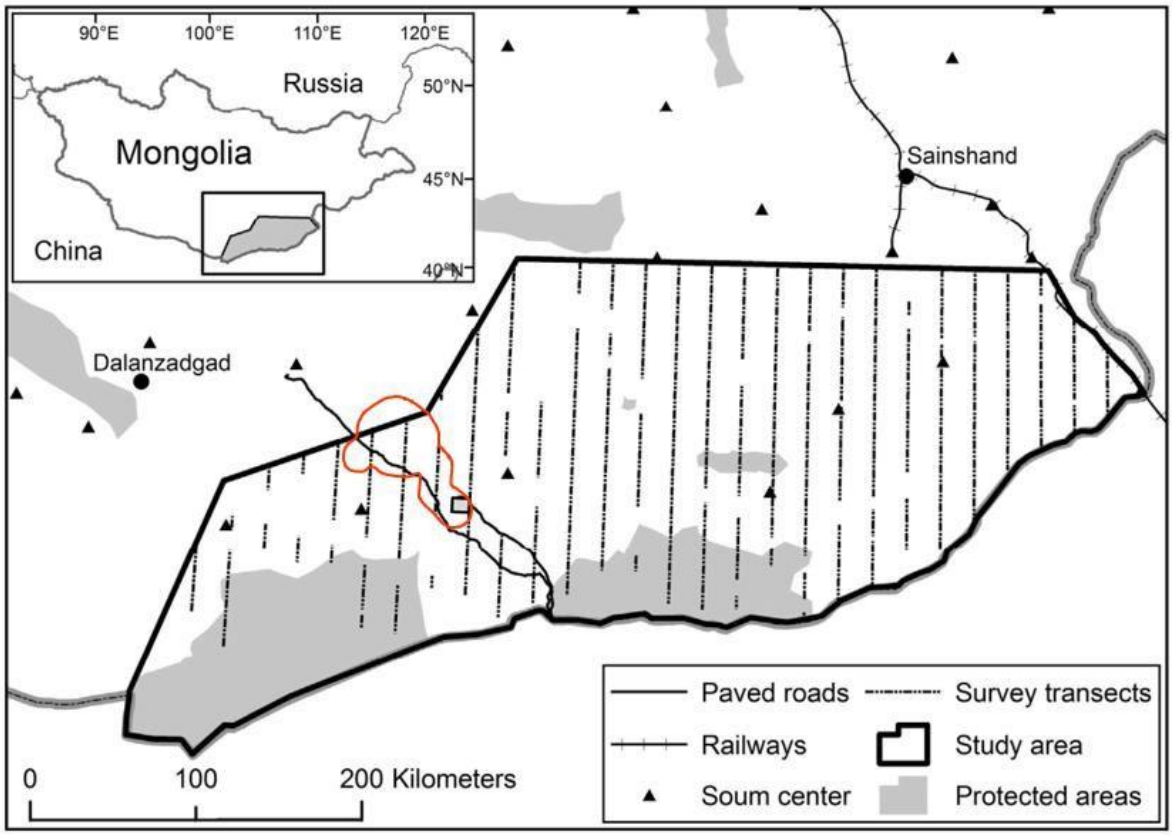
Популяцийн нягтшилын хувьд Bayarbaatar et al. (2017) 2012-2015 оны хооронд (ОТ уурхайн Биологийн олон янз байдлын үндсэн хяналт шинжилгээний төслөөр санхүүжүүлсэн) Өмнөговь, Дорноговьд Төслийн ЕААА-тай мөн давхцдаг 98,216 км² судалгааны талбайд судалгаа хийсэн.[123] Судалгааны үр дүнгээр хуланы популяцийн нягтшил км² тутамд 0.83 (2012 оны намар)-аас 0.45 (2013 оны хавар) бодгалийн хооронд (95%-ийн итгэх интервал) хэлбэлзэж, судалгааны талбайд хаврын улиралд 35,899-36,298 бодгаль байна гэсэн тооцоо гарсан. 2012-

2015 оны судалгааны үр дүнг мөн судалгааны талбай даяарх хуланы тархалтад нөлөөлөх хүчин зүйлсийг судлахад ашигласан бөгөөд хулан байх магадлал хүний үймээн, өрхийн тоо нэмэгдэхэд буурч, ургамлын бүтээмж (Ургамлын нормчилсан ялгаварын индекс) болон тохиромжтой өндөр нэмэгдэхэд өсдөг болохыг харуулсан.[124] Энэ мэдээллийг судалгааны хугацаанд судалгааны талбай доторх хуланы амьдрах орчны орон зайн загварчилсан таамаглал гаргахад ашигласан бөгөөд үүгээр Төслийн ЕААА-д амьдрах орчны тохиромжтой байдал бага-дунд, харин одоо байгаа уул уурхай, тээврийн дэд бүтэцтэй давхцах хэсэгт хамгийн бага байгааг харуулсан.

[122] Kaczensky, P., Bayarbaatar, B., Payne, P., Strindberg, S., Walzer, C., Batsaikhan, N., Bolortsetseg, S., Victurine, R., and Olson, K. 2020. A conservation strategy for khulan in Mongolia: background and key considerations. NINA Report 1889. Norwegian Institute for Nature Research.

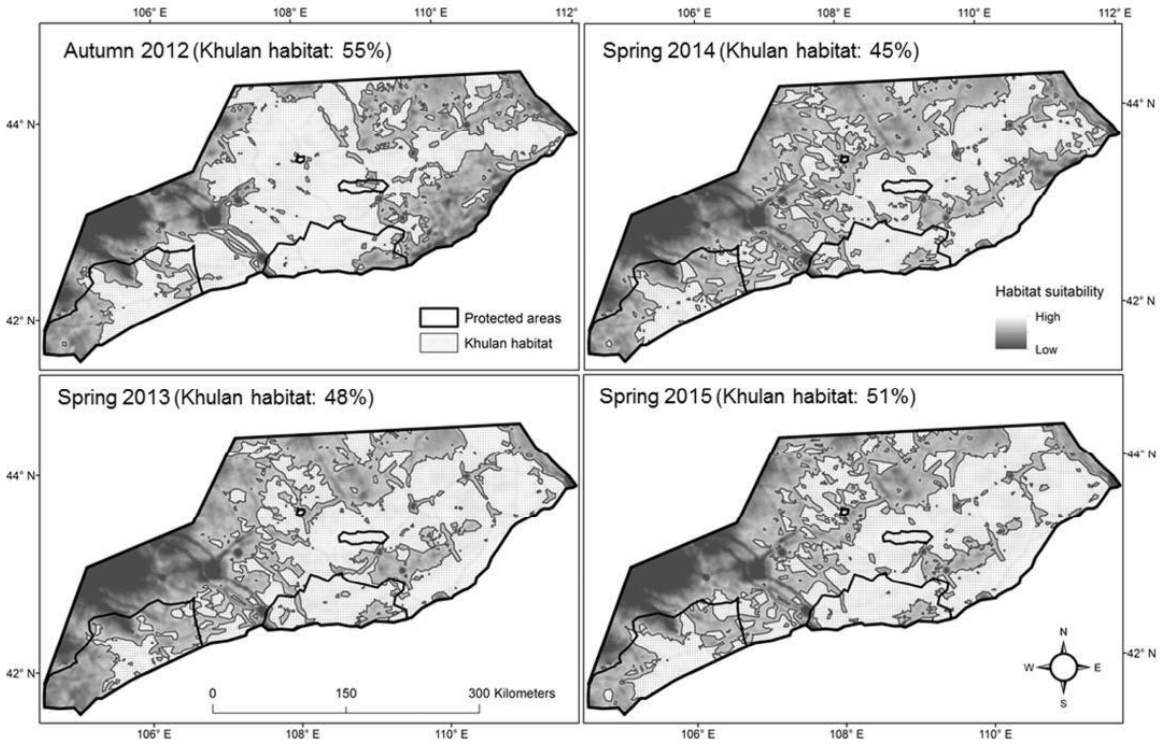
[123] Bayarbaatar, B., S. Strindberg, P. Kaczensky, J. Payne, B. Chimeddorj, G. Naranbaatar, S. Amarsaikhan, B. Dashnyam, T. Munkhzul, T. Purevsuren, D.A. Hosack and T. K. Kuller. 2017. Mongolian Gobi supports the world's largest population of Kulan (Equus hemionus) and Goitered gazelles (Gazella subgutturosa). Oryx 51(4):639-647. doi:10.1017/S0030605316000417

[124] Bayarbaatar, B., Mueller, T., Strindberg, S., Leimgruber, P., Kaczensky, P. and T. Fuller. 2016. Human activities negatively impact distribution of ungulates in the Mongolian Gobi. Biological Conservation. 203, 168-175. http://dx.doi.org/10.1016/j.biocon.2016.09.013

Эх сурвалж: Bayarbaatar, B. et al. (2016)

ЗУРАГ B7-3: 2012-2015 ОНЫ СУДАЛГААНЫ ТАЛБАЙ

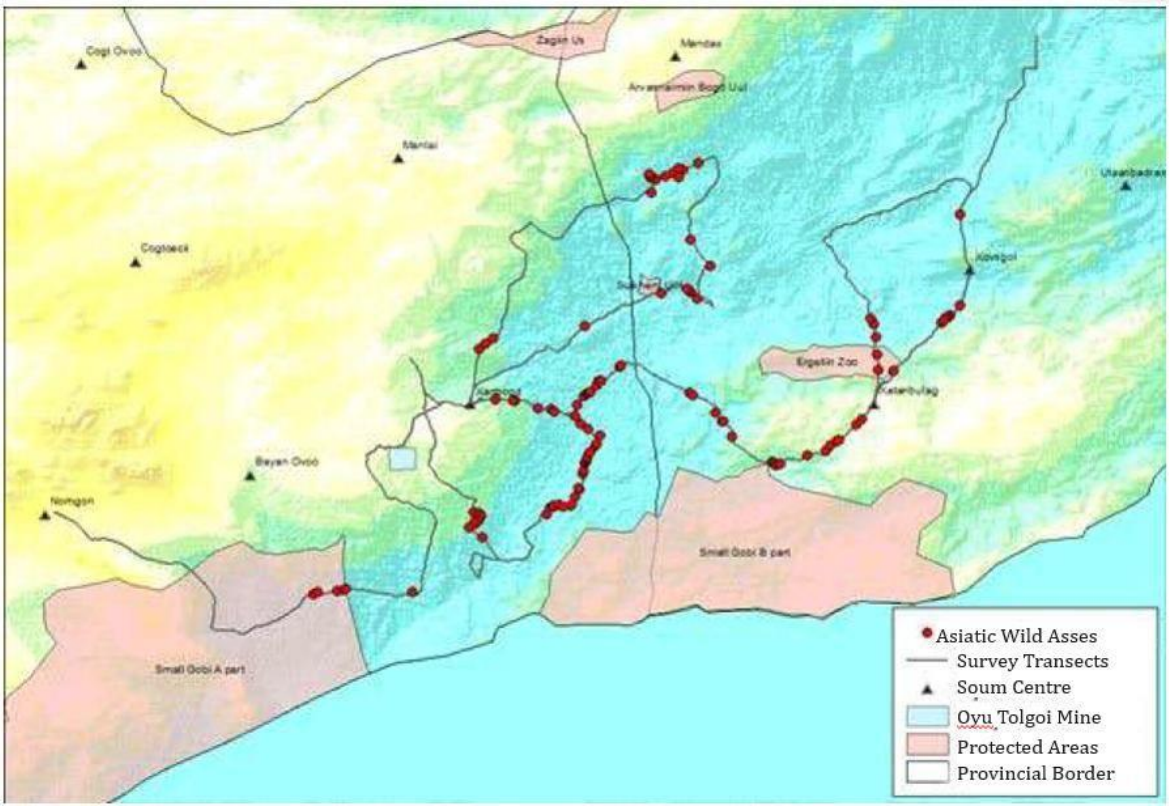

Эх сурвалж: Bayarbaatar, B. et al. (2016).[125] Төслийн ЕААА-г улаанаар давхарлан харуулав (ойролцоогоор).

ЗУРАГ В7-4: ХУЛАНЫ АМЬДРАХ ОРЧНЫ ТОХИРОМЖТОЙ БАЙДЛЫН ТААМАГЛАЛ

[125] Bayarbaatar, B., S. Strindberg, P. Kaczensky, J. Payne, B. Chimeddorj, G. Naranbaatar, S. Amarsaikhan, B. Dashnyam, T. Munkhzul, T. Purevsuren, D.A. Hosack and T. K. Kuller. 2017. Mongolian Gobi supports the world's largest population of Kulan (Equus hemionus) and Goitered gazelles (Gazella subgutturosa). Biological Conservation 203, 168-175.

ОТ уурхайн биологийн олон янз байдлын хяналт шинжилгээний хөтөлбөрт 2022, 2024 онд хийсэн сүүлийн үеийн зэрлэг амьтны хяналт шинжилгээний судалгаагаар уурхайн талбай дотор тус тус 6 болон 5 бодгаль бэлчиж байгаа нь бүртгэгдсэн. 2022 оны 5, 8-р сард Өмнөговь, Дорноговь даяар хийсэн ОТ уурхайн судалгаагаар хавар 2,215 (115 сүрэг), намар 1,379 бодгаль (98 сүрэг) бүртгэгдсэн бөгөөд унага сүргийн 8.5% болон 14.2%-ийг эзэлж байв. ОТ уурхайн хойд талын ЕААА-д трансект хийгээгүй тул ЕААА-д ажиглалт хийгдээгүйг тэмдэглэх нь зүйтэй. Ажиглалтын ихэнх нь 2022 онд ургамлын бүтээмж, бүрхэвч өндөр байсан Галба говийн KBA/IBA-тай давхцах нутаг, Говийн бага Б ДЦГ болон Эргэлийн зоо байгалийн нөөц газрын орчимд бүртгэгдсэн.[126]

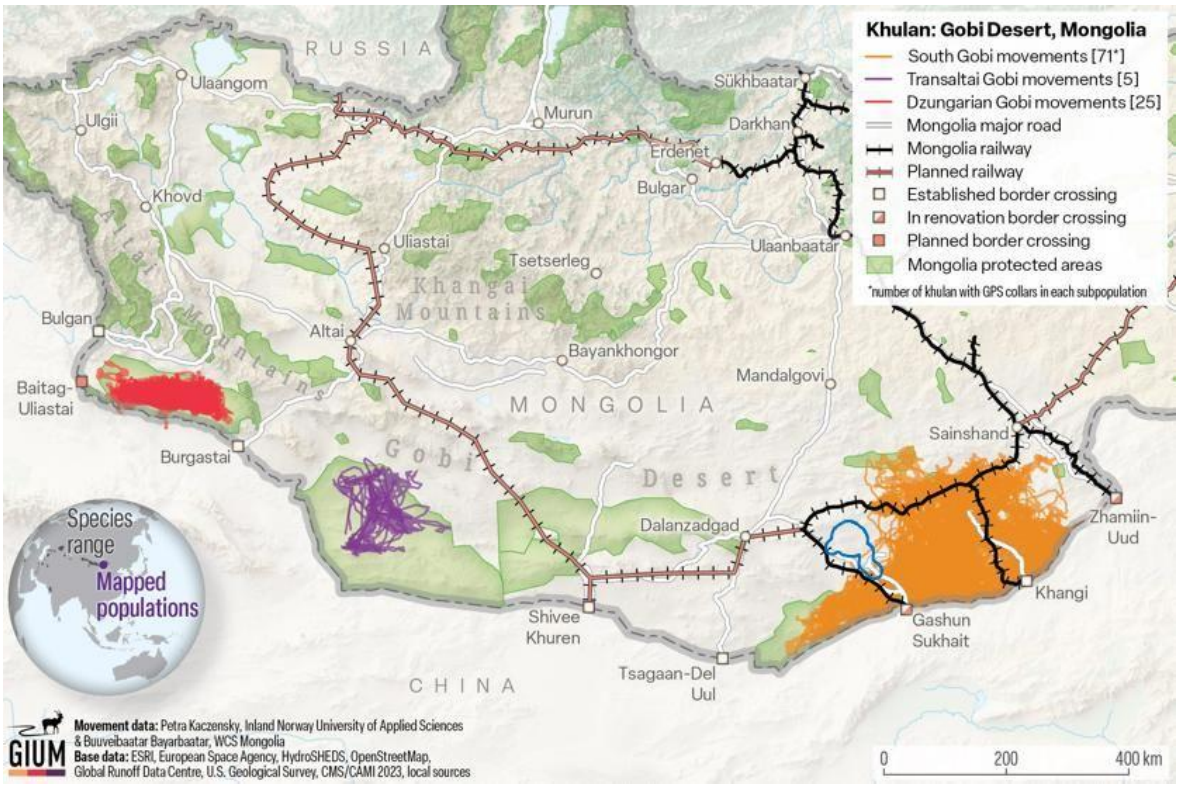

Эх сурвалж: OT үүрхай, 2022 оны тайлан

ЗУРАГ B7-5: ОЮУ ТОЛГОЙН 2024 ОНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ СУДАЛГААНЫ ТРАНСЕКТ БОЛОН БҮРТГЭГДСЭН ХУЛАНЫ БАЙРШИЛ

Ерөнхийдөө Зүүн өмнөд говийн бүс нутаг дахь хуланы популяцийн мэдэгдэж буй шилжилтийн коридорыг Зэрлэг амьтдын нүүдлийн зүйлийг хамгаалах тухай конвенцийн (CMS) Туурайтны нүүдлийн атласт нийт 71 хүзүүвчтэй бодгалийн хяналтын мэдээллийг ашигласан олон судалгааны нэгтгэсэн мэдээлэлд үндэслэн доорх зурагт үзүүлсэнчлэн зураглав.

[126] 2022 and 2024 Environmental Management Plan Implementation Report for Oyu Tolgoi Copper-Gold Mining Project located in Khanbogd Soum, Umnogovi Province. 2022 Report available at: https://admin.ot.mn/wp-content/uploads/AER_2022.pdf. 2024 Report made available through communication with OT Mine.

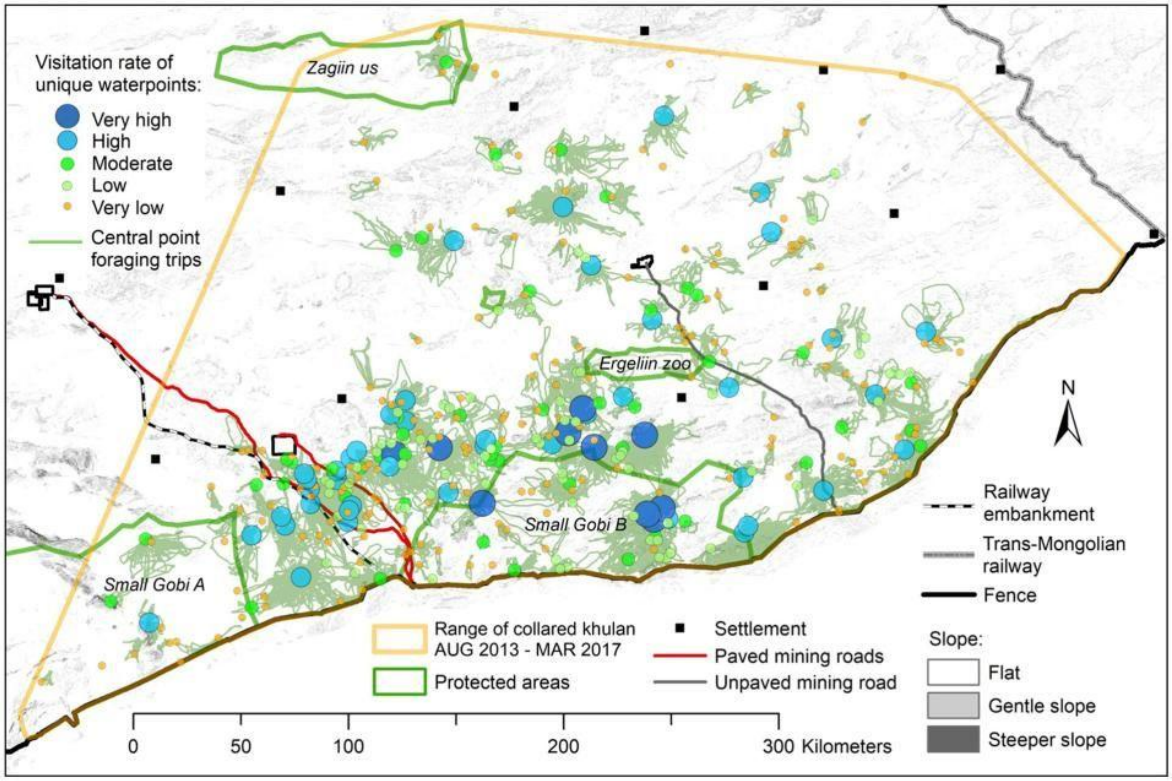

Эх сурвалж: CMS-ийн Туурайтны нүүдлийн атлас.[127] ЕААА-ийн байршлыг цэнхэрээр тоймлон харуулав (ойролцоогоор).

ЗУРАГ B7-6: МОНГОЛЫН ГОВЬ ДАХЬ ХУЛАНЫ НҮҮДЛИЙН КОРИДОРУУД

Зүйлийн бүс нутгийн тархалт, шилжилтийн коридор нь усны эх үүсвэрийн (түр болон байнгын) хүртээмжээс хамаардаг нь мэдэгдэж байгаа бөгөөд тэд ихэвчлэн өдөрт 12-15 литр ус шаарддаг. Payne et. al (2020) нь Монголын зүүн өмнөд хэсэгт 100,000 км² судалгааны талбайд (ЕААА-тай давхцдаг) 41 хуланг хянасан. Хянасан бодгалиудыг хоёр жилийн зайтай хоёр өөр барих ажиллагааны үеэр хүзүүвч зүүсэн хэдий ч эдгээр бүлгийн нийлмэл тархац бараг ижил байсан бөгөөд Bayarbaatar et. al (2017)-ийн 2012-2015 оны хооронд хянасан бодгалийн тархацтай ч нийцэж байсан нь түүвэрлэсэн бодгалийн шилжилтийн хэв маяг Өмнөд говийн бүс нутгийн том популяцийг маш сайн төлөөлж байгааг харуулж байна. Судалгаагаар хүзүүвчтэй амьтдын очдог 53 усны цэгийг (10 нь "маш өндөр", 43 нь "өндөр" давтамжтай) тодорхойлсон бөгөөд эдгээр эх үүсвэрт очих давтамж өндөр тул "популяцийн түвшний ач холбогдолтой" гэж үзсэн. Зураг B7-7-д бүс нутгийн усны цэгийн байршил, очих давтамжийг (Payne et al.), Зураг B7-8-д усны цэгийн байршлыг ЕААА-тай харьцуулан үзүүлэв. Эдгээр зургаас харахад ЕААА нь зөвхөн ЦДАШ-ын өмнөд төгсгөлд байрлах "маш бага" давтамжтай нэг усны цэгтэй давхцдаг бол ЕААА-ийн бусад хэсэгт Payne et al.-ийн тодорхойлсон усны цэг байхгүй. ESIA-ийн суурь судалгаагаар Төслийн талбайд байнгын усан сан илрээгүй боловч хуланууд (газар доорх урсац хангалттай бол) ус ухаж болох хуурай сайр бий.

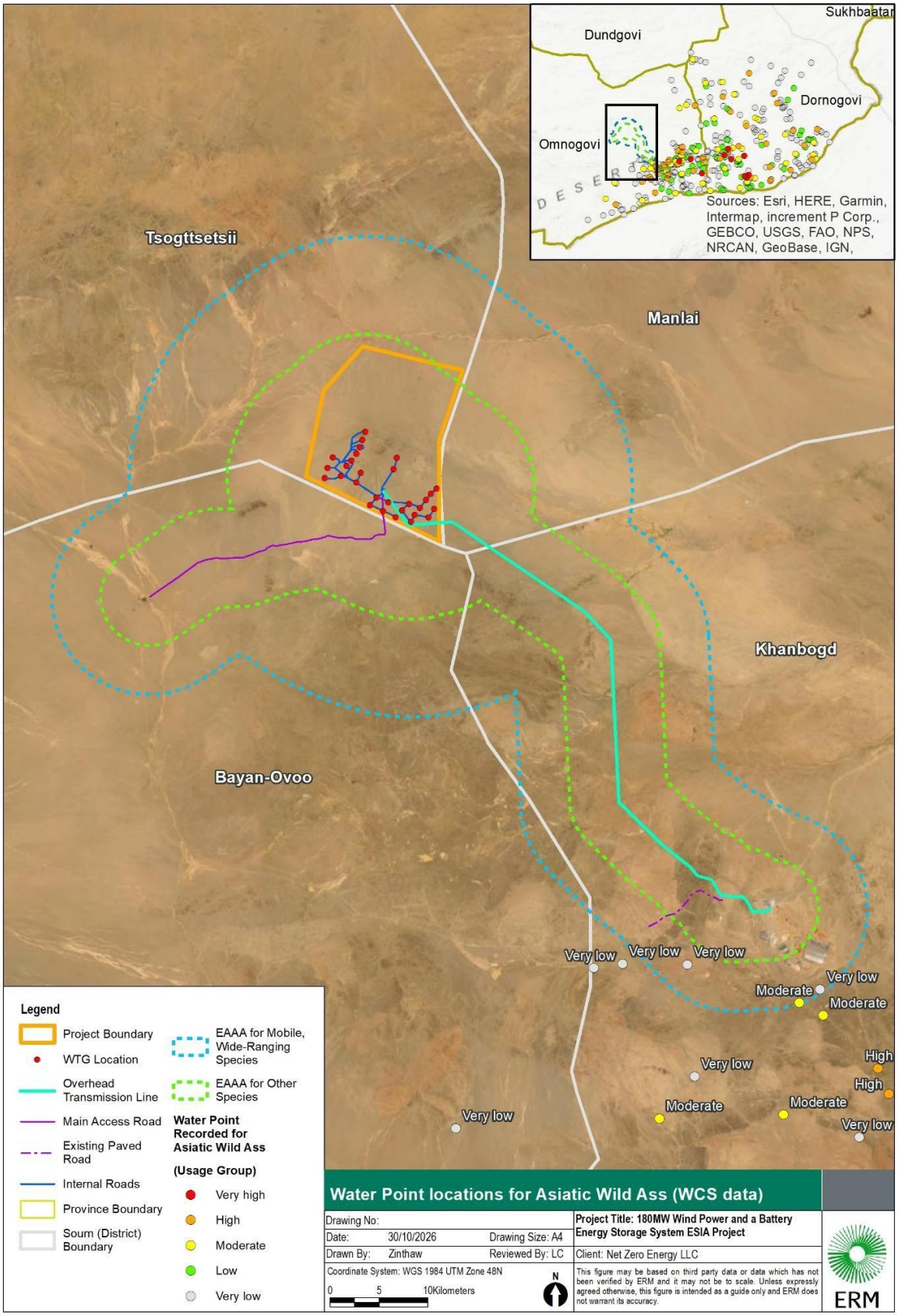
[127] https://www.cms.int/gium/migration-atlas

ЗУРАГ B7-7: ЗҮҮН ӨМНӨД ГОВЬ ДАХЬ УСНЫ ЦЭГҮҮДЭД ХУЛАН ИРЭХ ДАВТАМЖ

Суурь судалгааны бүртгэл

2024 оны 11 сараас бусад, 2024 оны 8 сараас 2025 оны 5 сарын хооронд хийсэн бүх суурь судалгааны үеэр 13 удаа нийт 36 бодгаль ажиглагдсан. Хуланы бүх бүртгэлийн 80 орчим хувь нь 2024 оны 9, 11-р сард илүү ургамалтай газар руу тохиолдлын шилжилт хийсний улмаас салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайгаас гадна ажиглагдсан. 2024 оны 9, 11-р сард нутгийн малчидтай хийсэн ярилцлагаар салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбай дотор болон хойд талд 200-300, 300-400, 100 гаруй бодгальтай сүргүүд харагдсан болох нь тогтоогдсон. iNaturalist мэдээллийн санд 2013-2025 оны хооронд Монголд "судалгааны түвшний" 36 ажиглалт байгаа бөгөөд үүнээс зөвхөн хоёр нь EAAA-тай давхцаж, гурав нь EAAA-ийн өмнөд болон зүүн өмнөд захад байрладаг (дээр танилцуулсан мэдээлэлтэй нийцэж байна).

Эх сурвалж: Payne et al. (2020)

ЗУРАГ B7-8: EAAA-ТАЙ ХАРЬЦУУЛСАН БҮС НУТГИЙН УСНЫ ЦЭГҮҮД

Эгзэгтэй амьдрах орчны үндэслэл

Хулан нь Монгол орны Улаан дансанд EN гэж орсон нүүдлийн зүйл тул CH-ийн 3(a) болон 1(c) шалгууруар үнэлнэ. CH-ийн 1(c) шалгуурын хувьд IFC PS6 болон түүний Удирдамж тэмдэглэл нь "үндэсний эсвэл бүс нутгийн жагсаалтад орсон EN эсвэл CR зүйлийн чухал бөөгнөрөл"-ийг тодорхойлох тоон босго заадаггүй. Гэвч IUCN-ийн Улаан дансны EN эсвэл CR зүйлийн дэлхийн хэмжээний чухал бөөгнөрөл нь дэлхийн популяцийн ≥ 0.5% БА ≥ 5 үржлийн нэгж байдаг тул энэхүү үнэлгээний зорилгоор ижил тоон босго буюу үндэсний/бүс нутгийн популяцийн ≥ 0.5% (өөрөөр хэлбэл дор хаяж 455 бодгаль) болон ≥ 5 үржлийн нэгжийг хэрэглэнэ. 3(a) шалгуурыг хангахын тулд Төслийн EAAA нь дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (өөрөөр хэлбэл дор хаяж 1,083 бодгаль) мөчлөгт эсвэл бусад тогтмол байдлаар тэтгэх ёстой.

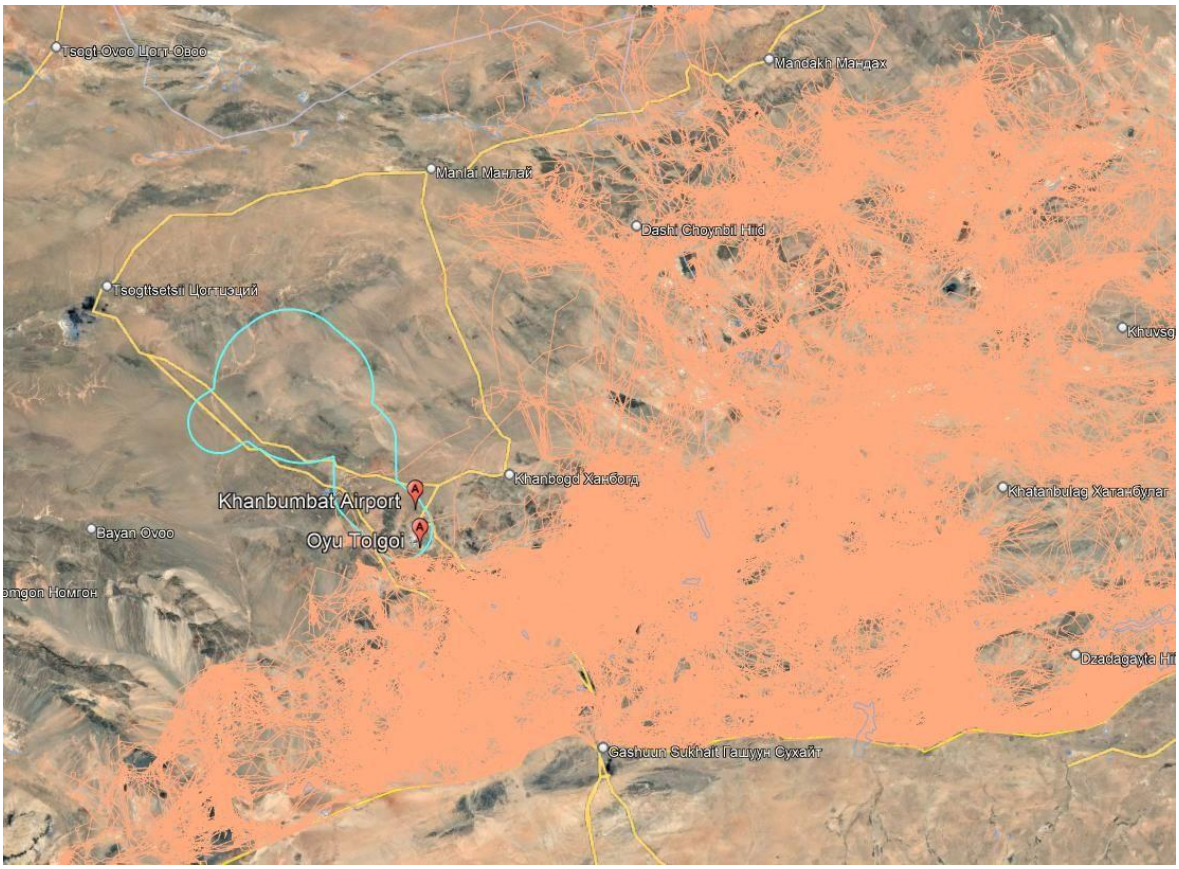
Зүүн өмнөд говийн бүс нутаг дахь хуланы популяцийн нягтшилын тооцоо (км² тутамд 0.45 – 0.83 бодгаль) байгаа хэдий ч бүс нутаг доторх нягтшил нь улирлын нөхцөл, хүний үймээний цар хүрээ, хүнс, усны хүртээмжээс хамааран ихээхэн хэлбэлзэж болно.

Монголын нүүдэлчин туурайтны тэргүүлэх мэргэжилтэн, дээр дурдсан хэд хэдэн судалгааны хамтран зохиогч Доктор Баярбаатарын Бүүвэйбаатартай хийсэн зөвлөлдөөнөөр Монгол дахь хуланы тархалтад нөлөөлөх хоёр хүчин зүйлийн ач холбогдлыг онцолсон: (i) хүний үймээн (ялангуяа уул уурхай, шугаман дэд бүтэц) байгаа эсэх, (ii) усны цэгийн хүртээмж. Энэ зүйл дэлхийн хуурай газрын нүүдэлчдийн дунд жилд хамгийн хол зайд шилждэг нь мэдэгдэж байгаа тул[128] нүүдэлчин зан төлөвийн өндөр түвшин нь тэднийг шилжилтийн динамикийг алдагдуулах эсвэл хязгаарлах хүчин зүйлд илүү өртөмтгий болгодог.

Өмнөх хэсэгт танилцуулсанчлан боломжит нотолгоо болон мэргэжилтний зөвлөлдөөний дүгнэлтээс харахад Төслийн EAAA нь Зүүн өмнөд говийн бүс нутаг дахь хуланы үндсэн амьдрах орчны хойд болон баруун захад байрладаг; гэвч EAAA өөрөө энэ зүйлийн чухал популяцийг тэтгэдэггүй байх магадлалтай. EAAA-д энэ зүйлд тохиромжтой байдал бага-дунд амьдрах орчин байна гэж таамагласан (Bayarbaatar et. al, 2017) бөгөөд энэ нь EAAA-ийн ихэнх хэсэг (хамгийн өмнөд захаас бусад) гол шилжилтийн коридор (CMS, 2026) болон чухал усны цэг, өөрөөр хэлбэл "өндөр"-өөс "маш өндөр" давтамжтай цэгүүдтэй (Payne et. al, 2020) давхцдаггүйг харуулсан мэдээлэлтэй нийцэж байна. Төслийн талбайн хуурайшлын өндөр түвшин, хур тунадасны хэлбэлзэл, байнгын усан сан байхгүй байгаа нь, ялангуяа зүйлийн өдөр тутмын усны хэрэгцээг харгалзвал, EAAA-ийн өмнөд болон зүүн талын нутгаас бага сонирхол татахуйц болгодог байх магадлалтай. Түүнчлэн одоо байгаа дэд бүтэц, ялангуяа Ханбогд-Манлайн авто зам нь хуланы (мэдэгдэж буй) шилжилтийн ихэнхийг Ханбогд-Манлайн замаас баруун тийш, Оюу толгойн уурхай болон Ханбумбат нисэх онгоцны буудлаас хойд зүгт хязгаарладаг бололтой (Зураг B7-9-ийг үзнэ үү). Дээр дурдсаныг харгалзан, мөн Төслийн талбайд зургаан (6) судалгааны хугацаанд ердөө 36 бодгаль шууд ажиглагдсан (харин нутгийн малчдын мэдээллийн үнэн зөвийг баталгаажуулах боломжгүй) тул Төслийн EAAA нь үндэсний/бүс нутгийн популяцийн ≥ 0.5% (өөрөөр хэлбэл дор хаяж 455 бодгаль) эсвэл дэлхийн популяцийн ≥ 1%-ийг (өөрөөр хэлбэл дор хаяж 1,083 бодгаль) тэтгэх магадлал багатай гэж үзнэ.

Хулан нь PS6-ийн 3(a) болон ESR6-ийн 4(a), эсвэл PS6-ийн 1(c) болон ESR6-ийн 2(c) шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

[128] Joly, K., Gurarie, E., Sorum, M.S. et al. 2019. Longest terrestrial migrations and movements around the world. Sci Rep 9, 15333. https://doi.org/10.1038/s41598-019-51884-5

Эх сурвалж: CMS (2026) ба Google Earth Pro.

ЗУРАГ B7-9: БҮС НУТГИЙН ГОЛ АВТО ЗАМЫН СҮЛЖЭЭТЭЙ ХАРЬЦУУЛСАН ХУЛАНЫ НҮҮДЛИЙН КОРИДОРУУД

Ургамлын зүйлийн эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээ

Amygdalus mongolica (Монгол бүйлэс)

- **CH-ийн шалгуур: 1(c)**
- **IUCN-ийн Улаан данс: Үнэлэгдээгүй**
- **Монгол орны Улаан данс: Ховордсон**
- **Үндэсний статус (Ургамлын тухай хууль ба Монгол Улсын Улаан ном): Ховор**

Amygdalus mongolica нь (мөн Prunus mongolica гэсэн ангилал зүйн ижил нэрээр нэрлэгддэг) Монгол, Хятадад байдаг. Монголын өмнөд-төв болон зүүн өмнөд говийн бүс нутаг[129], мөн Хятадын хойд хэсгийн Ганьсу, Өвөр Монгол, Нинся мужид тархсан нь мэдэгдэж байгаа бөгөөд тархсан өндөр нь 1,000 – 2,400 м гэж мэдээлэгдсэн.[130] Зүйлийн дэлхийн тархалтыг тоогоор тодорхойлоогүй ч A. mongolica Монголын өмнөд хэсгээс Өвөр Монгол, Нинся хүртэл тохиолддогийг харгалзвал зүйлийн ЕОО 50,000 км²-ээс давах магадлалтай тул тархац хязгаарлагдмал зүйлийн хувьд CH-ийн 2 дугаар шалгуурын босгыг хангахгүй.

Amygdalus mongolica нь реликт зүйлд тооцогддог бөгөөд энэ нь өмнө нь өргөн тархаж байсан боловч байгаль орчны өөрчлөлтийг давж гарсан, одоо ихэвчлэн хязгаарлагдмал, тусгаарлагдсан амьдрах орчинд тохиолддог, орчиндоо онцгой дасан зохицсон буюу ксероморф шинж чанартай гэсэн үг юм. Энэхүү сөөгөн ургамал ган, хуурайшилд маш тэсвэртэй[131] тул Говь цөлд өргөн тархсан бөгөөд цөл, хагас цөл, цөлөрхөг хээрийн толгодлог газар, чулуурхаг энгэр, хадархаг цохиос, жалга, гуу, элсэн манхан, хуурай сайрт ургадаг.[132,133] Үр нь өндөр тостой, шим тэжээлийн болон эмчилгээний ач холбогдолтой чухал модлог тосны

ургамлын хувьд уламжлалт анагаах ухаанд хэрэглэгддэг бол Говийн бүс нутагт мал бэлчээрлүүлэхэд чухал бэлчээрийн зүйл юм.[134,135] A. mongolica мөн цөл, цөлөрхөг хээрийн орчинд салхинаас хамгаалах, элс тогтоох, хөрс, ус хамгаалах зэрэг экологийн чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Бэлгийн төлөвшсөн бодгалийн тоо, мөн зүйлийн тархалт, амьдрах орчны тоо, талбай буурч байна. Зүйлийн гол аюулд хүний үйл ажиллагааны нөлөөллөөс үүдэлтэй амьдрах орчны алдагдал, доройтол, малын хэт бэлчээрлэлт, уул уурхайн үйл ажиллагаа, мөн уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөө багтана.[136]

[129] Urgamal, M. et al. 2018. Species Catalogue of Rare and Threatened Vascular Plants of Mongolia. Ulaanbaatar. Mongolia. Bembi San Press. 193pp. https://www.researchgate.net/publication/325248103_Species_Catalogue_of_Rare_and_Threatened_Vascular_Plants_of_Mongolia

[130] Flora of China. 2025. Amygdalus mongolica. Available at: http://www.efloras.org/florataxon.aspx?flora_id=2&taxon_id=200010615

[131] Wang, J.; Zheng, R.; Bai, S.; Gao, X.; Liu, M.; Yan, W. Mongolian almond (Prunus mongolica Maxim): The morpho-physiological, biochemical and transcriptomic response to drought stress. PLoS ONE 2015, 10, e0124442.

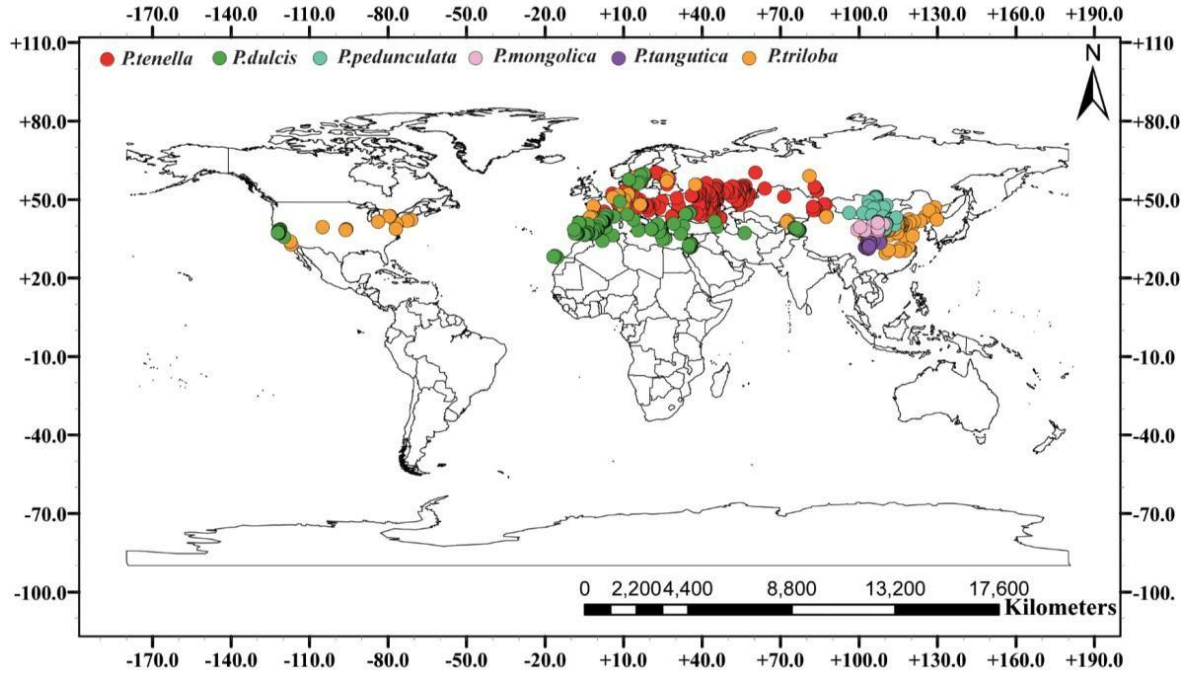
[132] Nyambayar, D., Oyuntsetseg, B. and Tungalag, R. (compilers). 2011. Jamsran, Ts., Sanchir, Ch., Bachman S., Soninkhishig, N,, Gombobaatar, S., Baillie, J.E.M., and Tsendeekhuu Ts. (editors). Regional Red List Series Vol. 9. Plants. Zoological Society of London, National University of Mongolia, Admon Press.

[133] Wang, J., Zheng, R., Bai, S., Gao, X., Liu, Min, Y. W., Chan, Z. 2015. Mongolian Almond (Prunus mongolica Maxim): The Morpho-Physiological, Biochemical and Transcriptomic Response to Drought Stress. PLOS ONE 10(4):e0124442. doi: 10.1371/journal.pone.0124442

[134] Urgamal, M., & Kwon, O. 2015. The handbook for traditional knowledge on biological resources (Vol. 1, p. 632). Ulaanbaatar: SeoHyeong Publishing Printed in the Republic of Korea. National Institute of Biological Resources (NIBR). ISBN 978-89-6811-202-7 (93470).

[135] Magsar, U., Baasansuren, E., Tovuudorj, M. E., Shijirbaatar, O., Chinbaatar, Z., Khureltsetseg, L. and Kwon, O. 2013. Medicinal plant diversity in the southern and eastern Gobi Desert region, Mongolia. Journal of Ecology and Environment 42(4): 1-13. DOI 10.1186/s41610-018-0064-5

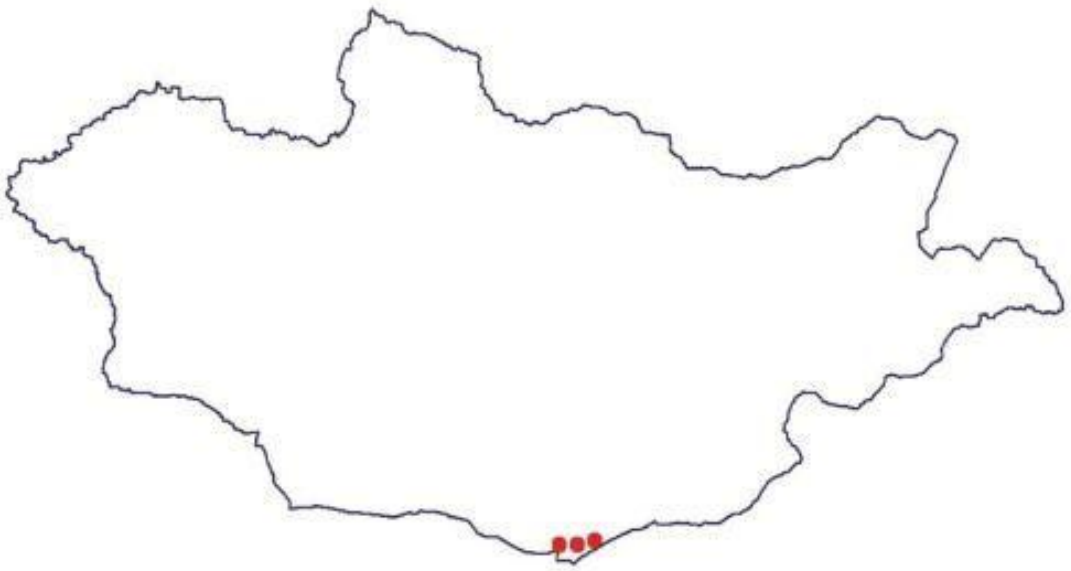
[136] Nyambayar et al. Op. cit.

Эх сурвалж: Wang et. al, 2021[137]

ЗУРАГ B7-10: A. MONGOLICA-ИЙН ДЭЛХИЙН ТАРХАЛТ

Ерөнхийдөө шинжлэх ухааны бүтээлийн ихэнх нь Хятад дахь популяци, генетикийн шинжилгээ, эмнэлгийн боломжит хэрэглээнд төвлөрдөг тул Монгол дахь зүйлийн тархалт, экологийн шаардлагын талаар харьцангуй хязгаарлагдмал мэдээлэл байдаг. Энэ зүйл бүс нутгийн тархацын хүрээ (EOO) нь 5,000 км²-ээс бага, эзэмшлийн талбай нь 500 км²-ээс ихгүй тул Монгол орны Улаан дансанд Ховордсон ангилалтай бөгөөд бүс нутгийн тархалтыг доор харуулав.[138] Гэвч Монгол орны ургамлын Улаан данс 2012 онд (ойролцоогоор 14 жилийн өмнө) хэвлэгдсэн тул сүүлийн үеийн мэдээллээр орлогдох ёстойг тэмдэглэх нь зүйтэй.

ЗУРАГ B7-11: A. MONGOLICA-ИЙН МОНГОЛ ДАХЬ ТАРХАЛТ (МОНГОЛ ОРНЫ УЛААН ДАНС, 2012)

[137] Wang, W., Li, X. J., Zhang, Y. L., and X, X. Q. 2021. Current Situation, Global Potential Distribution and Evolution of Six Almond Species in China. Frontiers in Plant Science. 12. 619883. 10.3389/fpls.2021.619883.

[138] Nyambayar, D., Oyuntsetseg, B. and Tungalag, R. (compilers). 2012. Jamsran, Ts., Sanchir, Ch., Bachman S., Soninkhishig, N,, Gombobaatar, S., Baillie, J.E.M., and Tsendeekhuu Ts. (editors). Regional Red List Series Vol. 9. Plants. Zoological Society of London, National University of Mongolia, Admon Press.

Монголын ургамлын мэргэжилтэн Доктор Магсарын Ургамалтай хийсэн зөвлөлдөөнөөр 2026 оны байдлаар A. mongolica-ийн талаарх одоо байгаа мэдээллийн хүртээмж, чанарыг тодруулсан (Тухайн салбарын мэргэжилтний дэлгэрэнгүйг B2.6-р хэсгээс үзнэ үү). Үр дүнгээс харахад Хятад дахь энэ зүйлийн талаарх илүү хүртээмжтэй мэдээлэлтэй харьцуулахад Монгол дахь A. mongolica-ийн популяци, тархалт, амьдрах орчин, экологид тусгайлан төвлөрсөн хэвлэгдсэн судалгаа/тайлан үнэхээр дутмаг байна. Зөвлөлдөөний үеэр өгсөн мэргэжилтний дүгнэлтээр мөн iNaturalist мэдээллийн сан нь Монголын судлаач, эрдэмтэд (мэргэжилтэн өөрөө ч) бүртгэлээ байршуулж, бусдын ажиглалтыг харилцан хянахад түгээмэл ашигладаг платформ тул түүний мэдээлэл энэхүү үнэлгээнд ашиглахад хангалттай найдвартай болохыг харуулсан. iNaturalist-д Монголд бүртгэгдсэн A. mongolica-ийн бүх 87 ажиглалт "баталгаажуулах боломжтой" бөгөөд үүнээс 86 нь "судалгааны түвшний" гэж тэмдэглэгдсэн.[139] Эдгээр ажиглалт 2015-2026 оны хооронд бүртгэгдсэн бөгөөд 40% нь 2025 онд баримтжуулсан. Ажиглалтууд баруун талд Говь Гурвансайхан байгалийн цогцолборт газраас зүүн талд Дорноговь аймаг хүртэл Монголын өмнөд болон зүүн говийн бүс нутагт тархсан. Ажиглалтын ойролцоогоор гуравны нэг нь Ханбогд сум болон Оюу толгойн уурхайн орчноос мэдээлэгдсэн бөгөөд энэ нь уурхайн биологийн олон янз байдлын хяналт шинжилгээ, хамгааллын хөтөлбөртэй холбоотой байх магадлалтай. iNaturalist-ийн мэдээлэл болон Төслийн суурь судалгааны үр дүнг харгалзвал A. mongolica-ийн үндэсний ЕОО нь Монгол орны ургамлын Улаан дансанд заасан <5,000 км² ЕОО-оос ялгаатайгаар дор хаяж 137,000 км² байна.

ЗУРАГ B7-12: A. MONGOLICA-ИЙН МОНГОЛ ДАХЬ ТАРХАЛТ (INATURALIST, 2026)

Суурь судалгааны бүртгэл

2024 оны 8 сарын судалгааны үеэр ургамлын 19 түүврийн талбайн дөрөвт (4) A. mongolica илэрсэн бөгөөд үүнээс хоёр нь цахилгаан дамжуулах шугамын дагуу, хоёр нь салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайд байв. 2025 оны 5 сарын судалгааны үеэр 43 талбайн дөрөвт (4) A. mongolica илэрсэн бөгөөд бүгд салхин цахилгаан үүсгүүрийн талбайд, 8-р сарын судалгааны дөрвөн талбайгаас өөр байв. Энэ зүйл илэрсэн бүх 8 талбайд тухайн талбай бүрийн нийт ургамлан нөмрөгийн 0.5 – 4%-ийг эзэлж байв. Эдгээр үр дүн нь талбайн доторх нягтшил харьцангуй бага, Төслийн талбайн бүх талбайд элбэгшил, тохиолдол бага байгааг харуулж байна.

[139] "Баталгаажуулах боломжтой" статусыг хүчинтэй огноотой, газарзүйн байршил нь үнэн зөв, гэрэл зураг эсвэл дуу бичлэгтэй, тэжээвэр/тариалсан организм биш аливаа ажиглалтад олгодог. "Судалгааны түвшний" статус нь "Баталгаажуулах боломжтой ажиглалт"-ыг хянаж, тодорхойлолтын талаар олон нийт санал нэгдсэн үед олгогдоно.

Эгзэгтэй амьдрах орчны үндэслэл

Энэ зүйл IUCN-ийн Улаан дансанд үнэлэгдээгүй боловч Монгол орны Улаан дансанд Ховордсон гэж ангилагдсан тул CH-ийн 1(c) шалгууруар үнэлнэ. IFC PS6 болон түүний Удирдамж тэмдэглэл нь "үндэсний эсвэл бүс нутгийн жагсаалтад орсон EN эсвэл CR зүйлийн чухал бөөгнөрөл"-ийг тодорхойлох тоон босго заадаггүй. Гэвч IUCN-ийн Улаан дансны EN эсвэл CR зүйлийн дэлхийн хэмжээний чухал бөөгнөрөл нь дэлхийн популяцийн ≥ 0.5% БА ≥ 5 үржлийн нэгж байдаг тул хуланы үнэлгээнд хийсэнтэй адил энэхүү үнэлгээний зорилгоор ижил тоон босго буюу бүс нутгийн популяцийн ≥ 0.5% болон ≥ 5 үржлийн нэгжийг хэрэглэнэ.

Монгол дахь зүйлийн популяцийн хэмжээ, нягтшил, чиг хандлага, тархалтын талаар олон нийтэд нээлттэй мэдээлэл хязгаарлагдмал боловч хамгийн сүүлийн боломжит мэдээллээр үндэсний EOO нь 137,000 км²-ээс багагүй байгаа нь IUCN-ийн B1ab болон B2ab шалгуурын дагуух бүс нутгийн EN статустай тохирох Монгол орны ургамлын Улаан дансны 2012 оны үнэлгээтэй (EOO <5,000 км², AOO <500 км²) зөрж байна (доорх зургийг үзнэ үү).

B. Geographic range in the form of either B1 (extent of occurrence) AND/OR B2 (area of occupancy)			
	Critically Endangered	Endangered	Vulnerable
B1. Extent of occurrence (EOO)	< 100 km²	< 5,000 km²	< 20,000 km²
B2. Area of occupancy (AOO)	< 10 km²	< 500 km²	< 2,000 km²
AND at least 2 of the following 3 conditions:			
(a) Severely fragmented OR Number of locations	= 1	≤ 5	≤ 10
(b) Continuing decline observed, estimated, inferred or projected in any of: (i) extent of occurrence; (ii) area of occupancy; (iii) area, extent and/or quality of habitat; (iv) number of locations or subpopulations; (v) number of mature individuals			
(c) Extreme fluctuations in any of: (i) extent of occurrence; (ii) area of occupancy; (iii) number of locations or subpopulations; (iv) number of mature individuals			

Эх сурвалж: IUCN-ийн Улаан дансны ангилал, шалгуурыг ашиглах удирдамж (2024)

ЗУРАГ B7-13: ХОВОРДСОН АНГИЛЛЫГ ҮНЭЛЭХ IUCN-ИЙН B ШАЛГУУР

iNaturalist болон суурь судалгааны мэдээлэлд үндэслэн A. mongolica нь Монгол орны ургамлын Улаан дансанд албан ёсоор баримтжуулснаас илүү өргөн газарзүйн тархацтай. Түүнчлэн тохиромжтой амьдрах орчин (далайн түвшнээс дээш 1,000-2,400 м өндөрт хадархаг толгодын энгэр бүхий хуурай цөл, цөлөрхөг хээрийн амьдрах орчин) Монголын өмнөд болон зүүн говийн бүс нутаг даяар байдаг тул бүс нутаг даяар энэ зүйл ургадаг нэмэлт байршил байх магадлалтай. Иймд A. mongolica-ийг дахин үнэлбэл зүйлийг ховордоогүй статуст (өөрөөр хэлбэл CR, EN эсвэл VU биш) дахин ангилах магадлал маш өндөр. Зөвлөлдсөн

Монголын ургамлын мэргэжилтний дүгнэлтээр мөн Монголын говийн бүс нутаг даяарх хээрийн өргөн туршлагад үндэслэн A. mongolica нь Төслийн ЕААА дотор бүс харин түүнээс өмнө зүгт илүү төвлөрдөг бөгөөд энэ нь (реликт зүйлийн статусыг илэрхийлсэн) өгөгдсөн ландшафт даяар тасралтгүй тархалт бус, илүүд үздэг амьдрах орчинд тасархай тархалт, тусгаарлагдмал байдлын баримтжуулсан ажиглалттай нийцэж байна. Ерөнхийдөө Төслийн ургамлын ЕААА нь үндэсний/бүс нутгийн популяцийн ≥ 0.5% болон ≥ 5 үржлийн нэгжийг агуулах магадлал багатай гэж үзнэ.

Amygdalus mongolica нь PS6-ийн 1(c) эсвэл ESR6-ийн 2(c) шалгуурын дагуу Эгзэгтэй амьдрах орчны босгыг хангахгүй.

ERM НЬ ДАРААХ УЛС, НУТАГ ДЭВСГЭРТ 140 ГАРУЙ ОФФИСТОЙ

Аргентин, Австрали, Бельги, Бразил, Канад, Хятад, Колумб, Дани, Франц, Герман, Хонконг (БНХАУ-ын ЗЗОНБ), Энэтхэг, Индонез, Ирланд, Итали, Япон, Казахстан, Кени, Малайз, Мексик, Мозамбик, Нидерланд, Шинэ Зеланд, Панам, Перу, Польш, Португал, Румын, Сингапур, Өмнөд Африк, Өмнөд Солонгос, Испани, Швейцарь, Тайвань, Тайланд, АНЭУ, Их Британи, АНУ, Вьетнам.

ERM-Hong Kong, Limited 2507 One Harbourfront, 18 Tak Fung Street, Хонконг Утас: +852 2271 3000 · Факс: +852 3015 8052 www.erm.com